

2001 - Tél

Ár: 400 Ft

folkMAGazin

VIII. évf.

4. szám

TÁNCHÁZTALÁLKOZÓ 2002 **Győrfi Erzsébet és a Barozda** **Beszélgetés Kallós Zoltánnal**

„...mulatni Bécsben...”

A FEKETE POROSZKA

A spanyolviasz (?)

MOLDVAI CSÁNGÓ DUDÁSOK

English Table of Contents

Téka – Őskelet

25

Téka Alapítvány
www.tekamf.hu/~teka

TVM 117

TVM 118

Hungarian Village Music

Féméta
„Bétöltse szívedet...“

Hungarian folk music

FEC0004

FolkEuropa Kft. • folk euro@axelero.hu

ER-CD 044

www.gajdoskozepu.com

ROZMARIN,
CITRUSFA

Aradványpusztai Asszonykórus
Nyírácsányi Pávákör
NYÍRSÉGI NÉPDALOK

ED-MK 039

Ligetfalja MK-01

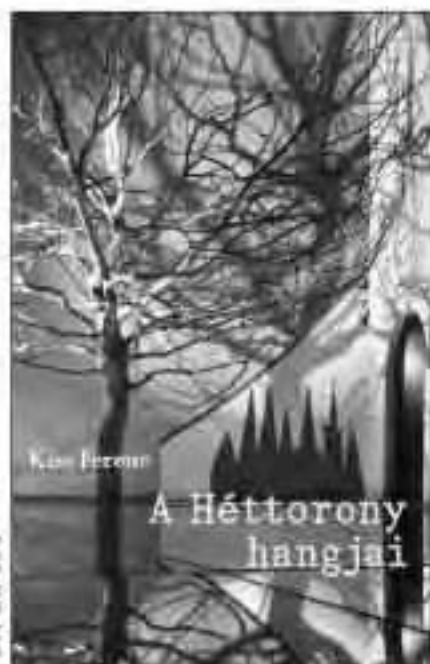
A fekete Poroszlán

Atajji kazak népzene
Kan Péter gyűjtése

ETNOFON Records
www.etnofon.hu

ER-CD 036

Kan Péter

A Héttorony
hangjai

A TARTALOMBÓL:

7. Beszélgetés Kallós Zoltánnal
Abkarovits Endre
11. Miért kell néptáncot tanítani?!
Lévai Péter
12. „... mulatni Bécsben...”
Henics Tamás
13. Pesovár Ernő köszöntése
Felföldi László
17. A Hargita Nemzeti Székely
Népi Együttes bemutatója
19. Utolsó Óra leltár
Árendás Péter
21. Téka 25
K. Tóth László
22. Beszélgetés Fogarasi Lajossal
K. Tóth László
24. Az Ifjú Szívek bemutatójáról
Sebők Géza
25. VI. Vicei Néptáncfesztivál
László Z. Csaba
26. ÚJ CD-LEMEZEK
29. A tizenkét hónap meséje
Kóka Rozália
31. A Barozda 25 éve
Abkarovits Endre
34. Széki telek
Soós János
36. Szappanos Lukács (1886-1973)
Felföldi László
38. A jázsági verbunkról II.
Kocsán László
40. Néprajzi árverések
K. Tóth László
43. Moldvai csángó dudások I.
Stuber György
47. Torockó
Abkarovits Endre
50. Angol nyelvű ismertető
Sue Foy

A spanyolviasz (?)

Azok a gondolatok, melyekről ebben a cikkben írok, meglehetősen régóta foglalkoztatnak, sok ismerősnek, barátunk beszéltem már róluk. A visszajelzés nem volt egységes. Akadt, aki jónak tartotta, és volt, aki szerint kivitelezhetetlen. Sajnos ez utóbbiak voltak ez idáig többen. De hát ilyen kicsinységektől az ember nem retten meg, úgy-e? Ennek megfelelően most megpróbálom megosztani az ötletemet a nagyobb nyilvánossággal, remélve, hogy kedvező fogadtatásra talál, és esetleg meg is valósul.

Elképzelésem tárgya a táncházak rendjének, rendszerének finomítása, átalakítása. Úgy gondolom, hogy manapság a táncházak hangulata egyre egyhangúbb, fogy az a lelkiület, ami szükséges a tánczázi hagyomány hosszú távú fenntartásához, annak virágzáshoz. Természetesen eme kijelentésem nem lehet igaz minden táncházra, ezért most gyorsan le is szűkíteném azokra a budapesti táncházakra, ahova gyakorta járok.

Van azonban egy olyan gyanúm, hogy nagy valószínűséggel azért máshol is hasonló problémákkal küszködnek. Véleményem szerint a városi táncházak „ellaposodása” több okra vezethető vissza. Elsősorban arra, hogy a táncházak túlságosan nyitottak, és nincs egy állandó törzsközönség, amely a jó hangulat gerincét adná. További okok a multság vagy táncház helyszínének és időpontjának rossz kiválasztása. Ez utóbbi boncolgatásába nem szeretnék túlságosan belemenni, de bizonyos, hogy ez is megérne egy külön cikket. Tisztában vagyok vele, hogy a táncház nem hoz akkora bevételt a helyszínt biztosító vállalkozásnak, mint egy popzenei koncert. Feltehetően ezért is van az, hogy nagyon kevés zenekar talál olyan helyet a táncházának, ahol az odalátogatók kellemesen kapcsolódhatnak. Ennek ellenére biztos vagyok benne, hogy a táncházba járó, szórakozni vágyó emberek magasabb belépődíjakat is elfogadnának, ha biztosak lehetnének benne, hogy a pénzükért kul-

túrált, jól megközelíthető helyen tartalmas kikapcsolódást kapnak.

De hadd térjek vissza a szerintem legfontosabb okra, vagyis a táncházak túlzott nyitottságára, mely probléma boncolgatása késztetett ezen cikk megírására.

A néptánc általában, de a magyar néptánc különösen az önkifejezésről, az evilági és túlvilági, valamint az érzéseink és gondolataink közötti harmónia megtalálásáról szól. Minden néptánc hordoz olyan vonásokat, melyek az adott nemzet, kis közösség sajátjai. Mesterkélttség, tervezettség kevéssé jellemzi. Ha mégis, az az idő során letisztul, és előbb-utóbb kezdi magán viselni a fent említett közösségre utaló jegyeket. Ezen sajátos szokásvilág pedig megfelelő eszköztárat nyújt az érzések, érzelmek kifejezéséhez, ismerkedéshez („...kinyílt az ég háromfelé...”, „...Sír az apa, sír a testvér, s szerető, mikor lesz már teli az a temető...”, „...ha leülök melléje, megfogja a kezemet...”). Ennek megfelelően a néptánc, a népdal annak és arról szól, aki táncolja, éneкли, nem pedig a figyelő közönségnek.

Sajnos a táncházakban kezd kialakulni egy olyan szokás, hogy a legényest táncoló táncost megtapsolják. Ez engem mindig nagyon bosszant, mert a néptánc lényegét látom veszni benne. Kétségtelen, gyakran látunk bámulatos koreográfiát, tökéletesen kivitelezett pontokat, de legtöbbször ezen táncosok neves együttesek főállású művészei, így nem csoda, ha ilyen ügyesek. Ha mindez nem a táncházban esne meg, nem is zavarna a dolog, sőt, én is szívesen csatlakoznék a tapshoz. Engem valójában az bosszant, hogy ez a „szokás”, még ha alakulóban van is, versenyt fog hozni a táncházba. A versenyeknek pedig van győztesük és vesztesük. Az én megítélésem szerint viszont a magyar néptánc (és talán a többi sem) nem a versenyről szól.

Említettem, hogy a versenynek vesztese is van. Bele lehet gondolni, hogy

A címlapfotó Geleta László felvétele

egy ilyen kifogástalan „mutatvány” után egy, a legényest kevésbé tudó táncosnak nem sok bátorsága lesz előállnia. Főleg, ha az időközben kialakult közönség sorából kiérződik a lesajnálás, gúny. Hiszen a közönség szórakoztatásra vágyik, és könnyen különbséget tud tenni a két legényes között.

Persze joggal mondhatnánk, hogy legényeinknek legyen megfelelő önbi-zalma, és akkor az sem baj, ha lesajnál-ják! Lehetne így is, de miért ne lehetne úgy, hogy segítsük azt, aki bátortalan?

A legényes táncokhoz képest kevés-sé feltűnő, hogy milyen kevesen szeret-nek énekelni. Itt is a XX. és XXI. század mumusa jön elő: a külsőség mindenek-felett. Azt gondolom, hogy az énektu-dás is fejleszthető. Erre magam is példa lehetnék. Bár, aki ma hallana énekel-ni, biztos vitatkozna velem erről a meg-állapításomról, de ha hallott volna egy évvel ezelőtt, azonnal igazat adna nek-em. Ám ha nem is fejlődött volna az énektudásom, az se zavarna túlságo-san. Egyébként is, nem a közönségnek éneklünk, hanem magunknak!

Bezzeg ma az jellemzi a helyzetet, hogy sokan rengeteg energiát pazarol-nak újabb és újabb figurák és táncok el-sajátítására, míg egy kezükön meg tud-nák számolni az általuk kívülről ismert dalok számát. Pedig az ének nagyon fontos. E nélkül a táncház olyan lel-ketlen, sivár lesz! Néhány hete pon-tosan erről beszélgettem két hölgygel egy tánc házból hazafelé tartva, és ott az érvelésben ezt a hasonlatot hasz-náltam: „az ének nélkül a táncház olyan, mint egy némafilm”. Persze sok tánc házlátogató nincs erről meggyő-ződve hasonló mértékben. Tőlük hal-lom gyakran a következő mondatokat, melyektől felforr a vérem: „...milyen unalmas ez a tánc ház!” „...már megint székit húznak!”, „...na jó, megyek haza, mert látom, megint énektanítás lesz!”.

Miért is alakulhatott ki ez az álla-pot? Nos, szerintem azért, mert a tánc-házak túlságosan nyitottak. Nincs egy összetartó, egymást nemcsak tánc tudá-sa alapján értékelő, ismerő mag, mely biztosíték lehetne a jó hangulatra. Egy-egy bátortalan, kezdő táncos csak egy idegen lesz (és nagyon sokáig az ma-rad), akit le lehet sajnálni, ha megpró-

bálja a néptánc által nyújtott eszköztá-rat a tudásának megfelelően arra hasz-nálni, amire való. Ez az egyén csak egy idegen lesz, az a „krumpliorrú kövér”, nem pedig a kis Sanyi, aki lám-lám, mi-lyen sokat ügyesedett tavaly óta!

Azt gondolom, hogy a fent említett problémákra megoldást nyújthatna, ha valahogy sikerülne elérni, hogy a tánc-házat kedvelők rendszeresen járjanak ugyanabba a tánc házba, így egy össze-tartóbb, összeszokottabb társaság jöhet-ne létre. Ez pedig alapja lehet a szárny-próbálgatásoknak, hiszen nem kellene félni az esetleges gúnyos megjegyzésektől, maró pillantásoktól. Itt bele lehet-ne sülni egy figurába, lehetne hamisan énekelni, mert nem ezek lennének a fontosak. Később persze a kezdetben hibázók már nem rontanak el a figurá-kat, tisztább lenne az énekhang, mind-ez pedig azért, mert lehetőség nyílt a hibázásra, és nem kellett a fejlődést na-gyon akadályozó gátlásokkal küszköd-ni. De ez a fejlődés sem az együttlét cél-ja, hanem csak kellemes mellékhatása.

Sokat gondolkoztam arról, hogy ez a kevésbé cserélődő közönségű tánc ház miként alakítható ki? Két lehetőséget látok ennek megoldására. Az egyik, ha egy, már eleve összeszokott társaság hív meg rendszeresen egy zenekart, ahe-lyett, hogy ők mennének a tánc házba. Szerintem ez a legjobb megoldás, hi-szen itt a szoros összetartás már adott, és mindenki tudatában van annak, hogy a közös jó hangulatért mindenki egyénileg is felelős, nem pedig fizet azért, hogy szórakoztassák. Ehelyett fi-zet azért, hogy szórakozhasson!

Nekem van szerencsém egy ilyen társasághoz tartozni, és kívánom, hogy több ilyen társaság jöjjön létre, és mi-nél többeknek legyen része ebben az él-ményben! Úgy tudom, hogy nem a mi társaságunk az egyetlen, még két má-sikról is tudok Budapesten.

A másik lehetőséget abban látom, hogy a tánc házat tartó néptáncoktatók vagy zenekarok alakítsanak ki klubot, tagokkal, bérlettel, esetleg éves tagdíj-jal. Indulásnak talán az éves tagdíj nem a legmegfelelőbb választás, de idővel még ez sem lenne túl vad ötlet. Ez a klub-rendszer nem zárna ki a betévedő látogatót, csak az egy-egy alkalomra el-

látogató szórakozni vágyónak például többet kellene fizetnie, mint a bérlettel rendelkező klubtagnak. Ez a megoldás nagyobb (legfőképpen anyagi) bizton-ságot nyújtana a zenekarnak is, hiszen nem lennének kitéve a látogatók szá-ma ingadozásának. Sokan valószínűleg felszisszennek, hogy jaj, már megint a pénz! Hát már ide is betévedt?

Igen, és mindig is itt volt. Ne le-gyünk (ál)szemérmesek! A zenekarnak is meg kell élnie, régen is meg kellett, és ha jól tudom, nem is éltek olyan rosszul. A falunak érdeke volt, hogy a zenekar megmaradjon, mert tudták, hogy mekkora értéket hordoz. Mert mi is az érték abban a zenekarban? A he-gedű? Noha van, amelyik több százezer forint, nem az az igazi érték. Az a sok idő, amit a zenekar a szép dallamok ki-művelésével töltött? Nos, már nagyon közel járunk az igazsághoz, de szerin-tem még ez sem a legfőbb érték. Ha-nem az, hogy a zenészek tudják, mit kell húzni a táncosnak. Zenéjükkel el-vezetik az eufória világába, ahol a min-dennapi baj és gond elfelejtődik. Ez az, amit a magnóról játszott zene nem pó-tol, ettől igazán jó vagy nem jó egy zenekar. De sajnos megint visszatér-tünk az eredeti problémához, merthogy mindez egy túlságosan nyitott tánc ház-ban nem valósul meg. Itt mindenki vé-di a maga kis világát. A zenésznek az az érdeke, hogy minél könnyebben letud-ja a „munkát”, a jó táncos felhívja ma-gára a figyelmet kiváló tánc tudásával, a kevésbé tudó ne rontson túl sokat, és így tovább.

De mire is jó, ha ez a várva várt har-mónia a táncos és a zenész között kiala-kul? Nos, az eredmény egy olyan pél-dátlan összhang, mely újabb és újabb figurákra vagy dallamokra sarkallja a másikat. Attól kezdve, hogy ez az össz-hang létrejön, mindenki boldogan és felszabadultan fog a tánc házban töl-tött órákra visszagondolni, és hazafelé menet nem azon rágódik, hogy már megint milyen „lapos” volt ez az este.

És ha a Kedves Olvasó eljutott idá-ig anélkül, hogy félredobta volna az új-ságot, vagy lapozott volna a következő cikkekre, akkor visszaélnék kíváncsiságá-val vagy türelmével, és előhozakodnék még egy ötletemmel. Ez akár az előb-

Paula A. White felvétele

binek a folytatása is lehetne, merthogy az jutott eszembe: nem jó az, hogy az egyes táncházak változtatják a táncrendeket táncházról-táncházra.

Játsszák csak legfeljebb két tájegység zenéjét, azokat viszont egy este akár többször is. Esetleg felváltva. A két zene pedig jellegében üssön el egymástól. Nekem tetsző párosítások lehetnének: *dunántúli-szilágysági, széki-szatmári, bonchidai-somogyi, székelyföldi-gyimesi, rábaközi-kalocsai* stb. – és most csak azok közül soroltam fel néhányat, amiknek létezéséről tudok.

Miért is lenne jó ez az ötlet? Nos, szerintem azért, mert így lehetőség nyílna nem csak a megszokott három-négy dalt énekelni, hanem azt a többi negyvenet (ha nem többet) is, amikről sokan nem is tudják, hogy léteznek. Ez persze kétoldalú dolog, mert így a zenekarnak is újabb dallamokkal kellene előhozakodnia, a táncosoknak és más mulatozóknak pedig újabb dalokat kellene megtanulniuk. Akik ismernek, tudják, hogy az utóbbi időben mániám lett az éneklés fontosságának emlegeté-

se. Igen, ezt vállalom is. Meg vagyok róla győződve, hogy az éneklés a lelke a tánc háznak, nem pedig a tánc. Ennek a „mániámnak” megfelelően el is kezdem gyűjteni azokat a népdalszövegeket, melyeket táncházakban hallani lehet. Egy idő után már tetemes mennyiségű dalszöveg gyűlt össze, amit rendszerezve felraktam az internetre. Aki kíváncsi a munkámra, vagy tevékenységéhez (népdal-oktatás) szívesen felhasználná, az megtalálja a *szottes.enisoft.hu* internetcímen.

Ennek az „újításnak” további előnye, hogy a tánc ház kiszámíthatóbb lenne. Ebben a rendszerben a szerényebb tánc tudással rendelkező hölgyek is nagyobb esélyt kapnának, hiszen így nem minden tánc hoz a legjobb táncosok kelnének el. Segítené ez a kezdő táncos fiúkat is, hiszen jól emlékszem, hogy mennyi ideig jártam oktatásra, mire először fel mertem kérni egy lányt! Nagyon nehéz úgy táncot tanulni, hogy félóránként olyan táncot húznak, melyeket külön-külön is legalább fél év alapszinten elsajátítani.

Összefoglalva: ez a szokás is a tánc ház azon erényeit, sajátos ajándékait helyezné előtérbe, melyeket a cikkem elején említettem (önkifejezés, ismerkedés, harmónia, érzések, érzelmek kifejezése).

Azt hiszem, hogy első közelítésként ennyi elég is lesz az ötleteimből, úgy-e? Nem gondolom, hogy az én ötletem az egyedüli üdvözítő. A probléma meglettének elismerésében viszont biztosan sokan osztoznak velem. Számomra nem az a lényeg, hogy az én javaslatom valósul-e meg, hanem az, hogy a problémára megoldást találjunk. Ezzel kapcsolatban mindennemű építő kritikát, javaslatot, vagy akármilyen kicsi adalékot is szívesen fogadok.

Jelen cikkem egy álmatlannak indult éjszakán íródott. Amennyiben lesz még ilyen éjszakám a jövőben, akkor biztosan tovább boncolgatom a témát. Addig is köszönöm, Kedves Olvasó, a türelmét, és sok kellemes tánc házi pillanatot kívánok Önnek!

Káplár Tamás
tkaplar@yahoo.com

ÚJÉV KÖSZÖNTŐ

NÉPTÁNCANTOLÓGIA 2001

2002. január 19-én szombaton az Erkel Színházban
10.30 órákor

Rendezi a *Martin György Néptáncszövetség*

dr. Salamon Ferenc–Gémesi Zoltán:

RÁBAKÖZI TÁNCOK

Szászorszép Táncgyűttes – Martonvásár

Barbócz Sándor–Szarka Zsolt:

ELEKI TÁNCOK

Balassi Táncgyűttes – Békéscsaba

Kneifel György–Furik Rita:

FELVIDÉKI KISZEHAJTÁS ÉS ZÖLDÁGJÁRÁS

Bányász Táncgyűttes – Tatabánya

Koncz Gergely–Németh Ildikó–Szabó Szilárd:

SZÉKI TÁNCOK

Szöttes Táncgyűttes – Pozsony

Szűcs Gábor: **TÁNCOK KUTASFÖLDRŐL**

Bihari János Táncgyűttes – Budapest

Rác Attila:

UTOLSÓ KECSKEKERESÉS

Dunaiújvárosi Vasas Táncgyűttes

Turi Endre: **VÁGYATTRAKCIÓK**

Somogy Táncgyűttes – Kaposvár

Szünet

Zurgó együttes–Kocsán László: **ÖVES**

Jászság Népi Együttes – Jászberény

Kiss Anitta–Maródi Attila: **SÁRKÖZI TÁNCOK**

Színvavölgyi Táncgyűttes – Miskolc

Békés Banda–Mlinár Pál: **SOMOGYI TÁNCOK**

Mlinár család – Békéscsaba

**VENDÉGÜNK a Tiszapéterfalvai népzenei
és néptáncgyűttes Kárpátaljáról**

Csüdröngölő együttes–Spisák Krisztina:

KARIKÁZÓ ÉS MARS FELSŐEREKRŐL

Nyírség Táncgyűttes – Nyíregyháza

Szilágyi Zsolt:

SZILÁGYSÁGI FÉRFITÁNCOK

Hajdú Táncgyűttes – Debrecen

Szánthó Zoltán–Diószegi László: **PÁLYAUDVAR**

Válaszút Táncgyűttes – Budapest

Antal István–Spisák Krisztina:

A KÁLLAI KERTEK ALATT

Nyírség Táncgyűttes – Nyíregyháza

NÉPTÁNCOSOK BÁLJA

2002. január 19-én szombaton 18-tól 02 óráig
az Almásy téri Szabadidőközpontban
Rendezi a *Martin György Néptáncszövetség*

KALÁKATÁNC

2002. január 19-én a Hagyományok Házában
(1011 Budapest, Corvin tér 8.) 15.00 órákor

Rendezi a *Muharay Elemér Népművészeti Szövetség*

Hagyományörző együttesek bemutatója

Német nemzetiségi együttes – Nagymányok

Pirosrózsa Táncgyűttes – Kalocsa

Szany, Szil, Kapuvár összevont együttese

Felvidéki hagyományörzők – Magyarbőd

Erdélyi hagyományörzők Mezőségről

GYERMEKTÁNCANTOLÓGIA 2001

2002. január 20-án vasárnap az Erkel Színházban
10.30 órákor

Rendezi az *Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület*

Szabadi Mihály: **KANÁSZKODÓ**

Bartina Gyermektáncgyűttes – Szekszárd

Ignác Gabriella–Kácsor István:

VASÁRNAPI FONÓ AJAKON

Kaláris Táncgyűttes – Ajak

Tiszai Zsuzsa–Lovas Bálint:

NAGYKARÁCSONYTÓL KISKARÁCSONYIG

Hajdú Táncgyűttes Kereplő csoportja – Debrecen

Vajda Rozália–Vajda Levente:

HÚSVÉTI TÁNC A KÜKÜLLŐN

Villő Gyermektánc csoport – Martonvásár

Németh Ildikó: **KOCSIKALA**

Tordasi Pillikék

Patyi Zoltán: **MÉHKERÉKI TÁNCOK**

Általános Iskola Néptánc csoportja – Méhkerék

Furik Rita: **VÁSÁRBAN**

Apró Forrás Együttes – Százhalombatta

Szünet

Iglói Éva: **GYEREKLAGZI**

Bibola Gyerekcsoport – Bag

Zsuráfszki Zoltán: **SZATMÁRI EGYÜTT**

Bihari Gyermektáncgyűttes – Budapest

**VII. ORSZÁGOS GYERMEK SZÓLÓTÁNC VERSENY
„PÁNTLIKÁS ÉS BOKRÉTÁS” TÁNCOSAINAK
BEMUTATÓJA**

Foltin Jolán: **IZENETŐS IZENET (TÓTH FERENCNEK)**

Bartina utánpótlás együttes – Szekszárd

Balogh Ildikó–Fantoly Gyula:

„FENN MARADT A LÁBAM”

Kis Igrice Táncgyűttes – Nyíregyháza

Nagy Anikó–Hájas Tibor: **ADJON ISTEN!**

Villő Gyermektánc csoport – Vál

Kiteljesedő álom

– Kolozsvári beszélgetés Kallós Zoltánnal –

Először Válaszúton, családja kilencvenes években visszaszerzett kúriájában találkoztunk. A tánctábor záró estéjére időzítettem érkezésemet. A falu szokatlanul nagy kultúrháza zsúfolásig megtelt a táborlakókkal és a falubeliekkel. A műsort ezúttal főleg a Mezőség hagyományörzői adták, de felléptek a tábor azon lakói is, akik a térség híres prímásaitól, a magyarszováti Maneszes Mártontól és a magyarpalatkai Kodoba Mártontól próbálták ellesni a népzene játzsásának autentikus módját az azt megelőző napokban. Az est végén Zoli bácsit szólították a színpadra. Gondolom, sokan voltunk olyanok, akik azt várták, hogy valami szép beszédben vonja meg a tábor mérlegét. De ő csak belekezdett egy válaszúti dalba, aztán már nem is lehetett többé hallani a hangját, mert az egész nézőtér és a színpadon állók azonnal csatlakoztak hozzá, ahogy a himnusz hangjaival szoktak befejezni egy szentmisét. Felemelő pillanatok voltak! Másnap még egy rövid időre összetalálkoztunk, amikor az egyhetes éjszakázástól elcsigázott házigazda megmutatta népművészeti gyűjteményének a válaszúti házában kiállított részét, melyről Kovács András egyik, a közelmúltban a televízióban vetített filmje, „A Kallós Gyűjtemény” is szól. De arra kért, hogy inkább a következő nap beszéljünk hosszabban kolozsvári otthonában, amikor már némileg kipihen a tábor fáradalmait. A megbeszélrt időben természetesen megjelentem Zoli bácsinál Kolozsvárott, s miután ottani gyűjteményében is elgyönyörködtem, leültünk beszélgetni.

– Miként értékeli a tegnap véget ért válaszúti táncot? Elégedett-e a látogatottsággal?

– Naponta 450 adag ételt főztünk, így legalább 400 résztvevő volt, plusz az adatközlők és a kiszolgáló személyzet, de a látogatók száma napról napra változott. Úgy láttam, a korábbi évekhez képest teljesen kicserélődött a közönség, egy új nemzedék jelentkezett. Ez nagyon jó, mert azt jelenti, hogy egyre inkább bővül azok köre, akik ezt a szórakozási formát választják. Nem csak nálunk voltak sokan, de egyre több a tábor, már nem is tudjuk számon tartani valamennyit. Az itteni résztvevők közül sokan mentek tovább Vajdaszentiványba. Idén már a kilencedik tábor rendeztük Válaszúton, jövőre jubilálunk. Az elsőt 1992-ben szerveztük Visán, azóta minden évben Válaszúton tartottuk. Visz a magyar többségű falu, nagyon gazdag hagyományokkal. Nagyon jó volt a hozzáállásuk, de a körülmények nem

bizonyultak megfelelőnek, nincs művelődési ház. Nincs messze, de rossz utak vezetnek oda, s épület híján két kibérelt lakodalmi sátorban tartottuk a táncokat.

– Zoli bácsi a magyar népzene négy főbb dialektusát kutatta életében: a mezőszegit, a kalotaszegit, a gyimesit és a moldvait. Ezek a mai Romániában is, meg általában a magyar nyelvterület egésze szempontjából is a legfontosabbak közé tartoznak. Ugyanakkor életének fontosabb állomásai, tevékenységének színhelyei is főként ezen tájegységekhez kapcsolódtak. A véletlen hozta úgy, hogy pont ezekre a tájakra került dolgozni, vagy szándékosság is közrejátszott benne?

– Mindkettő. Gyűjtéseimből a Székelyföldet majdnem teljesen kihagytam. Református kollégista voltam, s ha a magyar népviseletről esett szó, akkor vagy Kalotaszegyet vagy a Székelyföldet emlegették, vagy egyéb vidékeket, de a Mezőséget sohasem, se szellemi, se tárgyi vonatkozásban! Ez egy indíttatás volt ahhoz, hogy a Mezőséggel foglalkozzam. Ami Moldvát illeti, az azóta izgatta a fantáziámat, amióta Domokos Pál Péter „Moldvai magyarság” című könyvét elolvastam gimnazista koromban. Ráadásul Románvásárra kerültem katonának, amely Bákó megyében az északi moldvai csángók központja. Olyan beosztásom volt egy ideig a hadtestnél, hogy találkozhattam moldvai emberekkel, mert a katonakönyvek láttaoztatása vidéken történt, különböző járási székhelyekre kellett elutazni. Később tanítani is elkerültem Moldvába, amikor elbocsátottak a Zeneakadémiáról.

– Ezt a tényt kétszer is megemlítette Kovács András filmjében, de nem derült ki, hogy ennek politikai vagy egyéb okai voltak-e.

– 1950-ben vettek fel a Zeneakadémiára. Apámat időközben politikai jellegű támadások érték, kuláknak is nyilvánították. Én akkor a kalotaszegi Magyarvistáról kerültem be, ahol 1946 és 1950 között tanítottam a tanítóképző elvégzése után. Mivel „termelésből” jöttem, a származásom ellenére megkaptam az ösztöndíjat. Másodéven jött egy megszorítás a származással kapcsolatban. Ekkor kizártak, még az érettségi bizonyítványomat is megsemmisítették. Ám egy ismerős káderes közbenjárására visszavettek.

Hamarosan megjelent azonban egy rendelkezés, hogy akinek a szülei a városban laknak, nem jogosult az ösztöndíjra. Mivel apámék bekerültek Kolozsvárra, ösztöndíj nélkül kizártam egy darabig. Hiányzásaimra való hivatkozással ismét kizártak. Évközben aztán mégis visszavettek, csak „elfelejtettek” értesíteni róla. Mikor ez kiderült, az igazgató azt mondta, hogy az nem baj, hogy elmentem, az a baj, hogy visszajöttem. Meg is bukott zeneszerzésből. Újra járhattam az évfolyamot, de évisméltóként megint nem kaptam ösztöndíjat. Egy félét kihúztam, akkor viszont, 1955-ben, elmentem Moldvába tanítani. De nekem az volt a jó, hogy a folklór öt félét volt, azt elvégeztem színjelessel. Itt megtanultam a lejegyzést hallás után, megismertem a különböző dialektus területeket, a magyar népzenei stílusokat, típusokat.

– Ez a moldvai tanítóskodás összesen egy év három hónapig tartott.

– Igen. Akkor felkerültem Marosvásárhelyre, a Népi Alkotások Házába. Am ott mindennel foglalkoztunk, csak azzal nem, amivel kellett volna. Állandóan küldtek minket szervezni a „közösbe”. Ezért talán csak egy fél-évig maradtam ott. Ekkor a forradalom utáni évben, 1957-ben elmentem tanítani a Gyimesbe. Utána kerültem haza Kolozsvárra.

– Mikor ide visszakerült, volt állandó kenyérkereseti lehetősége?

– Nem, önellátó voltam. A hetvenes, nyolcvanas években pedig első-sorban a kiadványaim jogdíjából éltem. Itt ugyan nem sokat fizettek a

Balladák könyvéért, de a magyarországi kiadásért már többet kaptam. Abból ott három kiadás is megjelent, itt kettő. Az „Új guzsalyam mellett” is segített anyagilag.

– Azért is kérdezem ezt, mert mind írásos visszaemlékezésekben, mind személyes beszélgetésekben többször találkoztam olyan megjegyzésekkel, hogy a hetvenes évek kezdetén beinduló táncmozgalom magyarországi és erdélyi szereplői egyaránt úgy emlékeznek vissza, hogy Zoli bácsitól nem csak szakmai irányítást kaptak erdélyi gyűjtéseik során, hanem, ha a szükség úgy hozta, néha még anyagi segítséget is.

– Hát igen, ilyen is előfordult. De akadtak barátaim, akik segítettek eb-

ben, ha nem is föltétlenül pénzzel, hanem nyersanyaggal, mint például Martin György.

– Jelenleg a Kallós Alapítvány működteti a táborokat, az iskolát. Ez egy egyszemélyes alapítvány vagy mások is vannak benne? Kap támogatást más szervezetektől?

– Egyszemélyes, de támogatást is kapunk. A legtöbbet az Illyés Alapítványtól, de azért segít az Apáczai Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Művelődési Minisztérium is. Egy magánszemély juttatta mostanában a legtöbbet, ám ő nem szereti, ha a nevét bemondjuk. Most is az egész külső villanszerelést, 60 ágyat, matracokat, hálósákokat kaptunk tőle, s továbbiakat is ígért.

– Szintén a filmből tudom, hogy szeretnék felmenő rendszerben teljessé tenni az általános iskolát.

– Hát igen, jó lenne! Ha úgy volna rá pénz, mint ahogyan nincs!

– Kifejezetten a szórványmagyság részére?

– Igen. Épp a jövő héten indul egy kézműves, népzene és néptánc tábor is például moldvai gyerekeknek. A moldvaiak táborára is minden évben kaptunk támogatást Magyarországról.

– Szívesen jönnek a moldvai gyerekek a választói táborba?

– Szívesen. Persze megvan az az ismeretségi kör, akik tudják, hova jönnek a gyerekek, s miért jönnek, akik jobban vonzódnak a magyar kultúra ápolásához.

– Az a fajta hangszeres népzene, amit például Bonchidán gyűjtöttek, s ami számomra az egyik legszebb, amit ismerek, állítólag az erdélyi fejedelmi udvarból ered...

– Valószínűleg így van! Az én zeneakadémiai tanárom szerint ez az erdélyi fejedelmi udvar zenélési módja lehetett. A zenekarok felállításáról is ezt feltételezzük. Régen nem volt akkora különbség az úri osztályok és az egyszerű nép kultúrája között. Aztán később nyugati hatásra eltolódott a mérce az úri osztálynál a nyugati felé.

– Az is kevéssé köztudott, hogy a fejedelmi udvarokban zsidó zenészek is muzsikáltak.

– Voltak zsidó zenészek is. A fejedelmi udvarban is, meg máshol is. Van olyan feljegyzésem Moldvából, hogy valaki az elhalt kedvese temetésére zsidó muzsikások fogadásáról rendelkezik. Olyan feljegyzések is lé-

Kallós Zoltán és Györfi Erzsébet Udvarhely, 1978. (archív felvétel)

fotó: Pataki Zsolt

teznek, hogy úri multságokon zsidó zenészek szolgáltatták a zenét. Akadnak olyan helyek, ahol a mezőségi háromhúros brácsát zsidóbrácsának hívják. De régen is, most is voltak és vannak magyar és cigány zenészek is.

– Az, hogy manapság a legszebb hangszeres népzene ezekről a helyekről, mint Válaszút vagy Bonchida ismerjük, az véletlenszerű, s valószínűleg ilyen lehetett Gyulafehérváron a fejedelmi udvarban is, és más főúri udvarokban, csak ott a lakosság összetételének változásával kikopott? Vagy esetleg ezeken a ma ismert helyeken mindig is színvonalasabb muzsikálás volt?

– Az a helyzet, hogy a nagy zenész dinasztiák akkoriban mindenütt az udvarok körül alakultak, Bonchidán, Kendilónán, Iklódon, Gernyeszegen, Vécsen, s még sorolhatnám. Biztosan volt Gyulafehérváron is, csak ott megfogytakozott a magyarság, s ezért eltűnt ez a fajta zenélés is. Nem véletlen, hogy fennmaradtak olyan dalok, mint Válaszúton és Bonchidán „Rákóczi ritka magyarja”, Széken „Rákóczi keserve”, Betlenben „Bánffy lassú tánca”. Bethlen Gáborról ismert egy feljegyzés: olyan lassú táncot járt, hogy alig mozgatta a lábát. Ez valószínűleg a mezőségi lassú akasztós vagy a nemzetségek tánca lehetett.

– A táncházmozgalom beindulása-kor miért a székit vették mintául? Annak köszönhető, hogy itt maradt meg legteljesebb formájában a táncrend, vagy ebben is van véletlenszerűség?

– Máshol is megmaradt a környéken a táncház, ugyanolyan rendszert szervezték, mint Széken. Csak Szék volt az a falu, ahol sokan megfordultak, Lajtha is ott kezdte a mezőségi gyűjtést, s ez került be a köztudatba. De Lajtha Széken kívül csak Szépenyerűszentmártonban járt, s az már egy kicsit más, mint a falvak errefelé; Magyarkeszűn, Visán, Magyarszováton, Magyarpalatkán kicsit más a zenélési mód, mint Széken.

– Többnyire azt lehet erről olvasni, azért indult Székről, mert ott élt legtovább a teljes formájában a táncrend.

Széken megmaradt a maga egyszerűségében! A csárdás, a sűrű csárdás, a lassú csárdás, a lassú és a legényes táncok. Egy régies táncrend alakult ki, amelynek a végére került aztán később a polka.

– Az is szerepet játszott a sikeres elterjesztésében, hogy jól tanítható?

– Könnyen tanítható, nem olyan komplikált, mint a mezőségi, a maroszéki, vagy a kalotaszegi.

– Nekem olyan furcsa, hogy végül is Szék is a Mezőségen van, mégis külön

beszélünk széki és mezőségi táncokról. Mi lehet ennek az oka?

– Hát, a zene alapjában ugyanaz, csak a tánc különbözik. Azt is mondhatnánk, hogy a széki megrekedt egy szinten.

– Van-e valamilyen hatása annak, hogy a falusiak látják, hogy a világ minden tájáról jönnek ide tanulni a táncaikat, zenéjüket? Serkenti-e ez őket jobban arra, hogy becsüeljék a saját kultúrájukat?

– Erre Magyarországon is, meg itt is sok példa akad. Kalotaszentkirályon teljesen visszatantulták a táncaikat a tánc tábor hatására. Csak mindenütt szükség van egy vezéregyéniségre, aki szorgalmazza az ügyet. Vagy tanügyi vonalon, vagy a fiatalság körében. Arra is akad példa, hogy az egyház részéről.

– És a csángóknál? Ha azok a gyimesi és moldvai csángók, akik Budapesten a csángó bálkon látták, hogy mennyi pesti fiatal járja lelkesen a táncaikat, hazamennek, s ezt elmesélik, vajon annak van-e valami hatása a saját fiataljaikra?

– Nem is lehet. Nem olyan a vezetőség. Errefelé viszont más a reakció azokban a falvakban, ahol ezek a táborok vannak. Az emberek azt is látják, hogy nem csak táncról, zenéről

van szó, hanem ez egy olyan szórakozási forma, ami megkövetel egy bizonyos tartást, viselkedést.

– Az erdélyi népzénet különböző hatások érték az évszázadok során, különböző kultúrák találkozási helye volt ez a föld. Különleges gazdagsága, szépsége vajon épp ezeknek a kölcsönhatásoknak az eredménye?

– Igen, ennek köszönheti, hiszen az ember hajlik arra, hogy azt vegye át a másiktól, ami szép annak művészetében. De a hatásokat helyileg feldolgozták. A barokk és a reneszánsz is át lett gyúrva. Vegyük csak a habán kerámia példáját. Abból fejlődött ki az a szép, erőteljes erdélyi magyar kerámia. Tulajdonképpen ugyanazok a motívumok továbbélnék, a habának rég eltűntek, de az a fajta stílus azért továbbfejlődött.

– Ha már a tárgyi népművészetre terelődött a szó, tudom, hogy gyermekora óta az álma volt egy ilyen múzeum létrehozása, évtizedeken át gyűjtötte a népművészet tárgyi emlékeit. Csak egy részük van kiállítva a válszúti kúria termeiben, de már az is hihetetlen gazdag anyagot mutat. Egy rövid látogatás során nem is lehet befogadni az ott látottakat. Jó lenne, ha könyv formájában is magával vihetné a látogató az emlékeket. Egyáltalán, történik valamilyen feldolgozása, katalogizálása a gyűjtemény tárgyainak?

– Ezzel én már nem foglalkozom, majd a néprajzosok feladata lesz. Remélem egyszer sor kerül rá, van is ilyen irányú érdeklődés, de most még

nem tartom időszerűnek. Jó lenne egy könyvet is kiadni, ám az is pénzkérdés. Egy ilyen gyűjtés nem lehet öncélú, se tárgyi, se szellemi vonatkozásban. Akkor nem ér semmit!

– Úgy láttam a múzeumban, hogy nem csak magyar anyagot gyűjt!

– Van román anyag is, szász is. Ami szép, az szép. Akár román, akár magyar, akár szász!

– A lemezkiadás terén mintha jobban haladna az előző évtizedek alatt összegyűjtött értékek közreadása. A Kallós Archívum sorozatban már eddig is sok kazetta és néhány CD is megjelent.

– Pedig az csak egy kis hányada az egésznek!

– A lemezeket a Fonó Records adja ki. Van valami előre elhatározott rendjük a megjelenéseknek?

– Én választom ki, hogy melyik legyen a következő lemez anyaga. Különösen azokat részesítem előnyben, akiktől nincs másnak anyaga, mert elhaltak a zenészek.

– Ami a mai táncmuzikust illeti, ők viszont, mintha megcsappantak volna Erdélyben. Nekem kicsit furcsa, hogy az udvarhelyi együttesnek a Vajdaságból kell hívnia muzikusokat.

– A kilencvenes évekre Erdélyben megszakadt egy folytonosság, mert a zenészeket addig piszkálták, míg elmentek Magyarországra, Svédországba, Németországba. De az együttesek is felelősek, mert nem gondoskodnak utánpótlásról. Bár Kolozsváron és Csíkszeredában most már például vannak jó zenekarok. S most

már nem is olyan könnyű áttelepülni Magyarországra táncmuzikusi zenészeknek, mert ott olyan sok jó együttes van, hogy alig tudjuk számon tartani őket. Egyik jobb, mint a másik! A népzenei iskolákból megtermelődik ki az utánpótlás.

– A mai táncmuzikusi zenekaroknál már természetesnek vesszük, hogy vagy saját énekesük van, vagy az együttes zenész tagjai énekelnek. De az ének és a zene tudtommal csak a táncmuzikusi mozgalom elindulása után kapcsolódott össze ilyen módon. A még élő falusi prímások között igen nagy ritkaságnak számít, hogy játék közben énekelnek is.

– Nem mindenki tudja ezt csinálni, ehhez külön adottság kell! Régebben sem volt általánosabb. De az emberek jobban énekeltek tánc közben. Ez a Mezőségen általános volt. Azonkívül a jobb hangúak kiálltak a zenekar elé és ott énekeltek.

– Zoli bácsi nagyon sok mindennel foglalkozott eddigi munkássága során, s hozott létre maradandót. Ha csak a múzeumban összegyűjtött tárgyakat nézem, önmagában már ez is egy életmű lehetne. Ám ez csak egy kis szelet a tevékenységéből! Mire a legbüszkébb az életművében?

– Nem is büszkeségnek nevezném, hanem egyfajta elégtételt érzek mindazok után, amin átmentem, hogy most kezdett el kiteljesedni az, amit én megálmodtam. És számomra a legnagyobb elégtétel!

Abkarovits Endre
Kolozsvár, 2001. augusztus 13.

**Kallós Zoltán úr részére
Kossuth-díjas néprajzkutató
Kolozsvár**

Tisztelt Professor Úr!

A magyar tudományos közösség és a magyar kormányzat nevében örömmel értesítem, hogy az Ön részére – a most alapított legmagasabb tudományos-művészeti kitüntetést – a Magyar Corvin-láncot adományozom.

Ezzel az egész nemzet háláját és köszönetét szeretném kifejezni azért, amit Ön közvetve vagy közvetlenül Magyarországot és a magyar kultúráért tett.

**A kitüntetés átadására az Országgházban kerül sor.
Budapest, 2001. október 24.**

Orbán Viktor

A Magyar Corvin-lánc kitüntetéséről:

2000-ben a Magyar Köztársaság Kormánya a kitüntetéséről szóló 1991. évi XXXI. törvény 6/B §-ában úgy határozott, hogy felújítja a Corvin-láncot.

A Magyar Kormány a Corvin-lánccal együtt egy Corvin Mátýásról elnevezett Testületet is létrehoz, melynek célja a tehetséges tudósok és művészek tudományos és szakmai képzésének, kutató és alkotó munkájának támogatása, valamint munkásságuk Magyarországon és külföldön történő megismertetésének előmozdítása. A Testület kezelő és döntést hozó szerve a Magyar Corvin-lánc kitüntetés birtokosaiból álló Testület. Ennek keretében a Lánc minden tulajdonosa 1-1 fő számára 3 évi időtartamra (havi netto 500 ezer Ft összeggel) ösztöndíjat adhat.

A Testület évente egyszer ülésezik és ha felkéri, véleményt nyilvánít a magyar tudományt, irodalmat, művészetet, illetve az oktatást és a művelődést érintő kérdésekkel kapcsolatban, valamint a nemzet sorsát és jövőjét befolyásoló döntésekben. (...)

Hagyomány, vagy lehetőség ...avagy miért kell a néptáncot tanítani?!

Lehet-e tánc nélkül élni? A válasz megegyezik az-
al, amit ugyanezen kérdéskörben a zenéről tet-
tek föl: lehet, de minek! Láthatjuk, hogy a XXI. szá-
zadban a „fejlett” társadalmakban megjelenik az
igény a kommunikáció sokféle ágára, többek között
a tánc is, mint nem verbális kommunikáció igen el-
terjedt és divatos. Azonban semmiképpen nem lehet
ezt a táncot sem tudásban sem identitásában ösz-
szehasonlítani a paraszti társadalom sajátos szó-
rakozásformájával, hiszen az ebben szereplők szo-
rosan összefüggő (komplex) kultúrában élték életü-
ket.

A helyzet azonban a mostani környezetünkben
gyökeresen megváltozott. A tudás alapú társada-
lom nem, vagy nem abban a szemléletben veszi fi-
gyelembe a tradicionális kultúrák által összegyűj-
tött szellemi javakat, amelyekben azok érvényessé-
güket kiteljesíthetnék. A tudásanyag, amely a mo-
dern társadalmakban leginkább kognitív tudásanyag,
egészen más módszerekkel keresi saját kiteljesedé-
sének formáit.

Ezeknek a „tudáshelyeknek” a neve ma az is-
kola. Az iskola, melynek funkciója a XX. század vé-
gén igen csak fölértékelődött, hiszen nemcsak ab-
ban teljesedik ki, hogy a tankötelezettség ma már
18 éves korig tart, hanem abban is, hogy olyan szlo-
genek jelennek meg a pedagógiában, mint az „élet-
hosszig tartó tanulás”, vagy a „tudásfelhasználó
társadalom”. Ebbe a közegbe csöppen bele a nép-
hagyomány, melynek egyik legkifejezőbb megjelenési
formája a tánc.

A XX. században a hagyományos tánc helyei
és szereplői erőteljesen megfogyatkoztak és ma
már visszafordíthatatlannak tűnik az a folyamat,
hogy ezek az „adatközlők” sajnos magukkal viszik a
bennük fölhalmozódott tánc és egyéb hagyományo-
kat. Abban viszont mindenki egyetért, hogy ez a tu-
dásanyag nemcsak a társadalom egy rétegének sa-
játja, hanem egy egész nemzet kultúráját is rep-
rezentálni hivatott. A nemzeti kultúra pedig megje-
lenik minden olyan helyen, ahol arról számot lehet
adni. A számadásra való fölkészítés egyik helyszíne
ma már az iskola, és egyre többféle dologgal foglal-
kozhatunk iskolai keretek között. Erre kiváló lehetősé-
get nyújt az úgynevezett kerettanterv, mely csak
nagy vonalakban vázolja föl az oktatás menetét, és
minden iskolának ki kell dolgoznia egy sajátos tan-
menetet, tantervet (helyi pedagógiai program, he-
lyi tanterv), mely a kerettantervhez igazodva, vagy
attól éppen eltérve maga jeleníti meg a megszerez-
hető tudásanyag mikéntjét.

A művészeti iskolák megjelenése (1992) óri-
ási lehetőséget adott pedagógusaink kezébe, hogy
a nemzeti kultúra tanítását, hagyományozódásának
miértjét és mikéntjét földolgozzák és oktassák. Az
oktatáshoz azonban a rendszer egészébe illeszté-
se szükséges, tehát először tantárgyat kell belőle
„kreálni”. A folyamat megértéséhez meg kell ismer-
nünk, hogy mi a tantárgy definíciója: „Egy, vagy több

tudományágnak, művészetnek, technikáknak, tevé-
kenységeknek olyan komplex, kiválasztott, elrende-
zett anyaga, amelyet a nevelő a tanulókkal együtt
dolgoz föl az iskola képzési céljai, a tanulók sajátos-
sági és a rendelkezésre álló idő figyelembevételé-
vel.” (Fehér-Lappints: Pedagógiai fogalomtár)

A nagy kérdés az, hogy a művészeti iskolák
alkalmasak lesznek-e ennek a feladatnak a végrehaj-
tására, illetve milyen lehet ennek az egész iskolai
rendszernek a tartalma. A megvalósulás érdekében
kettős célunk lehet: egyrészt újabb és újabb gene-
rációknak kell átadni a táncművészet, néptáncmű-
vészet hagyományos, tehát organikus ismeretanya-
gát, melyben újra és újra át kell gondolni a tánch-
agyomány, értékmegőrzés-fejlesztés, improvizáció,
iskolai tanmenet és tanterv fogalmakat, valamint
olyan felnövekvő nemzedékeket kell nevelni, akik értik
és használják a paraszti táncművészet mozgásanya-
gát. A gyakorlatban ez azt jelenthetné, hogy az a
közönség, aki elmegy egy hivatásos, vagy amatőr
néptáncgyűttes műsorát megnézni, jelen pillanat-
ban – hozzáértés híján – csak azt tudja eldönteni,
hogy a szoknyák eléggé fölperdülnek-e, netán egy-
szerre emelkednek-e a lábak, vagy megtörtént-e a
dinamika végletes fölfokozása a műsorest végére.

Ezeket a szempontokat messze túlhaladja
azoknak a kritikája, akik maguk is tanultak táncolni,
ezzel hitelesen eldönthetik, hogy amit látnak, az va-
lóban olyan-e, amit maguk is meg tudnának csinál-
ni, persze alacsonyabb művészi színvonalon, vagy
legalább eldönthetik, hogy a valóságos táncképhez
mennyi köze van a látottaknak. Milyen szép is lehet-
ne, ha például az Antológiát nemcsak az a mintegy
kétezer „bennfentes” nézné meg, hanem sikerülne
becsalogatni a „civil” nézőket is. Beláthatjuk, hogy
amíg nincs személyes kötődése az embereknek eh-
hez, addig ez csak ábránd.

Ezért is kell táncot tanítani! Ehhez viszont át-
gondolt koncepciók, tanmenetek, tantervek, meg-
újuló pedagógiai szemlélet szükségeltetik, hogy a
tánc, a néptánc ne csak egy tantárgy legyen az
amúgy is túlterhelt gyermekek iskolaidejében, ha-
nem egy jól átgondolt struktúra, melyet tartalom-
mal a saját kultúránk, és a pedagógiai szemlélet tölt
meg. Ez nem fogja kizárni azt a lehetőséget, hogy
legyenek olyanok, akik maximális elmélyültség igé-
nyével nyúlnak a néptánc hiteles interpretálásához,
legfeljebb megteremti a szélesebb közönséget ezek-
hez az alkalmakhoz.

Mindezt persze egyszerre nem lehet megva-
lósítani. Ehhez sok idő kell, legalább 15-20 év és bi-
ztosan sokan türelmetlenek. Iskolára viszont állandó-
an szükség lesz, tehát ez az a rendszer, amelyet ki
kell használnunk és meg kell töltenünk tartalommal,
hogy ne csak üresen csengő tantárgynevek és disz-
ciplínák jelenjenek meg, hanem az egymáshoz tar-
tozó, egymásra épülő pedagógiai elképzelések és a
gyakorlati megvalósítások olyan egysége, mely bi-
ztosíték lehet sajátos kultúránk és pedagógiai tevé-
kenységünk összekapcsolásához, megértetéséhez
és rendszerbe állításához.

Lévai Péter

2001. november 10., Bécs, Leopoldváros. Reggel 7 óra 00 perc. Csörög a kaputelefon, kissé kókatagon ugrok ki az ágyból, de egy pillanat alatt eloszlik a koordináció minden zavara (hívhatjuk bátran enyhe másnaposságnak is), mihelyt átvillan a tudatomon, hogy a kalotaszegi zenészek azok, minden bizonnyal. Hát persze, úgy beszéltek meg, reggel hétre jönnek, hogy ne legyen túl korán. Gatyárántok, valami ingfélé, sálát, kabátot hamarjában, hisz kint az éjjel már olyan hideg lett, hogy az embernek egy csöndes dünynyögésére is jó pár arasznyi párafelhő hagyta el a száját. Papucsban rontok le – mint az hamar megvilágosodik –, de nincs időm túl sokat morfondírozni a hibán, mert a kapu rácsa mögött már látom a két ismerős sziluetet: Neti Sanyi bácsiét és Sanyi fiát, kabátba burkolózva, fülig érő szájjal. Fáradságot csak az Öregen venni észre, Sanyika olyan, mintha egy jó meleg szobában való egész éjjeli békés szenderegés után ébredt volna, pedig tudom, hogy ennek olyan kicsi a valószínűsége, mint ami nekem adatott volt az éjjel. Az ő életük nem erről szól. Vittem hát őket hamarjában lepihenni, hiszen kora délután kezdődött a Táncház. Bécsben, a harmadik, ezúttal is a Collegium Hungaricum szervezésében.

Volt bennem (s lehet, hogy többen voltunk így) némi bizonytalanság azzal kapcsolatban, hogy miként lehet egy ilyen rendezvényt – az előző két alkalommal ellentétben – egy nap alatt lebonyolítani, de ez az aggodalmam szép lassan eloszlott a nap folyamán. A helyi szervező erő (Németh Katával és Zsuzsival az élen) alapos előkészületeinek köszönhetően a jelenlévők nagy száma, a műsor sokszínűsége és a zenekarok, táncosok nagyobb száma ellenére gördülékenyen és élvezhetően ment minden a maga útján. Nagy öröm volt látni, hogy mennyi gyermek gyűlt össze a nagyteremben.

Valójában nem volt a háznak olyan szeglete, ahol ne rohagált volna egy ilyen vagy olyan korú, élvezve annak minden izgalmát, hogy itt mennyivel tágabb a tér, mint odahaza. Nagyon szép volt, hogy a szervezők a Kincses Banda muzsikájára a gála sok táncos résztvevőjét szerepeltették a gyerekek tánctanításakor, így ezek az órák is rendkívül színesre sikeredtek, ami – mint tudjuk – a gyermek szellemi igénye szempontjából korántsem hátrány. Ezt tetézte a gyermek és felnőtt szépérzékét egyaránt

„... mulatni Bécsben...“

nemesítő kukoricacsuhé terület-asztal, ahol szemvillanás alatt teremtődött újra forma-örökségünk megannyi darabja Barabás Renáta gondos segítése mellett.

Délután kettő és három között már sorra érkeztek a közreműködők: a Csík Zenekar egy előző esti pécsi szereplésről, a Gajdos, a Galga, itt volt Haránt Eszter és Lukács Laci, Gémesi Zoli és Sós-kúti Edit, a Szóttos Táncegyüttes Pozsonyból, a mérai lelkületet hozó Muszka György és Ilonka, no és Neti Sanyi bácsiék, hogy a kalotaszegi dallamok minél autentikusabban szóljanak. Az 1995 óta Budapesten élő Steve Spindler

egy rég nem látott ismerősbe, egy megszokadt beszélgetés folytatásának reményébe vagy épp egy frissen formálódott és valami izgalmat adni készülő hangszeres formációba. S valamennyi elől nehéz a menekvés – lássuk be: igazából nincs is.

Idővel zsúfolásig megtelt a nagyterem, padon és széken, földön és égen mindenütt sok-sok ember. A műsort pedig úgy állították össze, hogy folyamatosan a szellemi izgalom állapotában tartotta a közönséget, úgy kellett végignézni, hogy az ember tekintetének nem volt pihenése. Ez is ritkán sikeredik, de most sikeredett. Legyen elég itt csupán a műsorszámok felsorolása, kronológiai sorrendben: a helyi Napraforgók Táncegyüttes Medvegy Vera Moldvai táncok c. koreográfiájával; bogyszlói táncok Gémesi Zoltán és Edit (*képünkön*) előadásában, a Galga kíséretével; mezőföldi táncok Török Sándor és párja tolmácsolásában, ugyancsak a Galga kíséretével; kalocsai táncok Lukács Lászlótól és Haránt Esztertől, a Csík zenekar muzsikájára; felcsíki táncok Both Józseftől és Zsuzsannától, szintén a Csík zenekarral; Kristály Ágnes és Tóth Eszter

(Kontyvirág énekegyüttes) kalotaszegi dalokat énekelt; Patyi Zoltán és Erika, illetve zenész barátaik (többek közt Koncz Gergő, Fekete Antal és Erdei Attila) méhkeréki és mezőföldi táncokkal léptek a színpadra; Muszka Györgytől és Ilonkától kalotaszegi táncokat láthattunk Fodor „Neti“ Sándor és bandája kíséretével; s végül az 1969-ben alakult pozsonyi Szóttos Kamara Táncegyüttes következett. Szemet gyönyörködtető volt a tánc, fület és lelket örvendeztető a muzsika. Köszönet azoknak, akiknek segítségével mind ebben részünk lehetett: a Collegium Hungaricumnak, a szervezőknek, a zenészeknek, táncosoknak és a közönségnek.

Egy valamivel azonban sohasem leszek kibékülve, ez pedig a helyszín: a modern, helyenként

díszítette fel a kis különterem falait erdélyi képeivel, s ráadásaként diavetítéssel emelte az alkalom hangulatát. Az esti gála idejére már nagy forgataggá lett a ház minden talpalatnyi helye, így komoly nehézséget okozott, hogy az ember rávegye magát akár néhány lépés megtételére is. No, ennek azért akadt más oka is (mint azt mindannyian nagyon jól tudjuk), nevezetesen: egy ilyen rendezvényen (hisz' pont ez a táncház egyik lehetetlen varázsereje) szinte nincs olyan sarok vagy szeglet, ahol bele ne „botolnánk“

hideg és steril környezet – a sereg viselet és szóttos díszítés ellenére – pont azzal a lelkülettel és hangulattal áll ellentétben, melynek visszaidézését ez a hagyomány is szolgálja hívatott. Hálásnak kell lennünk viszont, hogy van befogadó háza ennek a kétségtelenül évről-évre színesebb eseménynek, s így, miközben a feltartóztathatatlan télelő szomorkásabbra fordítja az időt, örömmel emlékezhetünk erre a szép napra is, mint mindenre, amire érdemes.

Henics Tamás

„Láttelel” egy gazdag életútról

Pesovár Ernő köszöntése

Pesovár Ernő a magyar és az európai néptánc kutatás egyik kiemelkedő egyénisége. Tevékenysége szorosan összefügg a nemzetközi néptánc kutatás XX. századi létrejöttével, gyors fejlődésével, elméleti és módszertani elmélyülésével. Az ő generációja az, amely – versenyt futva az idővel és a hagyományos kultúra rohamos változásával – megteremtette a tánc kutatás alapját jelentő filmarchívumokat, kialakította a tánc elemzés és osztályozás megfelelő elveit és módszereit. E nemzedék tagjai voltak megálmodói, megtervezői és megvalósítói egy olyan épületnek, amely ma tágasságánál, világosságánál, szilárdságánál fogva „otthon” ad a tánc kutatás újabb generációi számára szerte Európában. Teljesítményük, amely még ma sem lezárt, igen tiszteletreméltó, s egyben inspiráló, vitára és további munkára serkentő.

Pesovár Ernő szakmai életrajzát – a Néprajzi Lexikon szűkszavú szócikkét alapul véve – a következőképpen foglalhatjuk össze: Született Herenden 1926-ban. Néptánc kutató, az MTA Zenetudományi Intézetének majd húsz éven át munkatársa, 2 évig osztályvezetője. A budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karán muzeológusi oklevelet szerzett (1951), majd bölcsészdoktorátust (1966), s kandidátusi címet (1986). 1951-ben muzeológusként tevékenykedik különféle vidéki múzeumokban, majd a Népművészeti Intézet Néptánc kutató Munkaközösségének vezetője (1952). 1958-tól a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályának munkatársa, egészen 1970-ig, amikor Vargyas Lajos hívására az MTA Népzene kutató Csoportjához kerül. Kutatási területe a tánc folklor, azon belül a rendszerezéssel, formátannal, tánc történettel, az új tánc stílussal és a páros táncokkal foglalkozik behatóbban. Evekig tánc kritikusként is működött. Több könyv szerzője, szerzőtársa és szerkesztője. Cikkei és tanulmányai főleg az Ethnographia, a Néprajzi Értesítő, az Acta Ethnographica, a Népi Kultúra – Népi Társadalom, a Táncművészeti Értesítő és a Tánc tudományi Tanulmányok c. folyóiratokban és nemzetközi periodikákban jelentek meg. Éveken át szerkesztője a Magyar Táncművészek Szövetsége által kiadott Tánc tudományi Tanulmányok c. folyóiratnak. Fő művei: „A magyar tánc történet évszázadai” (Budapest, 1972), „A magyar nép tánc művészete” (Lányi Ágostonnal, Budapest, 1974), Tánc hagyományunk történeti rétegei (Szombathely, 1994), A magyar páros táncok (Budapest, 1997). Tudományos és közművelődési munkásságát 1997-ben Kossuth-díjjal jutalmazták.

E szakmai lexikon tömör összefoglalója tevékeny és eredményes életről tanúskodik, de távolról sem érzékelteti azt a sokszínű tevékenységet, azt a sokirányú érdeklődést, ami Pesovár Ernőt jellemzi. Egy majdani Táncművészeti Lexikonnak meg kell emlékeznie róla, mint táncosról, koreográfusról, táncoktatóról, tánckritikusról is. Az amatőr művészeti mozgalmakról és a közművelődésről szóló összefoglalóban jeles helyen kell említeni majd őt, mint a néptáncmozgalom céljainak, irányainak egyik meghatározóját, a tapasztalt népművelőt, a fesztiválok zsűrijének gyakori tagját, az Állami Népi Együttes szakmai tanácsadóját. E sokirányú érdeklődés egyrészt emberi habitusából, impulzív, vibráló egyéniségből adódik, másrészt abból a történelmi helyzetből is fakad, amelyben Pesovár Ernő felnőtt. A családi környezet, a vesprémi gimnazista évek, a Molnár Istvánnal való korai kapcsolat, a népművészeti mozgalmakkal való találkozás voltak elindítói, s gondolkodásának máig ható meghatározói. Az egyetemet szabadbölcsészként kezdte, majd magyar, később muzeológus szakosként folytatta, ami lehetőséget adott számára, hogy megismerkedjék a 40-es és 50-es évek fordulóján tanító jeles egyetemi oktatókkal. Itt alakult ki az az életre szóló barátság és együttműködés, ami őt generációjának más tagjaihoz – Martin Györgyhez, Maác Lászlóhoz, Andrásfalvy Bertalanhoz, Borbély Jolánhoz, Lányi Ágostonhoz – kötötte és köti. E generáció tagja volt Pesovár Ferenc, Pesovár Ernő testvére is.

Mint a budapesti Néprajz Tanszék egyik első hallgatója – Ortutay Gyula, Dégh Linda, Vajda László, Vargyas Lajos, Tálasi

István tanítványa –, olyan pezsgő szellemi légkörbe került az egyetemen, amiben a magyar néprajzi kutatás addigi eredményeinek új szemléletű összefoglalása és hosszú távú terveinek kialakítása történt. Ezek közül csak az Ortutay Gyula és Dégh Linda által képviselt egyéniségek kutató iskola, a Vargyas Lajos által közvetített népzenei tipológiai és dialektológiai kutatások, valamint Tálasi István sugallta monografikus kutatómunkák, illetve etnikai csoport kutatás terveit említem. Mindegyik nagy hatással volt Pesovár Ernő és generációja későbbi munkásságára.

Milyen indítást adott a korabeli tánc kutatás a fiatal kutatóknak? Az egyik fontos eleme volt a korabeli gondolkodásnak Réthei Prikkel Marián gazdag tánc történeti „adattára”, amely 1924-es megjelenése óta még mindig eleven hatott, s vitára készítette a tánc szakembereit. Ehhez szorosan kapcsolódtak Kodály Zoltán, Szabolcsi Bence és mások tánczene történeti kutatásainak eredményei, s Bartóknak a még élő népi tánczenére vonatkozó kutatásai, mint inspiráló tényezők. A második figyelemre méltó elem Gönyey Sándor és Lajtha László tágabb etnológiai alapokra épített felfogása a XX. századi tánc folklor különféle műfajairól és történeti összetevőiről, amiket mozgófilmen rögzített és arról lejegyzett táncrészletekkel illusztráltak. (Magyarország Néprajza IV. kötet) A harmadik, példaértékű, követésre serkentő elem Molnár István morfológiai szemléletű tánc elemzése volt, amely szintén filmről lejegyzett konkrét tánc példák alapult, figyelembe véve a tánc teljes folyamatát és a zenekíséretet is. Ezt egészítette ki a táncok nemzetközi jelrendszerral (nem szóbelileg) való lejegyzésének példája Gönyey Sándor és Lugossy Emma 1947-ben kiadott könyvében (Magyar népi táncok I.). Pesovár Ernő és kortársai számára az eszmei kiindulás tehát egy művelődéstörténeti megalapozottságú néprajzi szemléletű kutatási keret volt, amely csírájában (esetenként már bimbójában) tartalmazta azokat a módszertani elveket és technikai feltételeket, amelyekre alapozva ki lehetett dolgozni a „tánc központú”, a koreológiai és zenei szempontokat is hangsúlyosan érvényesítő tánc kutatást.

Hogy ez meg is valósult, s ilyen módon valósult meg, abban Pesovár Ernőnek és több mint 50 éves munkásságának is nagy szerepe van. Ám a néptánc kutatás sajátos, csoportos munkamódszere miatt, amelyben a résztvevők – pillanatnyi munkahelyüktől függetlenül, közösen elhatározott munkamegosztás szerint, a külső segítők széles köre által támogatva – együtt dolgoztak, nem mindig könnyű az egyéni teljesítmények lemérése. (Nem is feladatunk a „mérésiglés”). A gyakran 2-3, s esetenként 6-7 név alatt megjelent könyvek, tanulmányok azt sejtetik a külső szemlélővel, hogy a generáció tagjai között nagyon szoros munkakapcsolat volt, amely a tánc kutatás minden fázisában – a tervezéstől a terepmunkán, az elemzésen, a rendszerezésen át az eredmények közreadásáig – megnyilvánult. Ennek szervezeti keretét az 1950-es években Muharay Elemér Néprajzi Osztálya, majd a Pesovár Ernő vezette Néptánc kutató Munkaközösség biztosította a Népművészeti Intézet keretében. Később, az 1970-es évektől a Martin György vezette önálló Néptánc Osztály vált centrummá az MTA Zenetudományi

Dr. Pesovár Ernő

A magyar néptánc története

The History of Hungarian Folkdances

Megjelent!
Out now!

CD-ROM-on
és videokazettán

on CD-ROM
and videocassette

Készült a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete
archív felvételeinek felhasználásával.

Készítette és kiadja /
produced and published by

 Konkam Stúdió

H-1173 Budapest
506. u. (str.) 28.
Tel./fax: (+36 1) 256-4913

Tagintézmény a
Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériumánál
& Magyar Művelődési Intézetnél

Intézetben, amelyhez mindannyian kötődtek. A generáció szakmai teljesítményét áttekintve, úgy tűnik, hogy a csoportmunka és a munkamegosztás nem korlátozta a kutatókat abban, hogy vonzalmaiknak megfelelő, kedves témáikkal önállóan foglalkozzanak, s abban sem, hogy ugyanarról a témáról többen is kifejtsek a véleményüket külön tanulmány keretében. A közös munkában mindenki számára „hasznos” jelentett Pesovár Ernő jó nyelvismerete (német, francia), széles irodalmi, művészettörténeti, művelődéstörténeti olvasottsága, a nagy összefüggések iránti érzékenysége. Nagy szükség volt a csoportban Martin György aprólékosságára, analízáló-szisztematizáló készségére, archiváló „szenvedélyére”, a nemzeti kereteken túlmutató európai összehasonlító látásmódjára. Lányi Ágoston zseniális táncíró tudása, Pesovár Ferenc hihetetlen nagyságú terepismerete, Andrásfalvy Bertalan általános néprajzi-etnológiai szemlélete (s sorolhatnánk még a generáció többi tagját) mind-mind nélkülözhetetlen összetevői a közös teljesítménynek.

Pesovár Ernő egyéni teljesítményét a munkamegosztásban általa vállalt feladatokon és saját kedves témáinak kutatási eredményein lehet igazán lemérni. A kettő gyakran egybeesik, mert diákkora óta szívesen foglalkozott a verbunkkal és a csárdással, amelyek kutatása a későbbi munkamegosztásban feladata is lett. E táncfajták problémáinak vizsgálata során Pesovár Ernő széleskörű terepmunkát végzett a magyar nyelvterület középső és nyugati területein – főleg Somogyban, Rábaközben, Szigetközben, Vasban, Zalában, Veszprém megyében, Palócföldön és a Felső-Tisza vidéken. (A csoportos munkában leggyakrabban operatorként és fotósként dolgozott. A fejlett technikai érzékkel, jó ízléssel készített és a kutatás céljait tökéletesen figyelembe vevő felvételei a magyar tánckutatás értékes dokumentumai.) A tereptapasztalatok, majd a magyar és külföldi levéltárakban végzett kutatásai tették lehetővé, hogy nyomon követhesse a verbunk történeti fejlődését a XVIII. századi első említésektől kezdve a XIX. századi nemzeti táncultusban való megjelenésén át a táncfolklórban való elterjedéséig. Kutatási eredményeit kiértelmezte formában a hármuk (Lányi, Martin, Pesovár) neve alatt megjelent „Körverbunk” c. monográfiában találhatjuk. A simonfai „verbunkról”, a rábaközi-szigetközi körverbunkokról, s más férfitáncokról készült formaanalízisei alapvető fontosságúak voltak a férfitáncok szerteágazó műfaján belül a különböző történeti rétegek meghatározásában, valamint a megbízható tipológiai kidolgozásában. (Ezzel egy időben folytát Martinnak a kalotaszegi legényesekre, illetve a sárközi és Duna menti táncok motívumkincsére vonatkozó hasonló célú elemzése.)

A másik kutatási területén – a páros táncokban – szintén maradandó eredményekre jutott. A csárdás sokak által érintett problémáiból indult ki, s a gazdag európai történeti forrásanyag áttekintésén, valamint a Kárpát-medencei élő folklórral való összevetésén át jutott el az európai páros táncok alapvető kérdéseinek megvilágításához. A magyar páros táncok c., 1997-ben megjelent könyvében Pesovár Ernő impozáns, széles panorámát fest az európai páros táncok műfajának formai sokféleségéről, s nagyívű történeti fejlődéséről. Hipotézisei hosszú időre meg fogják határozni a páros táncokról való gondolkodást a nemzetközi tánckutatásban. Az ugrós párosról, a küzdő karakterű páros táncokról és a forgós-forgató párosról készült történeti összehasonlító elemzése példát adnak a folklórnak a történeti források fényében való eredményes vizsgálatára, s a különféle etnikumok és nemzetiségek táncgyo-

mányának szisztematikussá összevetésére. A csárdásról írt összefoglalójában Pesovár Ernő a korábbi formák elemzése alapján a következő tanulságos „látletet” adja: „A páros táncaink legújabb típusát képviselő csárdás a korábbi hagyományt átértékelő stílusváltás eredményeként alakult ki paraszti kultúránkban, s vált egyúttal a magyar romantika nemzeti táncává. [...] Ez nem elszigetelt jelenség, hanem annak az általános érvényű történeti folyamatnak a része, amely Európa szerte nyomom követhető. Az új tánc történeti periódus közös vonása, hogy a korábbi hagyományokból szervesen bontakozott ki a néptánc további alakulása, a néptáncból sarjadó nemzeti és társastáncok jellemző vonása. E sokrétű, gyökereiben szerteágazó, s a kölcsönhatás eredményeként bizonyos mértékig egymáshoz hasonló népi-nemzeti táncstílusok és társastáncok alakultak ki a Kárpát-medencétől északra és nyugatra is. [...] A verbunk és a csárdás nemcsak népi-nemzeti táncstílusunk reprezentatív képviselői, hanem a kor követelményeinek megfelelő korszerű formák is. A múlt és jelen olyan szintézisét teremtették meg, amelyben szervesen folytatódik a Kárpát-medence népeinek közös táncgyománya. Ennek az organikus fejlődésnek és a tradíció átértékelésének köszönheti tehát ez az új táncstílus gyors elterjedését és a szomszéd népek tánckultúrájában is kimutatható népszerűségét.”

Pesovár Ernő számos olyan munkát is írt, amelyek a koreológia szélesebb területéről nézve kifejezetten tánc történeti

jellegűek. Írásai azonban sok szempontból sajátosak, s eltérnek a hagyományos tánc történeti munkáktól. Táncfolklorista lévén ugyanis a tánc történeti forrásokkal való foglalkozás nála sohasem öncélú, nem kizárólagos. Folytonosan összeveti forrásait az élő folklór adataival, miáltal a szükséztörténeti források mindenki számára beszédessé, átélhetővé válnak. A XX. századi folklór jelenségei viszont szélesebb történeti és földrajzi távlatot kapnak a történeti forrásokkal való összevetés által. A szombathelyi, kaposvári és nyíregyházi levéltár anyagából általa közzétett új tánc történeti forrásokkal, illetve az új szemlélettel értelmezett régiek kötetbe gyűjtésével Pesovár Ernő alapot teremtett maga és mások számára a XX. századi táncfolklór és a tánc történeti források újszerű értelmezéséhez.

Pesovár Ernő tudománytörténeti érdeklődésének, s a korábbi kutatógenerációk tagjai iránti elkötelezettségének ugyan csak számos jelét adta. Különösen jól látható Réthei Prikkel Mariánhoz, a magyar néptánc kutatás megalapozójához való szoros kötődése, ami emlékének ébrentartásában, életművének újraértékelésében, évfordulós megemlékezésekben, s kiadatlan munkáinak megjelentetésében nyilvánul meg. Rajta kívül, a közös mester, Molnár István emlékének adóztak leggyakrabban tanítványai. Pesovár Ernő is hozzájárult ahhoz, hogy Molnár István kutatói és művészi teljesítménye világosan álljon a későbbi generációk előtt.

Pesovár Ernő életútja, szakmai pályája még nem lezárt. 75 évesen is töretlen erővel, változatlan szellemi frissességgel dolgozik. Ezért a róla írt pillanatnyi értékelések mind viszonylagosak, s inkább helyzetkép jellegűek. Sajnos generációjának tagjai közül többen elmentek már, akiknek munkájára még nagy szükség lett volna, így az ő célkitűzéseik egy részének megvalósítása is Pesovár Ernőre hárul. Kívánunk neki további hosszú, hasznos munkával tölthető éveket, hogy mostani „látletünk” jelenősen megváltozhasson, s az újabb évfordulókon új munkáknak örülhessünk.

Felföldi László
néptánc kutató

*Amott keletkezik az égen egy pázsit,
Abban legelészik csodafiú szarvas,*

*Csodafiú-szarvasnak ezer ága boga
Ezer ága-bogán ezer misegyertya...*

*...Ezer misegyertya gyújtatlan gyúladjék,
oltatlan aludjék,*

*Nagy rőt ökör, régi törvény
Haj regő rejtem, regőrejtem.*

SZARVAS-REGE

A Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes bemutatója

Ki ne kapná fel a fejét e manapság szokatlan rigmusok hallatán, ki az, ki még értené az idő porától belepott szavak rejtett üzenetét, és ki az, kinek képzeletvilágát ne ragadná mégis magával eme szürreális látomás bűvös deleje? A regölés néven ismert népszokás archaikus rítuséneke őrizte meg a magyar mitológiából is jól ismert csodaszarvas alakját, melyet Humor; Magor többnap, kimerítő hajsza után sem bírtak elejteni. Az agancsos gím csodás alakjához fűződő ódon történetek és mondák sok művészt ihlettek meg. Arany János balladában énekli meg a sikertelen hajtóvadászat meglepő kimenetelét: a cserkésző testvérek a vadon mélyén tündérséget tanuló szépséges földi lányokra akadtak, kiket elrabolván hazavittek, belőlük sokasodott a hun és a magyar nemzet. A Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes legújabb előadásának alapanyagául e két patinás kútfő ele-

gét választotta: a téli napfordulóhoz kapcsolódó népszokás keretébe ágyazott magyar eredetmondát, mely „Szarvas-rege” címmel került bemutatásra, november elején.

A veretes nyelvzetű regős ének mellett az együttes – szakmai arcélének megfelelően – ősi rítusokra rimelő táncmozdulatok metaforikus-jelképes nyelven idézi meg a magyarság születésmitosztát és a bőségre, termékenységre irányuló, az új párokat összevarázsló szokáshagyományt. A cselekményt a főleg népi elemekből megtervezett mozgulatsorok, a tánc játékosan emelkedett és ünnepélyes, de olykor vadul lüktető eksztázisán keresztül sugallják, a táncnyelv elvontabb képiségére bízva a szabad képzettársítást.

A műsorban feldolgozott téma a millenniumi évfordulóhoz kapcsolódik, az immár ezer éve keresztény magyarság magával hozta a táltoskori életszemléletéből fakadó csalhatatlan értékrendjét, ugyanakkor egy új évezred kapujába állva tekintetével a csillagos égboltot jelképező csodaszarvas után fürkész.

Orza Călin
koreográfus

FOTÓ: ÁDÁM GYULA

A Fekete Poroszka

A fekete színű, poroszka járású lovak különös tiszteltnék örvendnek a kazakok körében. Részben azért, mert az ilyen járású ló nem rázza lovasát, másrészt a fekete poroszka nevezetű kújt sok altaji kazak táltos használta és használja révüléséhez segítségként. Minden táltosnak más-más állat képében jelenik meg a segítőszelleme, melynek segítségével a betegséget hozó, ártó szellemek nyomába tud eredni. Van, akinek tevébika, sas, szürke farkas, vagy éppenséggel csodőr képében. A kazetta címadó dalát hallgatván, az ember szinte maga alatt sejti ütemesen járó lovát, érzi az arcát simogató szelet, látja a hófödte csúcsok közötti végtelen legelőket. Remélem, hogy a többi kiválasztott dallam is segít abban, hogy egy kis nép kultúrája közelebb kerüljön Önhöz és sikerrel közvetítik a pusztai fiainak legfőbb életérzését: a természettel szimbiózisban élők szabadságvágyát.

Kazakok

A kazak, mint népnév a 15. század közepe táján bukkant fel először, jelentése: szabad, vándorló. A mintegy 550 évvel ezelőtt kialakuló kazak nép, magába olvasztotta az Altajtól az Etíl-folyóig (oroszul Volga) elterülő pusztai sáv azonos nyelvű és kultúrájú törzseit. Ebben az időszakban alakult ki a ma is ismert Három Horda, melyek területileg a hozzájuk tartozó törzseket, nemzetségeket egyesítették. A Kicsi horda (Kisi zsüz) Nyugat-Kazaksztánban, a Középső Horda (Orta zsüz) Kazaksztán középső és északi részén, míg a Nagy Horda (Ulu zsüz) Dél-Kazaksztánban található. A kazak nép ezeknek a Hordáknak a szövetségéből áll. Az 1800-as évek elején a Kicsi Hordából vált ki a Belső Horda (Iski zsüz), melynek tagjai napjainkban Kazaksztánon kívül, főleg Asztrahánban élnek. Nyelvük a török nyelvek kipcak csoportjába tartozik, mint például a baskir, nogaj,

1. *Kara öleng* • Egyszerű dal
Nugmanuli Száribasz - dombra
2. *Keng dzsajlaú* • Tágas nyaraló
Kambaruli Nasziretkán - szibizgi
3. *Szári bíjdaj* • Sárga búza
Urtnaszanuli Ergali - dombra
4. *Balzsín hér* • Balzsos peje
Kambaruli Nasziretkán - szibizgi
5. *Büldirgen* • Szamóca
Urtnaszanuli Ergali, Dzsaszka - dombra
6. *Elik-aj* • Ó őzike
Kambaruli Nasziretkán - szaz szirnaj
7. *Kazinaj*
Urtnaszanuli Ergali - dombra
8. *Arman* • Vágyakozás
Kambaruli Nasziretkán - szibizgi
9. *Kajlajlim-aj*
Urtnaszanuli Ergali - dombra
10. *Kosz kelinsék* • Két leányzó
Bedeluli Ajgan - dombra kűj
11. *Kizil atting dzsürüszü* • A vörössárga ló
Bedeluli Ajgan - dombra kűj
12. *Tokta Bajaú* • Állj meg Bajaú
Kambaruli Nasziretkán - szibizgi
13. *Kuldzsager* • Vadjuhfej
Bedeluli Ajgan - dombra kűj
14. *Etteng-aj*
Nasziretkánkizi - dombra

A fekete Poroszka

Altaji kazak népzene

Kun Péter gyűjtése

15. *Szári özen* • Sárga folyó
Bedeluli Ajgan - dombra kűj
16. *Ojbaj Begimber*
Kambaruli Nasziretkán - szibizgi
17. *Kara közim* • Fekete szemem
Urtnaszanuli Ergali - dombra
18. *Kerim-ai ajdaj*
Kambaruli Nasziretkán - szibizgi
19. *Dzsorgataj* • Poroszka csikó
Urtnaszanuli Ergali, Dzsaszka - dombra
20. *Dzsajburangbel*
Kepuli Deuletkerej - dombra
21. *Kara Dzsorga* • A Fekete Poroszka
Bedeluli Ajgan - dombra kűj
22. *Kusz sakirú* • Madár hívogatás
Kambaruli Nasziretkán - szaz szirnaj
23. *Kök dönen* • A kék negyedfü
Urtnaszanuli Ergali - dombra kűj
24. *Bel-aj, bel-aj botam-aj*
Kepuli Deuletkerej - dombra
25. *Alsang boz* • A szabad szürke
Urtnaszanuli Ergali - dombra kűj
26. *Balapan kaz* • A lúdfióka
Kepuli Deuletkerej - dombra
27. *Sasú* • Áldás
Bedeluli Ajgan - dombra kűj
28. *Köngül asar* • Vidtű
Bedeluli Ajgan - dombra kűj

karakalpak, kirgiz, kumuk, vagy tatár. Napjaink gyorsan változó világában, a türkmének, a kirgizek, a tuvák, és az altajak mellett, már csak a kazakok őrzik és gyakorolják a lovas-nomád életmódot.

Az Altaj hegyeinek ölelésében található az a hely, ahol a közel tízmillió kazakságnak egy igen archaikus kultúráját őrző, kicsiny csoportja éli szabad, nomád életét. Többségük a Középső Horda kerej, uvak és najman törzséhez tartozik. Az Altaj hegység mongóliai részén hozzávetőleg 90 ezres kazak népesség nomadizál. Erre a tájra ma is a fehér jurta, a hatalmas ménesek és nyájuk képe a jellemző. Ebben a környezetbe tökéletesen illelnek bele a bagolytollal díszített rókaprémés főveget viselő, derekukon tarsolyos, ezüstveretes öveket hordó, díszes szerszámú lovakon büszkén ülő kazakok. Nomádok ők, miként ősünk is voltak. A kazakok napjainkig őrzik a magyarsággal való rokonság tudatát. Magukhoz legközelebbinek az alföldi kunokat tartják, akik Kötöny kánjuk vezetésével a 13. században telepedtek meg a Kárpát-medencében. Az ázsiai pusztákon maradt kun törzsekből szerveződtek a ma ismert népek, miként a nogajok, a karakalpakok, a karacsajok, a tatárok, és a kazakok is.

Zenékük

A legismertebb kazak hangszer a kéthúros dombra, amely a magyar nyelvben is megtalálható tambura szóval áll kapcsolatban. Szinte mindegyik kazak családban van legalább egy olyan ember, aki valamilyen szinten tud rajta játszani, így nem múlhat el egyetlen ünnepség, baráti összejövetel sem anélkül, hogy elő ne vegyék legkedvesebb hangszereiket. Éneket kísérnek vele, vagy egyszerűen csak dallamokat (kűj) játszanak rajta. Ezek a dallamok a zene nyelvén valamilyen érzést, látomást, gondolatot, történetet, eseményt mondanak el. Még Nyugat-Kazaksztánra jobban jellemző a gyors stílus, addig a keleti végeken főként a

nyugodtabb, lassabb pengetés a megszokott. Persze, mint hallani fogjuk, azért az Altaj kazakjai is be tudnak tüzesedni egy-egy dallam erejéig.

Közismert hangszerük az agyagból készült szerépsíp, a szaz szirnaj, amely lényegében a magyar kortemuzsikának felel meg. Testén összesen 6 játszó lyuk található (egy alul, öt pedig felül), a hetedik nyílás az maga a hangszer fűvókája. A kazakok zenéjében fontos szerepet tölt be még egy háromlyukú furulyatípus, amit ők szibizginak hívnak. A csikósok fő hangszerének tartják, és azt mesélik, hogy a lovak itatás, valamint napnyugta után, pihenés közben szívesen hallgatják. Legendák keringenek olyan esetekről, mikor a betyárok által elhajtott ménest a csikós furulyájának segítségével hívta vissza magához. Mivel a hangszernek nincs faragott síp része, megszólaltatása nem könnyű feladat. A zenész szemfogaéhoz illesztve fújja meg, mintegy szájjával és a hangszer peremével együttesen képezve a sípot. Hossza változó, készítéskor mindenki saját kar- és testméretéhez, kényelméhez és izléséhez mérten alakítja. Átlagos hosszúsága 54 cm.

A kazettán hallható zenei anyagot 2000-ben és 2001-ben gyűjtöttem a Mongol-Altaj kazakjainak körében, a Magyar Állami Ösztöndíjbizottság Eötvös ösztöndíjának támogatásával.

Kun Péter keletkutató

Köszönettel tartozom azoknak az előadókknak, akik bizalommal hozzájárultak ahhoz, hogy dalaikról, muzsikájukról hangfelvételt, életükéről fényképeket készítsék. Név szerint: Kepuli Deuletkerej (kerej törzs, karakasz nemzetség), Bedeluli Ajgan (kerej törzs, serüsi nemzetség), Kambaruli Nasziretkán (kerej törzs, subarajgir nemzetség), Urtnaszanuli Ergali (kerej törzs, serüsi nemzetség), Nugmanuli Száribasz (kerej törzs, zsenetekej nemzetség).

A fekete Poroszka

Altaji kazak népzene

ED-MK 039

KUNSZÖVETSÉG

5300 Karcag, Városháza, Kossuth tér 1. • kunszovetseg@freemail.hu

ETNOFON Népzenei Kiadó
www.etnofon.hu • info@etnofon.hu

UTOLSÓ ÓRA LELTÁR

2001. decemberében véget ér az Utolsó Óra program. A századforduló legnagyobb szabású Kárpát-medencei népzenei gyűjtése Kelemen László ötletéből kiindulva, az ő vezetésével a Fonó Budai Zeneházban zajlott. A program megvalósításának részleteit egy szakmai stáb – Kelemen László, Lukács József és Zsidi János – dolgozták ki. Az Utolsó Óra végéhez érve leltárt készítettünk a rögzített anyagról, amelyet most a szélesebb közönség elé tárunk.

ERDÉLY: **Ádámos** (Kis-Küküllő), **Almásszentmihály** (Kolozs), **Alsójára** (Torda-Aranyos), **Balázstelke** (Kis-Küküllő), **Bálványoscsaba** (Szolnok-Doboka), **Bálványosváralja** (Szolnok-Doboka), **Báré** (Kolozs), **Budatelke** (Kolozs), **Buza** (Szolnok-Doboka), **Csabaújfalva** (Szolnok-Doboka), **Csikjenőfalva** (Csík), **Csombord** (Alsó-Fehér), **Erdőszombattelke** (Szolnok-Doboka), **Fejérd** (Kolozs), **Gerendkeresztúr** (Torda-Aranyos), **Gernyeszeg** (Maros-Torda), **Gogánváralja** (Kis-Küküllő), **Görgényoroszfalu** (Maros-Torda), **Gyergyócsomafalva** (Csík), **Gyergyódamuk** (Csík), **Gyimesbükk** (Csík), **Gyimesközéplek** (Csík), **Halmos** (Szilágy), **Héderfája** (Kis-Küküllő), **Jód** (Máramaros), **Királyfalva** (Kis-Küküllő), **Kolozs** (Kolozs), **Magyarbece** (Alsó-Fehér), **Magyardécse** (Szolnok-Doboka), **Magyarfráta** (Kolozs), **Magyarpalatka** (Kolozs), **Magyarpéterlaka** (Maros-Torda), **Magyarszovát** (Kolozs), **Marosvécs** (Maros-Torda), **Mezőceked** (Torda-Aranyos), **Mezőkölpény** (Maros-Torda), **Mezőmehes** (Torda-Aranyos), **Mezőszentmárton** (Maros-Torda), **Mezőszilvás** (Kolozs), **Mezőszopor** (Kolozs), **Miriszló** (Alsó-Fehér), **Nagysármás** (Kolozs), **Nyárádselye** (Maros-Torda), **Oláhszentgyörgy** (Beszterce-Naszód), **Ördöngösfüzes** (Szolnok-Doboka), **Örkő** (Háromszék), **Páncélcseh** (Szolnok-Doboka), **Radnót** (Kis-Küküllő), **Récekeresztúr** (Szolnok-Doboka), **Szászbogács** (Kis-Küküllő), **Szászcsávás** (Kis-Küküllő), **Szászfenes** (Kolozs), **Szászszentgyörgy** (Beszterce-Naszód), **Szásztancs** (Kolozs), **Szék** (Szolnok-Doboka), **Szilágynagyfalva** (Szilágy), **Szilágyásámsón** (Szilágy), **Váralmás** (Kolozs)

FELVIDÉK: **Abaujszina**, **Magyarbód** (Abauj-Torna), **Alsókállosa**, **Szútor** (Gömör-Kishont), **Bodrogmező** (Zemplén), **Dunaszerdahely** (Pozsony), **Feketebalog** (Zólyom), **Fülek** (Nógrád), **Garamszőlős** (Bars), **Hanva** (Gömör-Kishont), **Horhát** (Zólyom), **Ipolypásztó**, **Ipolyhídvég** (Hont), **Klenóc** (Gömör-Kishont), **Kürt** (Komárom), **Lándok**, **Sörkút**, **Toporc** (Szepes), **Lice**, **Jolsva** (Gömör-Kishont), **Nemesócsa** (Komárom), **Opálhegy** (Zemplén), **Osgyán** (Gömör-Kishont), **Pered-Diószeg** (Pozsony), **Polhora** (Árva), **Sajógömör** (Gömör-Kishont), **Szepsi** (Abauj-Torna), **Terhely** (Trencsén), **Tótraszlavica** (Sáros), **Zsére** (Nyitra), **Váradka**, **Végpetri**, **Geréb**, **Gerla**, **Alsópagony**, **Felsőpagony** (Sáros)

KÁRPÁTALJA, PARTIUM, BÁNSÁG ÉS DÉLVIDÉK: **Alsószeliste** (Máramaros), **Aknaszlatina** (Máramaros), **Armenis** (Krasó-Szőrény), **Avasfelsőfalva** (Szatmár), **Barátka** (Bihar), **Hertelendyfalva** (Torontál), **Hirip** (Szatmár), **Nagypalád** (Szatmár), **Szentmihály** (Torontál), **Técső** (Máramaros), **Tiszaújlak** (Ugocsa), **Torontáloroszi**, **Magyarcsernye** (Torontál), **Versec** (Temes)

MAGYARORSZÁG: **Alsópetény** (Nógrád), **Aradványpuszta** (Hajdú-Bihar), **Babócsa**, **Nagyatád** (Somogy), **Balassagyarmat** (Nógrád), **Berzence**, **Merenye**, **Lábod** (Somogy), **Borsodbóta**, **Sáta** (Borsod), **Dejtár** (Nógrád), **Galgagyörk**, **Héhalom**, **Püspökhatvan**, **Rimóc** (Pest és Nógrád), **Gyöngyöspata** (Heves), **Györe**, **Váralja** (Baranya), **Heves** (Heves), **Jászládány** (Jász-Nagykun-Szolnok), **Kaposszerdahely**, **Kaposvár** (Somogy), **Kásád**, **Medina**, **Tótújfalu** (Tolna és Baranya), **Ménfőcsanak** (Győr-Ménfőcsanak-Sopron), **Mezőkövesd**, **Miskolc** (Borsod), **Mohács**, **Lothárd** (Baranya), **Nemespátró** (Somogy), **Ózd**, **Domaháza** (Borsod), **Sárospatak** (Zemplén), **Sátoraljaújhely** (Zemplén), **Szamosangyalos** (Szatmár), **Szatmárökörítő** (Szatmár), **Taktabáj**, **Prügy** (Szabolcs), **Tarnalelesz**, **Szentdomonkos**, **Fedémes** (Heves), **Tura** (Pest), **Zsáka** (Bihar), **Zsarolyán** (Szatmár)

1997 szeptemberétől kezdve kisebb megszakításokkal – nyári időszak, karácsony – rendre felvételeket készítettünk a még élő hagyományt őrző falusi népzenei együttesek anyagából. Egy-egy zenekar megközelítőleg teljes, több népcsoportot is kiszolgáló repertoárjának felgyűjtésére három-öt nap állt rendelkezésre. Így jutott idő arra is, hogy ne csak a dallamkészletet, hanem a zenével, táncsal, népszokásokkal kapcsolatos közléseket is rögzítsünk, majd CD-lemezeken archiváljuk. Lehetőség szerint a zenekarokkal egy-egy pár táncos, illetve egy-két énekes is érkezett, ami a hangszeres népzene vokális és funkcionális kapcsolatainak feltárásához nyújt segítséget.

A program először az erdélyi hangszeres népzene (beleértve a hagyományos furulyajátékot) minél teljesebb repertoárjának rögzítését tűzte ki célul. Így az első részben közel másfél év alatt 47 zenekar, sok szólista, valamint több tucat énekes és táncos érkezett Erdélyből. A gyűjtéseket elsősorban Kelemen László, Pávai István, valamint Juhász Zoltán és Árendás Péter végezték, a táncgyűjtésben Zsuráfszki Zoltán és a Budapest Táncgyűttes néhány tagja segített. Minderről a helyszínen számítógépes jegyzőkönyv készült, melyet Koncz Gergely írt. A lezárt gyűjtés kb. 550 CD-nyi anyagot tesz ki (!), továbbá minden csoportról videófelvétel is készült.

1999 tavaszától a gyűjtés 25 felvidéki együttesel folytatódott. A szlovákiai magyar, szlovák, gorál és ruszin csoportok gyűjtését Agócs Gergely szervezte meg, teljesebbé téve eddig igen hiányosan kutatott falvakról és területekről való ismereteinket is. Itt újabb 250 CD-nyi anyagot rögzítettünk, nem beszélve a videófelvelekekről.

A program harmadik része 2000 májusában kezdődött, a kárpátaljai, partiumi, délvidéki és magyarországi zenekarokkal. Néhány területen táncosokat már csak elvétve találtunk, és az együtt muzsikáló zenészeket is gyakran több faluból kellett összeszedni. A 40 különböző zenekar előkészítését és gyűjtését többségében Vavrincez András, Németh István és Árendás Péter végezte. Pál Lajos Kárpátaljával, Bodor Anikó a Délvidékkel foglalkozott. A paletta itt igen sokszínű volt: a vonósokon kívül a kárpátaljai rutén bandától a bánsági román fúvósokon át a délvidéki tamburásokig sok zenész, magyar és cigány énekes is megfordult a stúdióban. Az így készült 450 CD-vel együtt az Utolsó Óra programban összesen 1250 CD telt meg zenével és szöveges adatokkal.

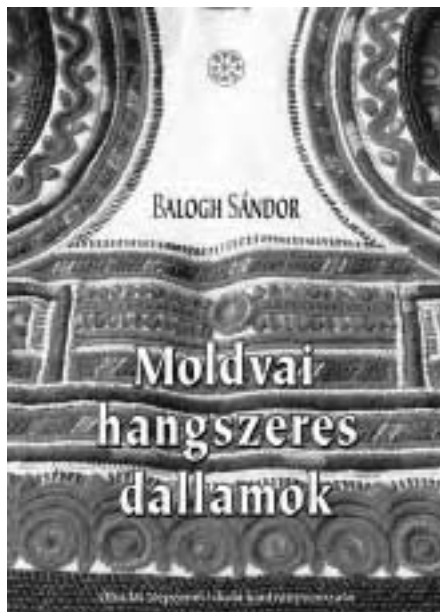
A teljes, felgyűjtött, jegyzőkönyvezett – zenekaronként 10-15 CD-nyi – anyag a tudományos kutatás számára az MTA Zenetudományi Intézetének archívumában lesz elérhető, a zenészek, táncosok, néprajzosok a felvételeket a Hagyományok Háza Lajtha László Hagyományörző Műhelyének közönségszolgálati osztályán másolhatják át.

Az érdeklődő szélesebb közönség részére a Fonó Records műsoros CD-sorozatát indított útjára, Új Pátria címmel, amely válogatást tartalmaz az anyag legrepresentatívabb részéből. Az igényes, könyvecské formájában megjelenő – 45 részesre tervezett – sorozatból ezidáig 15 erdélyi lemez látott napvilágot, de tervezzük a felvidéki és a magyarországi sorozatok beindítását is.

Az Utolsó Óra programban részt vevő „adatközlőink” a mellékelt listán feltüntetett helyekről érkeztek (a meggyékbe való besorolás az 1913-as helynévtár alapján történt).

Árendás Péter

Balogh Sándor: Moldvai hangszeres dallamok
Az Óbudai Népzenei Iskola kiadványsorozata. Etnofon Kiadó, 2001

A tánccházmozgalom a népzenei tájakat, a táncdialektusokat nem egyszerre, egy időben fedezte föl. Az elmúlt évtized sikertörténete, divatjelenése a moldvai csángó zene és tánc. Gombamód szaporodnak a csángó táncházak és azok a zenekarok, amelyek kifejezetten erre a tájegységre specializálódtak.

A moldvai énekes zenéről régóta, bőséggel állnak rendelkezésünkre különböző kiadványok, ám a hangszeres zenekutatás eredményeiről szinte alig jelent meg eddig valami. Ez a könyv és hangzó melléklete tehát fontos hiánypótló vállalkozás.

Az egyes fejezetek a moldvai csángóknál a közelmúltban és napjainkban még föllelhető hagyományos hangszereket mutatják be: a furulyát és a kavalt, a kobzot és a hegedűt. Nem foglalkoznak például a dudával, amely szintén egyike volt a moldvai csángók hangszerkészletének. Idáig sem a róluk készült hangfelvételek, sem átfogóbb tanulmányok nem láttak még napvilágot a moldvai „sípról”. (Örvendetes, hogy Stuber György gyűjtései jövő tavasszal megjelennek végre az Etnofonnál.) A kötetet több szerző is jegyzi, valamennyien népzeneészek, zenetanárok, a táncos fejezet szerzője pedig maga is tánccház-járó, táncitanító.

Az egyes fejezetek röviden ismertetik a hangszerek játékmódját, az olvasó (és a zenetanuló) praktikus tanácsokat kap a tanulás folyamatához, a könyv és a hangzó melléklet megfelelő használatához.

A zenei példák (a kötet kottaanyaga és a CD melléklet hangzóanyaga) három, jól elkülönülő forrásból származnak:

- helyszíni gyűjtések, amelyek moldvai csángó parasztmuzikusok és a helybeli, cigány zene-szpecialisták játékosak;
- magyarországi táncchází fólvételek, amelyek mindegyikén zenél adatközlő muzikus is;
- az 1960-1970-es években végzett gyűjtések anyaga, amelyeket a II. világháború idején Ma-

gyarországra áttelepült csángó zenészek körében végeztek. (Az ő esetükben régiesebb játékmódot hallhatunk, mert saját közösségükből kiszakadva megőrizték a háború előtt elterjedt moldvai stílust.)

Mindez lehetővé teszi az eredeti anyag és a tánccház megjelenés közti különbségek összehasonlítását, valamint a különböző generációkhoz tartozó adatközlő muzikusok eltérő játékmódjainak tanulmányozását.

Szintén hasznos a zenetanulók számára, hogy a kötet nemcsak önállóan tárgyalja az egyes hangszereket, hanem a „zenekari felállásokat”, hangszer-együtteseket együtt is bemutatja (furulya-ének, hegedű-koboz). Balogh Sándor a furulya és a kavalt bemutatását fogástáblázattal is kiegészíti. Az egész kötetet értékessé teszi, hogy két, Moldvából kevéssé ismert és csak alig adatközlő hangszert is bemutat, a citerát és a dorombot (dallampéldákkal együtt).

Draskóczy Lídia hegedűről írott fejezetében a moldvai hegedűsök játékmódjáról talán több szó is eshetne, de kottapéldái igényesek, lejegyzésük jól kidolgozott. Kobzos Kiss Tamás a koboz történetéről írt rövid, adatokban gazdag áttekintést, a koboz-hegedű kettős bemutatását pedig adatközlő muzikusok elbeszélései, a velük készült interjúk is kiegészítik.

A könyv legszínvonalasabban elkészített fejezete a tánccházak gyakorlatban alkalmazott kobozjátékról szól, szerzője Bolya Mátyas. Példaértékűnek tartom azt a szemléletmódot, amit a tánccház kobozjátékkal kapcsolatban kialakított. A szöveges részt akkordfüzések, pengetésmódok, fogástáblázat és dallamtár követi. Mindezek együtt – a kezdőknek és a haladóknak szóló példák megkülönböztetésével – kitűnően alkalmasak arra, hogy a hangszerjátékos lépésről lépésre sajátítsa el a kobzolás fortélyait.

A táncos fejezet kicsit szertelenül illeszkedik a könyv egészébe. (Nem sikerült igazán eldönteni, miről is kellene egy zenészeknek szóló kötetben írni.) A szerző, Zoltán Eszter részint a moldvai csángó táncokkal kapcsolatos érzéseit, élményeit osztja meg az olvasóval, részint szöveges leírást, helyenként rendszerező jellegű elemzést ad a táncokról. Ezt – még egy zenei kiadványban is – szakszerűbben kellett volna megtenni.

A kötet végén található dallammutató, térkép és irodalomjegyzék lehetővé teszi az áttekinthetőséget és a további tájékozódást. Sajnálatos azonban, hogy a dallampéldák némelyikénél hiányoznak a gyűjtés adatai.

Az Óbudai Népzenei Iskola sorozatában megjelent kiadvány mindazoknak a zenetanulóknak szól, akiket rabul ejtett a moldvai csángók hagyományos kultúrája és zenéjükkel közelebről is meg szeretnének ismerkedni. A zeneiskolások és az autodidakta tanulók (nemcsak a kezdők, hanem mindazok, akik játszanak már egy ideje moldvai csángó népzene) egyaránt haszonnal forgathatják.

Sándor Ildikó

FELHÍVÁS

A 2002/2003-es tanévtől iskolánk szeretettel várja azokat a tanulókat, akik elkötelezett és lelkes hívei az énekes, illetve hangszeres népzene-nek. A tanszakokat az alábbi kiváló tanárok fogják tanítani:

Népi ének:

Bodza Klára, Papp Ágnes

Vonós tanszak:

Blaskó Csaba, Virágvölgyi Márta

Népi fúvós tanszak:

Agócs Gergely

Pengetős tanszak:

Eredics Gábor, Borsi Ferenc

Népi cimbalom:

Balogh Kálmán

A felvételre elsősorban 8. általános iskolás tanulókat várunk. Ugyanakkor lehetőség van középiskolai tanulmányaikat már folytató növendékek felvételére is, akik különböző vizsgát tehetnek, vagy a zenei tárgyakat évfolyameltéréssel tanulhatják. Növendékeinket elsősorban a felsőfokú zenei tanulmányokra készítjük fel. A klasszikus zene, egyházzene, jazz tanszakokhoz hasonlóan a képzés azok számára ötéves, akik a középiskolai közismereti tanulmányaikat is nálunk folytatják. Lehetőség nyílik a többi műfaj megismerésére, esetleg elsajátítására, valamint a zenével kapcsolatos számítógépes jártasság (kottagrafika, szerkesztés) megszerzésére is. Intézményünk országos beiskolázású, kollégiumi férőhely is biztosított.

Jelentkezési határidő:

2002. február 1.

Felvételi időpont:

2002. február 18. (hétfő)

és március 12. (kedd)

10.00: elmélet; 15.00: énekes, illetve hangszeres bemutatkozás

Információ a felvételi követelményekről és minden egyéb kérdésben Benyus Sándor igazgatótól kérhető.

**VÁCI ZENEMŰVÉSZETI
SZAKKÖZÉPISKOLA**

2600 Vác, Kossuth tér 3.

Telefon, fax: 06-27/317-180

„...nincs szebb élet a mienknél”

Negyedszázad már egy ember életében is tekintélyes idő, egy zenekarban még inkább az. Különösen, ha egy nem sokkal korábban megszületett műfaj mellett kötelezte el magát. Persze ők már Budapesten is tanulhattak muzsikálni, például ifj. Csóori Sándortól, miközben a még élő nagy erdélyi parasztzenészek mesterfogásait is elleshették. Már mint Lányi György és Havasréti Pál, a két alapító tag, akik közül Tárnoki Beatrix énekes bármelyiküknek a lánya lehetne, ő ugyanis fiatalabb, mint maga a Téka. Az együttes primása, Vizeli Balázs pedig a kettőjük közötti generáció képviselője.

Akik a zenekarban megfordultak, mind megmaradtak a szakmában, a táncházmozgalom elismert képviselőiként. A korábbi primás, Porteleki László jelenleg a Muzsikás együttes tagjaként járja a világot Sebestyén Mártával, aki a Téka 1982-es, az Egyesült Államokban megjelent lemezén énekelt – már akkor is nagyszerűen. A ma már saját együttesében muzsikáló Ökrös Csaba neve fogalommal vált. Nagy Zoltán – a folkMAGazin korábbi alapító-főszerkesztője – a Kolompos együttesben kamatoztatja tudását. A Méta zenekar „átigazolóját” Porteleki Zoltán a Muzsikás együttes híres Bartók-albumán is közreműködött cimbalmosként. Gaug Ágnes, az egykori énekes pedig a Válaszút Táncegyüttes egyik vezetője.

Ez is bizonyítja, hogy a Téka a magyar népzene szellemi műhelyeként is funkcionál, zenészei ráadásul nemcsak koncerteken és alkalmi táncházakban népszerűsítik ezt a kultúrát – Európa számos országa mellett az Egyesült Államokban is –, a muzsikálás mellett tanítanak, lemezeket adnak ki, s a nyolcvanas évek elejétől nyaranta népművészeti táborot is tartanak. Inspirálásukra állt össze újból a nagysajói zenekar, s a „Mestereink” sorozat elindítójaként számos adatközlővel készítettek közös felvételeket. Hanghordozókat is szép számmal jegyeztek, s mivel a bakelit lemezek idején nem létezett saját kiadás, és idehaza nem értékelték őket annyira, első két lemezüket az Egyesült Államokban adta ki egy ottani kiadó, a harmadikat, egy hollandiai koncertjüket egy svájci, a negyediket pedig egy német cég jelentette meg, mire a Hungaroton kibocsátotta az ötödiket. A „kül-

ső” énekesektől sem zárkóztak el, így látott napvilágot idehaza a Szvorák Katalin készült lemezük, majd később Bakos Árpád vajdasági énekes bemutatkozó kazettája. Aztán eljött a CD-korszak, s azóta maguk adják ki hanghordozóikat, melyeket – immár nyolc lézerkorong, köztük a Szántó Ferenc magyarbecsei primással készített album fémjelez, az énekes-kapcsolat továbbélését pedig a Bárdosi Ildikóval közös vízmelléki (Kis-Küküllő mente) produkció bizonyítja –, s egy „élő” kazetta. Lányi György a Magyar Dudazenekar, Havasréti Pál a Magyar Tekezenekar egyik alapítója, s aktív tagja.

Jól fel kell kötnie tehát a gatyáját annak, aki a Téka 25 évről „best of” kiadványra adja a fejét. Különösen, ha a zenekar igé-

nyességéről megemlítjük, hogy húsz évvel ezelőtt azért nem fogadtak el egy japán meghívást, mert az adott rendezvény szünetében, a székfoglalások alatt kellett volna játszaniuk. A Téka legjobb felvételeinek közreadására nyilván nem elegendő egyetlen CD, ám a kiadvány műsorát nem egy független szerkesztő, hanem maga az együttes határozta meg. E válogatás annyiban is különbözik a szokásosaktól, hogy nem régi felvételek ismételt megjelenését jelenti, hanem azok újbóli előadását a jelenlegi tagokkal, de abban is, hogy az együttestől eddig nem hallott produkciókat is tartalmaz.

A címadó dal, mely a „Nincs szebb élet a mienknél” szövegrésszel a zenekar gondolkodását is tükrözi, eddig soha nem je-

lent meg, magam is rádióból vettem fel kazettára. Több régi zenéjüket korigálták, melyekről azóta kiderült, hogy az eredetinek gondolt szöveg nem népdal, vagy a dallam nem arról a tájegységről való, ahonnan az adott csokorba fűzött muzsika.

Bár a Téka 25 éves múltja tekint vissza, előadásukat fiatalos lendület jellemzi. Mi sem bizonyítja ezt jobban annál a felvételnél, melyen Tárnoki Beatrix maga kíséri kobzán az énekét, s melyet egy fergeteges moldvai hangszeres zene követ. Említhetnénk persze a gyimesi összeállítás hegedűszólamát is, mely egyszeri hallás után is megmarad az emberben. De elég a szóból, hiszen a zene önmagáért beszél. Válgon mindnyájunk épülésére!

K. Tóth László

Igyunk egy kis pálinkát...	1	4:29
Akkor szép az erdő...	2	3:38
Addig éltem világomat...	3	4:37
Mikor a szolgának...	4	2:01
Ó-év búcsúztató	5	5:53
Kopogós csárdás		
Én kimenek kiskertembe...	6	3:54
Lirai dal	7	3:20
Kocskés és stíva		
Halmágyi Mihály emlékére	8	6:08
Halotti csárdás és lassú magyaros	9	1:17
Kosorvas		
Csillagok, csillagok...	10	8:30
(tuláhos, verbunk, lassú és friss csárdás)		
Volt szeretóm, mikor volt...	11	2:21
Vasárnap bort inni...	12	3:58
Erdőszélen lilionszál...	13	3:02
Lassú cigánytánc	14	4:14
Sűrű magyar és sebes csárdás		
Kapum előtt szép zöld búza...	15	6:09

Folkfesztiválok, táncház és blues

Beszélgetés Fogarasi Lajossal, a Petőfi Csarnok új igazgatójával

Eszébe sem jutott, hogy induljon a Petőfi Csarnok igazgatói posztjára kiírt pályázaton, ám amikor az első tender eredménytelenül zárult, a második alkalommal valahogy mégis rászánta magát. Fogarasi Lajos 2001. november 15. óta áll az intézmény élén, elképzeléseiről faggattuk.

– Több neves kulturális esemény megrendezése fűződik a nevedhez, melyeket feleségeddel közös cégetek, az RF Produkció szervezett: a Zeneakadémián a jubileumi „Kalácska 30”, hét alkalommal a budapesti Matáv Kalácska Folkfesztivál az Almássy téri Szabadidő Központban és a Petőfi Csarnokban, tíz éven át a diósgyőri Kalácska Folkfesztivál, a „Vujicsics 25” a Zeneakadémián, egy hosszú népzenei sorozat a Budai Vigadóban, amelyen Sebőéktől kezdve szinte mindenkit felléptettetek, aki a magyar folkzenei életben számít, egy nagy Tisza-túra folk és rock koncertekkel Szatmárcsékétől Szolnokig, a Halmos Béla 50. születésnapjára rendezett „Béla Bál”, a „Klezmer és irodalom” produkciók az Almássy téren és a Petőfi Csarnokban, az utóbbi helyen a két Dubliners koncert, több ír est, az Asian Dub Foundation, a Szomjas-filmeket bemutató Gengszterfilm Rock Fesztivál, amelyen a Muzsikás is fellépett, egyéb tevékenységeid között pedig feltétlenül meg kell említeni a Szomjas György által rendezett, adatközlő zene-sorozatát, a Biomusic weboldalának létrehozását és szerkesztését, s a Fesztiválújságot. Van tehát tapasztalatod, s bennünket az érdekel, hogy irányítá-

sod alatt mennyire lesz erős a népzene, az etno, a dzsessz és az alternatív zene jelenléte a Petőfi Csarnokban?

– A rock és a dzsessz érdekel a legjobban, ehhez társult feleségem révén a folk és a world music, s most is töreksem majd a műfajok közötti megfelelő arány kialakítására. Korábban is jó néhány népzenei rendezvénynek – például a Csángó Bálnak vagy a Sirtos tánc háznak – otthont adott már ez az intézmény, mégis rock-házként tartják nyilván, de csak azért, mert a rock-koncertek nagyobb figyelmet kaptak a sajtótól. Hiszen ha fellép egy rocksztar, azzal alaptól foglalkoznak a médiumok. Szeretnék táncházat behozni, s a folk mellett a world music-ot is erősíteném. A Petőfi Csarnok nyáron igen alkalmas szabad téri programok megrendezésére, ezt is jobban ki kellene használni. Reklámra is többet szeretnék áldozni, elsősorban sajtóhirdetésekre és plakátokra, hogy olyan eseményekről is minél többen tudomást szerezzenek, amelyek kevésbé kapnak publicitást.

– A world music terén mik a terveid?

– E műfaj valamennyi irányzatával foglalkozni szeretnék, például a keleti szláv – orosz, ukrán, belorusz – képviselőit is szívesen látjuk majd. Eddig is hoztunk ilyen együtteseket, s kedvező fogadtásban részesültek, de a jövőben na-

gyobb számban találkozhatunk velük.

– A folkzene hangsúlyosabb jelenlétét miként képezed el?

– Szeretnék folkfesztiválokat is rendezni, s a széles kínálat érdekében minél több külső szervezővel együtt kívánunk működni. A külterület nyáron igen alkalmas táncházakra és színpadi programokra, népszínművek, táncelőadások bemutatására, s ezeknél a turizmusra is építünk. A vendéglátást is megerősítjük. Nagy előnyünk, hogy a rossz idő sem hiúsítja meg az ilyen rendezvényeket, mert be tudjuk vinni a nagyterembe.

– A házban megfordult Dresch Mihálytól Török Ádámgig a hazai dzsesszélet színe-java. Mi várható ezen a téren?

– E hagyományt természetesen folytatni szeretnék, s komoly blues-fesztiválokat is tervezünk. Nemrég telt házzal zajlott Deák Bill Gyula estje. Remek ajánlatokat kapunk, de sokkal több sajtóbulit is szeretnék, mert eddig főleg befogadott rendezvények voltak itt.

– S mi a helyzet az RF Produkcióval?

– Kiszálltam belőle, az idei Klezmer és irodalom című estét már a Petőfi Csarnok szervezi az International Business School Színpaddal közösen, s az IBS ad neki otthont. Feltett szándékom ugyanis, hogy a jövőben külső helyszíneken – például a városligeti nagyréten vagy vidéken – is tartunk rendezvényeket.

– Milyen anyagi háttérrel van mindezek megvalósítására?

– A költségvetés egy részét állja a fővárosi önkormányzat, ám több mint 50 százalékát nekünk kell előteremtenünk az intézmény különböző szolgáltatásaival, s a szponzoráció erősítésével. Azért is célszerű saját produkciókat létrehozni, mert a szponzorok is előnyösebbnek tartják a csomagban kínált ajánlatokat.

K. Tóth László

Diósgyőr, Kalácska Folkfesztivál
Rosta Katalin, Fikó Regina, Zerkula János, Gryllus Dániel, Sára Ferenc

A MAGYARTÖLGY MÍTOSZAI

Kiss Ferenc zenéje a sevillai Magyar Pavilionba készült. A pavilonnak előre meghatározott programja van, a zene tehát programzene. Azonban nem a XIX. sz.-i értelemben tekinthetjük programzenének, hanem attól eltérő, valóságos tér- és időbeli dráma alkotóelemeként kell hallgatnunk.

Mivel a lemez csak zenét közvetít, s nem tudja megidézni sem a helyszínt, sem a mozgást, le kell írunk a pavilon dramaturgiáját.

Az épület egy észak-déli tengelybe épített belül üres domb, amelyet hét torony tör át. A tornyokat

két oldalról belül falak határolják. A falak, ill. a tornyok két teremre, egy nyugati és egy keleti teremre

osztják az épületet. A tornyok alatt és a falak között „van” Magyarország. A nyugati terem Magyarország nyugati képe – ahogy a nyugat lát minket és amilyen képet mi magunkról a nyugatnak adunk; a keleti ugyanígy.

Belépünk az épületbe, elindulunk a tornyok alatt és a falak között. Itt haladásunk tempójának megfelelően hangmontázs szól a falakból: sírás, ének, gyermek- és kamaszhangok, állatok, utcai zajok stb. Egy íves lépcsőn megérkezünk a nyugati terembe, ahol a felső és az alsó világot üvegfüdém választja el, azon járunk. E tér középpontjában egy tölgyfa áll, melynek nem csak az ágas, égi felét látjuk, hanem a gyökerét is. A zene papnők által vezényelt táncával ég és föld, tudatos és nem tudatos világunk egybekapcsolásáról szól. A fény fent és lent lüktetve követi a zene mozgását.

Adott jelre a tornyok alatti ajtók megnyílnak, s átmegyünk a keleti terembe. A zene megáll és elindul egy film Magyarország XX. századi történelméről. A film után egy recitálás az időről zárja le a programot.

Makovecz Imre

Kiss Ferenc A Héttorony
Sounds of the Seven Towers hangjai

A halál árnyékában / *In the shadow of death* (1989)
Kyrie eleison! (2000)
Hajnal hasad / *Day-spring* (2000)
Kalitka / *Cage* (1995)
Kettős / *Duet* (2000)
Nász / *Wedding* (2000)

Szöged hírs város / *The famed town of Szeged* (1998)
Kerekestánc / *Round dance* (2000)
A magyartölgy mítoszai / *Myths of the Hungarian oak* (1992)

ETNOFON Records
Első magyar független
népzenei kiadó
Alapítva: 1992

ETNOFON Records
1st Hungarian Independent
Folk Music Publisher
Since 1992

mail: H-1055 Budapest, Falk Miksa u. 16.
phone: (36.1) 266-5091 • fax: (36.1) 429-0324
e-mail: order@etnofon.hu • web: www.etnofon.hu

„MUZSIKÁLTAM ÉN...” – ZENÉSZEK TÁNCA

Vége van a szünetnek, a telt házat jelentő mintegy száznegyven néző igyekszik elfoglalni a helyét.

A függöny behúzva, a hangszórókból megszólal a palatkai banda muzsikája. A nézőtér lassan elsötétül, felmegy a függöny, és elének tárul a sivár helyszín: valamelyik, tán erdélyi falu „kultúrháza” vagy kocsmaudvara, vagy akár valamelyik híres primás lakása is lehetne a csámpás fedelű lámpával, csöpögő vízvezetékcsővel, csodásan sárga vödörrel (hajszálra illet hoztak velünk – nászajándékként – vagy harminc éve egy györgyfalvi lagziba) ékesített színpad. Középpont egy csomóban a banda, izgatottan-elégedetten hallgatva a felvételtől saját magát, diskurálva, kedélyesen sörözgetve, mesésen autentikus kopott ruhában, kopott hangszertokokkal. Egy aprólékos gonddal kivitelezett fénykép. Címe: néprajzi gyűjtés.

De menjünk szépen sorjában. Először hadd tegyek egy vallomást: nem nagyon szeretem a néptánc-előadásokat. Bár tudom, hogy a kihalófélben lévő közelmúlt népművészete bemutatásának a színpadra vitel a legegyszerűbb módja, mégis úgy gondolom, a népi táncnak vajmi kevés köze van a színpadhoz. Már csak amiatt az alapigazság miatt sem, hogy a színpadi mű egyik feladata a néző szórakoztatása, míg a (nép)tánc elsődleges feladata a résztvevők szórakozása.

Ezzel a – belátom – főleg táncosok körében nem éppen népszerű nézetemmel-előítéletemmel szoktam beülni a mindenkori, folklór jellegű műsorként meghirdetett előadásra. Így mentem az Ifjú Szívek pozsonyi bemutatójára, az Astorka Színházba mind december elsején, mind december harmadikán.

A „Muzsikáltam én...” című előadás előtt az első, általam látott Héglí Dusan-műsor „A bál” című produkció volt, ezt a Szóttas adta elő. A bemutató utáni mulatságon, a CSEMADOK akkori dísztermében az egyik társalkotónak a „Hogy tetszett?” kérdésére azt találtam mondani: – A legjobb műsor, amit életemben láttam. (Most már bevallhatom: legfőleg négy olyan produkciót tudnék felsorolni az általam ismert táncos folklórműsorok közül, amelyek maradéktalanul tetszettek.)

Szubjektív tudósítás az Ifjú Szívek bemutatójáról

„Ami jó, az jó” – Moldován „Ilka” György, Szék

– Elfogult vagy – válaszolta. Lehet, elfogult vagyok, ezért is néztem meg kétszer a „Muzsikáltam én...”-t. Számomra a következők derültek ki.

A „Muzsikáltam én...” nem a szokványos népi együttesi műsor, melyben tánc-zenekar-ének követi egymást. Nem egy modern, vagy modernkedő, néptánc elemeket felhasználó táncszínház, hanem „mindössze” olyan színházi produkció, amely rendkívül hitelesen mutatja be múltunk egy darabját. (Ennek az ábrázol-

lasmódnak a párját csak a szépirodalomból van szerencsém ismerni egy szűkebb pátriánkban történt népzene-gyűjtés kapcsán, ez az irodalmi mű a „Honti Igricek”). A darabban nem is fontos, népi tánc-e, amit látunk, mert a folklór, bármennyire hiteles is, itt csak eszköz. Természetesen rendkívül fontos, hogy hiteles legyen. Fontos, hogy elhiggyük: vannak ilyen rendkívüli alkalmak, amilyen egy gyűjtőtől legszebb része, a felvételek elkészítése, amikor nem „rendes” funkciójában látjuk a táncot. Nincs táncmulatság, nincsenek ott a lányok, akiknek táncolunk, nincs táncrend, felkérés, asztalok, versengés. A zenészek lelkes gyűjtők felkérésére zenélnek, ritka alkalmakkor táncra perdülnek.

A „Muzsikáltam én...” nem akar semmi többet, mint bemutatni: így folyik a gyűjtés, és olykor, a hangfelvéte-

lek befejeztével, kelő mennyiségű sörrelborral-pálinkával bátorítva, a gyűjtőkkel való sokadik talál-

kozó alkalmából az általában szemérmesebb zenészek is hajlandók bemutatni táncstudásukat.

Aki ismerte az est folyamán felidézett muzikusokat, akiknek jórésze már sajnos elment, azt néha szinte sokkolja a táncosok színészi-utánzó készsége. Anélkül, hogy rangsorolni akarnám, számomra megdöbbentően hiteles volt csaknem mindegyik híres primás legszebb táncanyagának bemutatása. Szinte hallottam, amint Ilka Gyuri a sarokból biztatja a széki legényeket, láttam Árus Ferit, amint ott hagyva a zenekart kiáll a lakodalmas nép elé táncolni, vagy a csaknem vak Zerkula Jánost, kitárt karjával köszöntve barátait. Hallottam a palatkai bandát – külön köszönet a zenekar-nak a hiteles tolmácsolást –, s bár Kodoba Béla lényegesen testesebb volt megszólaltatójánál, eltűnt a kor- és súlykülönbség: újra életre kelt a híres palatkai banda.

A hetvenes évek elején a Magyar Tudományos Akadémia Néptánc Osztálya új filmfelvevő gépet kapott, akkor készült Perkátán a Juhait kereső pásztor című népi dramatikus játék első színesfilm-felvétele. Az Astorka nézőtere, színpada egy szempillantás alatt eltűnt, úgy éreztem, újra Perkátán kuporgunk a felvevőgép állványa mögötti pici zugban, és szájtátva hallgatjuk a kiváló mesemondó modern elemekkel (az oláh leány felült a repülőre) tűzdelt mondókáját.

Beszámolómból úgy tűnhet, hogy a „Muzsikáltam én...” afféle bennfentesek számára készült ingyencség, ám hadd nyugtassak meg minden jövődő nézőt: nem az. A darabot nyilván másként értékeli az, aki ismeri a felidézettek személyét, környezetét, de a népi kultúrával először találkozó nézőnek is pontos képet fest a Kárpát-medencei közelmúltunkról. A „Muzsikáltam én...” persze elsősorban a magyar múltat mutatja be, bár a zenészek a helyi társadalom peremén élő cigányságból kerültek ki. Meglehet, a magyar nézőhöz közelebb áll, érthetőbb a műsor, ugyanakkor – éppen azért, hogy az alkotó csak nagyon visszafogottan alkalmaz színházi ele-

meket – egy nemzetközileg is érthető produkciót láthatunk.

Amint már fentebb írtam, a felépés mellékes, de fontos részletei is igencsak nagyszabásúak. Lenyűgöző a táncosok technikai tudása, folklórtáncanyag-ismerete, Héglí Dusán vizuális alkotói készsége. Egy-egy művét látva mindig elfog a lelkesedés, majd a szomorúság, hogy jeles előde-ihhez hasonlóan ő is felhagyja a „tisza forrással”, beleesik a népi táncot megjelölő művészek örök csapdájába: valami olyat akar majd kifejezni folklóreszközökkel, amit nem lehet. Aggodalmam, úgy látszik felesleges. Héglí Dusán ugyan fiatal, de főlényes szakmai tudása és művészi zsenije, úgy látszik, ötletekben kifogyhatatlan. Hogy mennyire az, azt a „Muzsikáltam én...” előtti félidőben láhattuk. Az első szám egy szép, pontos, hiteles gyimesi tánc(rend) színpadra alkalmazása volt, utána egy zenekari szám, majd egy cigánytánc-összeállítás következett, a félidő egy áji-magyarbódi éneklés-táncolással zárult. A gyimesi koreográfia pontos is volt, hiteles is volt, olyan, amit a jobb táncosportoktól megszoktunk. A cigány-összeállítás viszont egy – feltehetően rövidített – darab lehetett.

Színház. Minden virtuozitása mellett vagy ellenére, nem egy táncot látunk, hanem egy felvonást. A Gyöngyösbokréta - Tavaszí szél mozgalom kombinációjából született áji kórus (meglepően jól éneklő táncosokkal) és magyarbódi táncsoport kombinációjánál is színházat látunk, látjuk a hetvenes évek törekvéseit, múltat felevenítő próbálkozásait, amin ma már tán mosolygunk, sőt a köcsögdu-da-pótló hengeren, az egyszerre mozgó énekeseken, a sorokat váltakozóan éneklő férfi-női karon, s a tánc végén énekelte „a bőrkabát, a bőrkabát...” kezdetű slágeren hangosan is derülünk, mégis tudjuk, hogy ezek a mozgalmak alapvetően járultak hozzá folklórértékeink fennmaradásához, s az alkotó ilyen értelemben is bemutatja ezt a kort.

Gondolom, Héglí Dusánnak több műsornyai megvalósításra váró ötlete van. A „Muzsikáltam én...” kapcsán hadd zárjam mégis szubjektív beszámolómat egy óhajjal: Minél előbb szeretném látni a „Gyűjtöttem én...” című előadást. A két rendkívüli estét pedig ezúton is köszönöm.

Sebők Géza

A mezősegi magyarság ünnepe

VI. Vicei Néptáncfesztivál

Mit jelent a Mezőségen egy néptánc és népdalfesztivál? Nagyon sokat, sokkal többet, mint a Székelyföldön, ahol a kulturális identitás megőrzésének útjában nem állott és áll annyi akadály, mint a dombokkal és tisztásokkal körülvett Mezőségen, ahol a magyarság a legnagyobb csapásokkal kellett szembenézzen a történelem során. Az évszázadokig magyarlakta településeken rövid idő alatt óriási változások mentek végbe, és a magyarság ma már szórványban él, kultúrájának, értékeinek fennmaradásáért óriási harcot vív. A vicei fesztivál ezeket az értékeket szeretné újraéleszteni, az elavult kútöket feleleveníteni, menteni a menthetőt.

Altalálkozóra évente a Mezőség különböző településeiről jönnek el csoportok, hogy bemutassák azt, amit őseiktől tanultak: táncokat és dalokat adnak elő, amelyek hosszú ideje naponta kiszínezik a mezősegi ember életét. Az ünnep az idén sokkal nagyobb jelentőséggel bírt, hiszen nem csak a kulturális találkozó zajlott le, hanem a vicei iskola névadó ünnepségére is sor kerülhetett. A 37 évig szünetelő vicei elemi oktatás két éve indult újra, az iskola ettől az esztendőől kezdve pedig Wass Albert nevét viseli, aki a Vicétől mindössze 10 km-re fekvő Cegén született. Az iskola udvarán szobrot is avattak – ezentúl Wass Albert mellszobra vigyázza és inti a diákokat.

A rendezvényen részt vett Wass Albert rokonsága is, majd különböző felekezetek lelkészei áldották meg a szobrot, amelyet Bodó Levente, szentegyházi képzőművész készített. Az avatóünnepséget az író munkásságát méltató beszédek tették emelkedetté, majd az új névvel ellátott iskola fiatal diákjai adták elő rövid műsorukat.

A fesztivál kulturális jelentősége óriási, éppen ezért szervezésében a közélet szereplői és az egyház is óriási szerepet vállalnak. A vicei plébánia (Lőrincz Károly plébános) mellett, a csíksomlyói plébánia (Gergely István plébános) is kiveszi a részét évente a szervezésből, de jelentős szerepe volt az idén az immár Wass Albert nevét viselő iskola igazgatójának, Kulcsár Istvánnak is. A Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes évente kialakult hivatástudattal vesz részt a fesztivál szervezésében, és fellép a vicei művelődési ház színpadán.

Az idei, „Hagyaték” címet viselő, hatodik alkalommal megrendezett találkozón 16 együttes lépett föl, s ebből 11 képviselte a Mezőséget. Dalokkal és táncokkal jelentkezett Magyarparlatka, Bálványosváralja, Beszterce, Óradna, Ördögösfüzes, Magyardécse, Dés, Szék, Cegőtelke, Szépkényerű-szentmárton és Vice. Ezen kívül más együttesek is eljöttek, többek közt a magyarországi Békésszentandrás gyermek-együttese, melynek kis táncosai dél-alföldi ugrós táncokat adtak elő, valamint csíksomlyói és kalotaszegi együttesek. A vicei Művelődési Ház hátsó része egész nap ropogott a táncosok lábai alatt, visszhangzott a kis falu a muzsikától, táncától, énektől. F fiatalok és vének egyaránt felléptek a színpadon, a legfitalabb táncoktató, a bálványosváraljai Molnár Árpád még nem lépte át a kamaszkor küszöbét.

Valódi ünnep volt ez, a mezősegi magyarság ünnepe. Az együttesek nagy része óriási nehézségekkel küzd, Óradnán például magyar oktatás sincs, Bauer Ilona hétvégeken tanítja magyar szóra a gyerekeket. A dési csoport vezetője, Dezső Attila pedig elmondta: jövőre nem biztos, hogy eljönnek, nem engedhetik meg maguknak az ezzel járó utazási költségeket. A magyar települések néhol 50-60 km távolságra található egymástól. A gondokat, bajokat a találkozó alatt azonban mindenki elfeledte és vidáman táncolt a hegedűszóra.

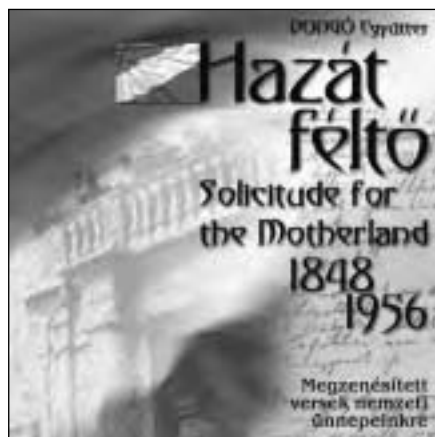
A találkozó jelszavát az egyik csoport vezetője mondta ki, és így hangzik: „Fiaim, csak énekeljete!”.

László Z. Csaba
Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes

Új Network lemezek a Fonóban

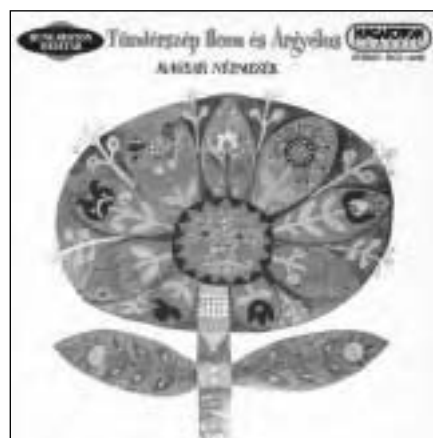

CD-lemezek a Periferic Records gondozásában

Szendrei Zsuzsanna
népdalénekes
demo-felvétele
Közreműködik a
Bekecs együttes

Cím:
1221 Budapest,
Jegenye u. 12.
Tel./fax: 226-4006
Mobil: 06-20-323-1291

ULTRAMARIN
Herzku Ágnes - ének
Agócs Gergely - ének
Salamon Beáta - hegedű
Sipeki Zoltán - gitár
Bornai Szilveszter - billentyűk
Bornai Tibor - zongora
Molnár Gábor - dob

Kiadó: La Ventana KFT
Terjesztő: Periferic Records
ultramarin@mailbox.hu
Tel.: 06 309 518 233

Új Hungaroton kiadványok

Azt, hogy 1849-ben, szabadságunk bukása felett hogyan repdesett örömeiben a kétfejű sas serege, Magyarországon mindenki tudja: sörrel koccintva. Erdélyben mondanak még mást is: „Sörrel koccantottak, s a kenyeret es hanyattág fordították! Ez volt az örömjek a győztes menet felett.”

Ha így volt is, kenyerünk becsülete ettől a hanyattfordítástól semmit nem csorbult, de a magyar sör, miközben e koccantásoktól magasra tajtékozott, amúgy is megfakult becsületét hosszú időre elvesztette. Sörünk múltba vesző, halovány emléke öntudatunk legromosabb végváraiból is messze bujdosott. A nép ettől az időponttól kezdve a sört „végleg” idegennek érzi, „német bor”-nak, „idegen lötyty”-nek, „szalmalé”-nek nevezi. Megszületik új és egyedülálló asztali szertartásunk, mely már egy törökhódoltságnyi ideje tart, és ha átvészeli 150-ik évét, talán tovább is: „Magyar ember sörrel nem koccint!”

Nem súlyos parancs, de bizonyos jelek szerint nem is olyan könnyű betartani. A honi mulató - hogy ne szegje meg, de azért mindennemű köszöntés nélkül mégse sörözzessen - többek közt egy figyelemre méltó, kegyes ravaszságot eszelt ki: korsómarkoláskor nélkülözhető, előrenyújtott kisujját a társáéval összeérinti, éppen csak! Kisujjal „koccint”! Úgy viselkedik, mint a tiltott szerető, aki a nagy almafáról - a csábításnak ellenállni nem tudván, kárhozni sem akarván - lám, éppen csak egy pöttöm kis almáért nyújtózkodik!

Nem minden magyarul tájon van ez így. Erdélyben például sokfelé koccintanak a sörösüveggel is, keresztesen, mintha vívni vele. Talán a sörről is más, régebbi emlékeik vannak.

Már régóta nem csak „boros nép” vagyunk, sőt a hiedelemmel ellentétben „eredetileg” sem, mégis a seritált nálunk némaság övezi. A magyar hagyomány a sör közelében feltűnően elhallgat.

A műfordítást készítette, válogatta és szerkesztette, az előszót, a bevezetést valamint a jegyzeteket írta:

BERECZ ANDRÁS

A sörről alig dalol, nem mesél, köszöntő szavakat mellé nem használ, nem ünnepli. Torkunk hűséges hozzá, szívünk jó ideje elfordult tőle, pocakunk várja, a nyelvünk félreáll előle. Pedig egészen biztos, hogy amit ittunk, arról daloltunk, és meséltünk is valamikor. Táltosaink is ihatták, a szellemeknek is kínáltuk. Az ilyesmit nehéz szó nélkül hagyni. Még bujdosó Mikes Kelemen is Erdély határán, hogy haza gondolt volt, a zágoni sert emlegette mint jó, ott-honi ízt! Szívére a honvágy, nyelvére a székely ser drága emléke egyszerre futott:

„Elég az, hogy ha Erdélyt meg nem láthatom is, de a köpönyegit meglátom, mert az erdélyi Havasok mellett menyünk el. Ha Zágonban sert nem ihatom is, de iszom a Bozza Viziből.”

A honfoglalás előtt, és azután is sörkedvelő magyar nép emlékét, költészetét saját söréről egyre job-

ban eltakarta a házi sernevelést tiltó számos középkori rendelkezés, meg a bor. Amaz, mint Erdélyt a Havasok, emez, mint gazdáját a köpeny. Az idehaza is német típusú ipari sörgyártás és a világosi (vagy aradi) „koccantás” pedig kicsi híján a nyomokat is eltüntette. És habár Erdélyben, Moldvában még ma is készítenek régi fajta mézes, olykor cukros házisört, alig maradt róla más emlékünkhöz, mint néhány, a bolgár-törökben is meglévő szó és a bolgár-törökével rokon szó: sör, komló, ill. árpa, rozs.

Ma ismert népdalkincsünk a sör „téma” kisujját is csak a kisujjával érinti. Bordalaink árnyékában kucorgó néhány ilyen dalunk a sört menyecskevel, fiatal szépasszonnal állítja párhuzamba. Előnyére...

*Sört iszok én, nem pálinkát!
Menyecskét szeretek,
nem lányt!
Jobb a menyecske,
mint a lány,
Nem járat az maga után...*

*...Jobb a sör, jobb a bor,
Jobb a pálinkánál,
Egy magyar menyecske
Száz olá leánánál.*

...mert gyérebbséért is ád, nem bolondít annyira.

A XVII. századi Vásárhelyi daloskönyv „Ajak vérén termett sugár liliumszál...” kezdetű nótájából az is kitűnik, hogyan tálták a sert (és a bort) a régi kor aszszonyai. Önkupában a szeretőjüknek, fakupában „másnak”, azaz olykor férjüruknek:

*- Hon vagy-e, hon vagy-e,
lelkem, szép asszonyom?
- Hon vagyok, hon vagyok,
szerelmes, szép virágom,
Jövel bé, jövel bé
szerelmes virágom,
Serem is jó vagyom,
borom is jó vagyom!*

*Innod is jót adok,
enned is jót adok,
Neked önkupából,
másnak fakupából...*

A TIZENKÉT HÓNAP

– Itt ez a buzogány, siringesd meg a tűz felett! – mondta Május.

Máriska megsiringette a buzogányt s há, halljatok csudát, akkora lobot vetett a tűz, mint egy ház, a nap kisiütött, a hó egy minuta alatt eltűnt, a fák kiszöktek, szólni kezdtek a madarak.

– No, eridj leányocska, szedj epret! – mondta Május.

Máriska bément a cserjésbe, hát ott a föld veres vót a sok epertől. Máriska szedett a katrincája szegibe egy jó evésre való, az embereknek megköszönte a jószágikot, s hazament.

Mikor otthon meglátták, nagy mérgesen nekiesetek:

– Hoztál-e epret, te, föld terhe, te csúf, te ilyen s te olyan!

– Hoztam, ne, s egyék meg!

Az asszony meg a lánya befalták az epret, Máriskának nem adtak belőle. Haragudtak erőst, hogy nem vezett oda abban a nagy hidegben.

Egy nap megint megszólalt Ilonka: – Márís, nekünk veres almát hozz!

– Hol kapok én most veres almát, ebben a télfő üdőben?

– Addig haza ne gyere, míg veres almát nem hozol, met a fejedet leveszzük! – mondta Ilonka.

Máriska nagy szomorán, sírva elindult, hogy megkeresse az embereket. Meg es kapta ökököt.

– Hát má megint itt vagy? – kiáltotta Január.

– Kihajtott a mostohatestvérem, hogy nekik veres almát vigyek, mer ha nem, a fejemet leveszik.

– A veres almának nem most van az üdeje! – mérgelődött Január, de megszánta Máriskát, s így szóllott Szeptemberhez:

– Gyere, testvérem, cseréljünk helyet!

Helyet cseréltek, Szeptember egy buzogányt adott Máriskának, s azt mondotta: – Siringesd meg a tűz felett!

Máriska mindjárt meg is siringette, s hát, abba a helybe a tűz felgyúlt, jó meleg lett egyszeribe, kilevezett az erdő. A többi fák között ott állott egy gyönyörű almafa. Szép veres almák vótak rajta.

– Na, leányocska, szedj almát!

Máriska odament a fához, megrázta. Két szép alma leasett, de többet nem tudott rázni. Bétette az almákat a kebelibe, megköszönte az embereknek a jószágikot, s hazament.

Othon odaadja az almákat az anyjának s a testvérinek. Azok nemhogy örvendtek vóna, hanem kezdtek veszekedni, hogy mé nem hozott többet.

– Biztosan a többit megette – mondta Ilonka az anyjának. – Én es elmenyek, s én hozok egy jó tarisznyával abból az almából.

Az asszony jó melegen felöltöztette az édes leányát. Ilonka kiment az erdőbe, s ő es kereste a cserjést, ahol Máriska mondta. Az esztendőbeli hónapok most es ott melegedtek a tűznél. A leánka odamenyen, nem köszön, nem szól semmit csak törtet eléfelé.

– Te, leányocska, mit keresel te itt az erdőben, télfő üdejen? – kérdezte Január.

– Kendnek mi baja vélem? – szólott vissza mérgesen Ilonka.

– Nem tudsz köszönni, ahogy kell?

– Nem köszönök én minden szürke bacsónak! – vette oda Ilonka a foga közül, s elindult bennebb a cserjésbe. Csak bolladozott a nagy hóban, ment bennebb s bennebb, de nem talált semmit. Egészen reásetétedett. Egyszer egy nagy ágban megbolott, s a havon kiterült, meghótt. Odahaza várták, várták, de nem jött. Az anyja imá nem bírta tovább várni, utána ment A nagy, setét rengetegben megkapta kinyúlva. Akkor az asszony es felfordult, s meghótt.

Máriska várta haza ökököt, várta, de nem jöttek. Akkor utánnik ment, há ott a havon megkapta mind a kettőt hóttan. A leánka síratni kezdte ökököt fennszóval. A kezeit felkapcsolta a fejire, s úgy jajgatódzott. Egyszer csak odament hezza Január, s azt mondta neki szép csendesken:

– Ne sírj leányocska! Nem érdemlik meg, hogy sírasd ökököt. Csak azt kapták, amit neked kívántak.

Máriska elbúcsúzott az esztendőbeli hónapoktól, hazament az apjához. Később osztá került neki egy ügyes legény, feleségül vette, s még ma es boldogan élnek, ha meg nem hóttak.

Kóka Rozália
(moldvai csángó népmese nyomán)

Egyszer vót, hol nem vót, vót egyszer két leányocska. Az egyiket Ilonkának hitták, a másikat Máriskának. Ilonkának

meghótt az édesapja, Máriskának nem vót édesanyja. A két leánka örök-kédig együtt vót, barátokztak, jártak bé egymás életjibe, szomszédosok es vótak. Egy nap azt mondja Ilonka anyja Máriskának: – Mond meg édesapádnak, hogy vegyen el ingemet feleségül! Ha elvesz, akkor én tégedet tejbbe s vajba feresztgetlek s aranyos gúnyába öltöztetek.

Futott haza nagy örömmel Máriska s mondja az apjának, ne, édesapám, mit mondott Ilonkának az anyja! Az ember nem gondolkodott sokáig, feleségül vette a szomszédasszonyát. Na, jó dóga es lett Máriskának, vaj három nap! Tejbbe-vajba feresztgették, aranyos gúnyába öltöztették. De osztán...

Ilonka csak feszedezett odabé a jó meleg házban. Máriskának megállása nem vót. Márís, tégy tüzet! Márís, hozz vizet! Márís eredj fejni, vágjál fát, Márís sepreges! Egy nap azt mondja Máriska Ilonkának:

– Métt nekem kell mindent csinálni, te métt nem segélsz valamit?

– Elhallgass, te semmi, te világcsúfja, met megbánod! – mondta Ilonka.

Egy nap Ilonka nekiállott Máriskának, hogy menjen ki az erdőbe s hozzon neki ibolyát. Máriska sírni kezdett, met tél vót, január hónapja.

– Ilonka, hát honnat hozhatnék én neked ibolyát, télfő üdőben?

– Azt én nem busulom, hogy honnat hozol. Eredj, s ibolya nélkül haza ne gyere, met a fejedet leveszem!

Elindult ki Máriska az erdőbe. Fútt a szél, hordta a havat, a leánka szinte megfagyott. Odakiinn az erdőn, a nagy, setét rengetegben ült tizenkét kövön, tizenkét ember. Az esztendőbeli tizenkét hónap. Égett egy kicsi tüzezske s melegedtek.

– Jó napot bácsikáim! Megengedik-e, hogy egy kicsit megmelegedjem a tűzknél?

– Gyere közelebb te leányocska, melegedj meg! – mondta a legöregebb ember, Január.

– Mondd csak, mit keresel te ejenkor, télfő üdőben az erdőben?

– Jaj, bácsikám, kikergetett a mostohatestvérem, hogy vigyek neki ibolyát, met ha nem viszek, a fejemet leveszi.

– Az ibolyának nem most van az üdeje, na de ne búsulj! Március testvér, gyere, cseréljünk helyet!

Március leszállott a székiről s Januárral helyet cserélt. Azt mondja Máriskának: – Gyere, itt ez a buzogány, siringesd meg a tűz felett!

Máriska megsiringette a buzogányt a tűz felett, s há a tűz felgyúlt, a nap kisiütött s a fák egy minuta alatt mind kiszöktek.

– Na, eridj a cserjésbe, szedj ibolyát! – mondta Január.

Máriska bément a cserjésbe s há ott a föld tiszta kék vót a sok ibolyától. A leánka szedett belőle két marokval, megköszönte az emberek jószágát s hazament.

Odahaza Ilonka s az anyja azt gondolták, hogy Máriska imá megfagyott, vaj megették a vadok, s erőst vígan vótak. Akkor csak jó Máriska, s hozza az ibolyát nagy örömmel. Mikor az anyja meglátta, nekiesett nagy haraggal:

– Na, hoztál-e ibolyát?

– Hoztam, ne, két marékval!

Akkor Ilonka s az anyja a szép ibolyavirágot felkótték a derekikra. Nézegettek magikot, hogy milyen szépek. Nem sok üdő múlva azt mondja Ilonka:

– Márís, eredj, hozz nekünk epret!

– Epret? Hát honnat hozzak én epret, télfő üdőben?

– Azt én nem busulom, hogy honnat hozol, de hozz, met ha nem, a fejedet leveszem!

Máriska felöltözött, ahogy tudott s elindult a nagy hóban, a nagy furtinás időben. Az emberek most es ott ültek a tűz körül.

– Hát te leányocska, mit keresel itt megint? – kérdezte haragosan a leg-idősebb, Január.

– Jaj, bácsikám, kivetett a házból a mostohaanyám s a mostohatestvérem. Elhajítottak, hogy vigyek nekik epret, mert ha nem, a fejemet veszik – sírározott Máriska.

– Az epernek nem most van az üdeje. No, gyere, egy kicsit melegedj meg! – mondta Január. Megsajnálta a leánkát erőst s szólott Május testvérenek:

– Gyere, cseréljünk helyet!

Május leszállott a székiről, helyet cserélt Januárral.

FELHÍVÁS

táncház történeti anyagok gyűjtésére

A táncházmozgalom nemcsak a magyar kultúra egyik sajátos színfoltja, hanem olyan nemzeti hagyományokon alapuló közművelődési forma, amely immár szerte a világon mintául szolgál. Napjainkban egyre többen keresik a mozgalom közel harminc éves történetének dokumentumait, próbálják leírni és értelmezni egyes jelenségeit. A kutatók és laikus érdeklődők azonban egyenlőre nélkülözik azt a szakgyűjteményt, amelyben a táncházakról fellelhető dokumentáció egy helyen megtalálható lenne. Ezért jött létre Halmos Béla kezdeményezésére a Hagyományok Házában a Táncház Archívum, amely ennek a szerteágazó anyaggyűjtésnek, archiválásnak és a majdani kutatásnak a bázisaként szándékozik működni.

A táncházmozgalom történetének feldolgozásához és bemutatásához a legkülönbözőbb típusú anyagokat kell összegyűjteni:

- szöveges-grafikus anyagok –
újságcikkek, könyvek, folyóiratok, plakátok, szórólapok,
meghívók, rendezvények programjai stb.
- fotók; hangzó anyagok; film- és videófelvevételek, tárgyak –

2002 kiemelt irányaként három témát választottunk:

1. Az első táncház Budapesten – 1972. május 6.
Írók Könyvesboltja (Liszt Ferenc tér)
2. A Sebő Klub („Kassák”) története
3. „Az első táncház városomban” (visszaemlékezések)

A dokumentumok gyűjtése során elsődlegesen az eredeti példány megszerzésére törekszünk. Ha ez nem lehetséges, akkor jó minőségű másolatot készítünk. A meg nem szerezhető dokumentumokat is nyilvántartásba vesszük. A fentiek értelmében tisztelettel kérjük tehát valamennyi olvasónkat, hogy a birtokában lévő dokumentumokat bocsássa a Táncház Archívum rendelkezésére, biztosítva ezzel szakszerű megőrzésüket és használatukat a szerzői jogi előírásoknak megfelelően. Természetesen minden más – a táncházmozgalom történetével kapcsolatos – információt és dokumentumot is köszönettel várunk.

Cím: Hagyományok Háza, Táncház Archívum, 1011 Budapest, Corvin tér 8.

Tel.: 214-64-60, fax: 201-51-64

e-mail: halmosb@mmi.hu, vavrincza@mmi.hu

dr. Halmos Béla • P. Vas János • Vavrincz András

HÍREK

A Néptáncosok Szakmai Házának teljes anyaga a Martin György Médiatárban talált új otthonra. A Hagyományörző Műhely dolgozói elkészültek Martin György saját felvételeinek feldolgozásával, így ezek mostantól náluk is hozzáférhetőek. Ugyancsak befejeződött a Fonó Budai Zeneházban elindított népzenei értékmegőrző program, az „Utolsó Óra” erdélyi és felvidéki, közel 800 órás anyagának feldolgozása is. Folyamatban van Kallós Zoltán összes gyűjtésének feldolgozása, nemsokára ezek is hallgathatóak és másoltathatóak lesznek.

Beindult a Hagyományok Háza táncháza, ahol a házigazda Molnár Anna és Pál Mihály, valamint a Magyar Állami Népi Együttes táncosai. A havi rendszerességgel a Corvin téren működő táncházba vendégként neves muzsikusok meghívását tervezik, legutóbb Fodor Sándor Neti, kalotaszegi prímás húzta hajnalig. Pontos időpontot a Pesti Estben és plakátokon lehet olvasni.

December 29-én és 30-án a Thália színházban ismét Naplegenda! Jegyek kaphatók a helyszínen és az ismert jegyirodáknál. Telefon: 311-0635, 312-4230

Hagyományok Háza
A Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma
Nemzeti Intézménye
1011 Budapest, Corvin tér 8.
Tel./Fax: 201-5017, 225-1012
www.hagyomanyokhaza.hu

„Ha kiindulsz Erdély felől”

Beszélgetés Györfi Erzsébet népdalénekesessel

A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek első felében bizonyára sokan voltunk olyanok az Erdélybe járók között, akik szinte mindent megvettek, ami a Ceausescu-rendszerben magyarul Romániában megjelenhetett, akár könyvekről, akár lemezekről volt szó. Idővel aztán ezek egyike-másika már kevésbé számított érdekessé, amikor – különösen a könyvek terén – már bőséges lett a kínálat. Az a kevés népzenei lemez viszont, ami az alatt a pár év alatt napvilágot láthatott – tapasztalatom szerint –, minden gyűjtő féltve őrzött kincse. Egyrészt azért, mert ezeket az albumokat azóta sem adták ki újra, másrészt, mert olyan színvonalat képviseltek, hogy azóta sem vesztek értékükből. Aztán a nyolcvanas évek második felében a diktatúra még sötétebb korszaka jött, a zenészek többsége elhagyta Romániát és sokáig azt sem tudtuk, hol vannak, játszanak-e még.

Már másfél évtizede hallgathattuk lemezeiket, de először az erdélyi táncházmozgalom 20. évfordulója alkalmából rendezett kolozsvári koncertet bemutató televíziós filmben láthattuk Magyarországon Erdély egykori híres együtteseit: a Bodzafát, a Barozdát, az Ördögsekeret, a Venyigét, a Regösöket. Ekkor szerepelt a képernyőn első ízben a két híres énekes is: Panek Kati és Györfi Erzsébet. Aztán megjelent Gázsa lemeze, melyen megszólaltak a régi zenész és énekes társak is, s a borítón végre olvashattunk a többiek sorsáról is. Megtudtuk, hogy a Barozda zenészeinek többsége Svédországban él, énekesük, Györfi Erzsébet meg Németországban.

Ezen a nyáron járta már a hír Csíkszékben, hogy jubileumi koncertre készül haza a Barozda. Aztán megjelentek a beharangozók az október 26-27-i eseményről az interneten és a folkMAGazinban. Mivel Magyarországon pont ez a szombat munkanap volt, igencsak sietni kellett, hogy legalább a második nap nagy jubileumi koncertjét elérjük. Bár úgy hallottuk, alig volt propagandája az eseménynek, a kultúrháznál olyan sokan álltak sorba jegyért, hogy az előadást csak félóra késéssel tudták elkezdni. Így legalább maradt idő az ez alkalomból Svédországban készített lemez és a Pávai István által az együttes történetéről írt könyv megvásárlására.

Patrubány Miklósnak, a Magyarok Világszövetsége elnökének megnyitója után a műsor első része a Barozda együttesé volt. Györfi Erzsike nyitó székely keservese nyilván nem véletlen választás volt: a „Ha kiindulsz Erdély felől” kezdetű dal így folytatódik: „Idegen földre ne siess, Ha hazádban megélhetsz”. De az ő esetükben ez sajnos nem így alakult, sőt többségüket sokezer kilométerre sodorta a sors.

A dalok között a műsorvezető sorra kérdezte történetükről az együttes tagjait; Györfi Erzsébet énekest, Bokor Imre prímást, Simó Józsefet, az együttes több hangszeren, de leginkább nagybőgőn játszó vezetőjét, Toró Lajos brácsást. Szinte végig a színpadon volt Papp István Gázsa, az egykori másik híres erdélyi zenekar, a Bodzafa prímása és egy ének erejéig Panek Kati is. Időnként színpadra léptek más korábbi Barozda tagok, mint Pávai István és Kostyák Alpar.

A második részben aztán magyarországi és erdélyi barátaik köszönthették a Barozdát zenével, énekkel, tánccal. Láthattuk a csíkszeredai Hargita együttest és Ádám Gyulát, a jászberényi Papp Imre - Péterbenze Anikó párost, a Jánosi együttest, a kalotaszegi Kelemen Teklát és Tötszegi Andrást, svédországi barátaikat és másokat. Az ő sorsuk az elmúlt 25 év valamely periódusában mind összefonódott a Barozdáéval. A közönség az előadás minden percét élvezte, csak a helyi hangtechnikusok okoztak némi bosszúsá-

got, s a műsorvezetés sem volt mindig gördülékeny. A holtpon-
tokon aztán Simó József jó humora lendítette át a műsort, amit a rendelkezésre álló rövid felkészülési időhöz képest így is szépen felépítettek. Az ember alig akarta elhinni, hogy a különböző országokból érkező szereplők mindössze két-három nappal az előadás előtt találkoztak újra.

A koncertet táncház követte. A zenészek és barátaik másnap még családi hangulatban ünnepelték a viszontlátást, de egy nap elteltével már mindenki úton volt országába. Egyedül Györfi Erzsébet maradt még néhány napig. Őt kerestem fel csíkszeredai házában, hogy meséljen az együttese és saját sorsáról.

*

– *Talán kezdjük az együttes megalakulásával, annak évével! A régi lemezeiken azt olvastam, hogy 1977-ben alakultak, de úgy látszik, mégsem ezt az évet tekintik a kezdetnek.*

– Valóban, a táncházunk beindulására 1977-ben került sor, ezért tévesen ezzel azonosítják a Barozda születésnapját. Én magam is abban az évben csatlakoztam az együtteshez, de a fiúk már 1976 őszén elkezdték a közös muzsikálást Csíkszeredában. A két alapító tag, Pávai István és Simó József, akik már régebben ismerték egymást, a kolozsvári egyetemi évek alatt fordultak a népzene felé. A diákrádióban játszandó zenéről más barátaikkal folytatott vitákban jutottak arra az elhatározásra, hogy archaikus népzene kellene játszani. De ekkor még nem volt prímásuk! Hamarosan mindketten Csíkszeredában kaptak állást, ahol egy zenekari próba szünetében meghallották, hogy Bokor Imre csellóján gyimesi dallamokat próbálgat. Kiderült, hogy a híres gyimesi prímás, Zerkula János szomszédságában nőtt fel. Nem volt nehéz meggyőzni, hogy álljon be közéjük. Engem, mint zsűritagot, egy kórusverseny alkalmával hallottak először, ahol szólót is énekeltem, s megkérdezték, lennék-e az énekesük.

– *Milyen zenei előképzettsége volt? Mit tudott akkor a népzeneiről?*

– Másodikos koromban kaptam egy hegedűt, mert édesanyám ragaszkodott hozzá, hogy valamilyen hangszeren tanuljak meg játszani. Kilenc év hegedűtanulás közelebb hozott a zenéhez. Falun születtem, Mádéfalván, így a népzenevel hamar összetalálkoztam, de az a fajta újstílusú népzene nem volt rám olyan hatással, mint az, amivel a Barozdával való megismerkedés után találkoztam. Diákként még a rockzene, a Beatles, az Illés, Koncz Zsuzsa érdekelt, gimnáziumunk rock együttesében énekeltem. Volt viszont több más olyan, ha nem is mindig kifejezetten népzenei élményem, ami egyengette az ide vezető utat. Például az irodalmi színpadunk Bartók emlékműsora, ahol Bartók gyűjtéséből énekeltem, vagy az óvónőképző kamarakórusában Kodály, Bartók, Birtalan József feldolgozásait. Fontos pillanat volt még az a magyar irodalomóra, amikor azt a Sebő-lemezt hallgattuk meg, melynek egyik oldalán megzenésített versek szerepeltek, a másikon népdalok. Különleges hangulattal, valami addig nem ismert módon, csodálatos egyszerűségével köszönt vissza innen a népdal. Talán nem véletlen, hogy a Barozdának az erről tanult „Kerek a szőlő levele” kezdetű dallal mutatkoztam be. Az archaikus népzenevel azonban csak a Barozda segítségével ismerkedtem meg. Nagy szerencsém volt, mert mikor hozzájuk kerültem, ők már mind kitűnően képzett zenészek voltak, kiforrott elképzelésekkel a népzeneiről.

– *Egyáltalán, hogyan ért Csíkba a táncházmozgalom? Volt itt a táncháznak hagyománya? Mert ellentmondásos visszaemlékezéseket hallottam arról, hogy az erdélyi városi táncházak kialakulására mi-*

lyen hatással volt a Magyarországon öt évvel korábban beindult táncházmozgalom.

– Valamikor Csíksban is voltak a székihez hasonló falusi táncházak, de ezek a hetvenes évekre már csak az idősek emlékében éltek. Csíkszeredában 1977 őszén mi indítottuk el a táncházat, ez volt az első székelyföldi táncház. Kolozsváron már tavasszal beindult a Bodzafái. Rengeteget jártunk egymáshoz. Akkor valami hihetetlen fanatizmus munkált bennünk, annyira intenzív volt a gyűjtés, tanulás, zenélés, s az ezekkel járó utazgatás, hogy az ma már szinte elképzelhetetlen. Azt nem mondhatjuk, hogy nem tudtunk volna a magyarországi táncházmozgalomról. Személyesen egy hír erejéig hallottam egy székesfehérvári táncbórról, ahová iskolatársam, Hajdú Zoltán Halmos Béla és Sebő Ferenc révén jutott el, s nagy lelkesedéssel számolt be róla, de táncházunkat magunk indítottuk el. Sem közvetlen kapcsolatról, sem más hatásról nem tudok.

– *Itt is széki táncokkal indítottak, akárcsak a magyarországiak. Ez a véletlen műve, vagy ugyanazok, például Kallós Zoltán, igazították útba az erdélyi táncházásokat is, mint a magyarországiakat?*

– Ez utóbbi nagyon valószínű, bár ennyi idő távlatából nagyon nehéz rekonstruálni bizonyos eseményeket, évszámokat, sorrendiséget. A koncertre készülve igyekeztünk emlékezetünkéből sok mindent felidézni, de ez nem volt egyszerű. Tény, hogy Kallós Zoli bácsi és a kolozsvári táncházások sokat segítettek. De minderről a Barozda-beli fiúknak is igen pontos elképzelésük volt, hiszen Jagamas János és Szenik Ilona tanítványaiként még egyetemista korukban eljutottak Székre. Engem Kallós Zoli bácsi igazított el legelőször. A széki azért is szolgált kiindulásul a különböző vidékek táncházainak, mert az volt a legjobban felgyűjtve, és mert itt teljes épségben el lehetett tanulni a még élő szokásrendhez igazodó táncot. És mert ez volt az a tánc, mely szerkezeténél fogva, gondolok a párostáncokra, nem volt túl bonyolult, tehát bárki könnyen elsajátíthatta. Másról a helyi táncok kevésbé voltak dokumentálva. A Barozdának is hosszú időbe telt, míg feldolgozta például a felcsíki táncanyagot. Aztán sok anyag kellett ahhoz is, hogy a táncházakat a fiatalok órákon át élvezzék. A távlati cél ugyanis a minél több táncrend általi szórakozás volt.

– *A dokumentumok szerint repertoárjuk már 1978-ban hihetetlenül gazdag volt. Ez azt jelenti, hogy mindazon területekre eljutottak, melyeknek zenéjét játszották, vagy másoktól is kaptak anyagot, nem csak saját gyűjtéseiket használták? Milyen egyéb szereplési lehetőségeik adódtak azokban az években saját táncházukon kívül?*

– Egyrészt intenzív gyűjtőmunka folyt. Azt hiszem, nem volt a repertoárnak megfelelő olyan terület, ahová a Barozda ne jutott volna el. Legfennebb nem mindenhová mind a négyen. Voltak közös gyűjtőútjaink, de külön-külön is járkáltunk. Pávai már akkor igen szisztematikusan, kitűnő szakértelemmel térképezte Erdély több tájegységét. Azonkívül az együttesek akkor kicserélték egymással gyűjtéseiket. Nagyon sok anyagot kaptunk Kallós Zoltántól és Demény Piroskától is, akik egyéb módon is egyengették az utunkat. A táncház is másként működött akkortájt. Ma már gyakori, hogy az együtteseknek nem csak saját énekese van, de olyan táncosai is, akik tanítják a táncokat, vezetik a táncházat. Akkor mindent nekünk kellett csinálni. Ahogy Kolozsváron egy ideig Gázsa nem csak zenélt, hanem táncot is tanított, úgy nálunk is nekem az éneklés mellett a táncok tanítása is feladatom volt. A táncházak mellett szerepeltünk a bukaresti televízió magyar nemzetiségi programjának Simonffy Katalin és Csáky Zoltán szerkesztette Kaláka adásaiban. Itt is komoly lehetőség nyílt a gyűjtésre, hiszen minden műsort gyűjtőút előzött meg. Felvételeket készített velünk a bukaresti, a kolozsvári és a marosvásárhelyi rádió is. 1978-ban kaptunk ajánlatot egy saját nagylemez készítésére, de ezt a lehetőséget megosztottuk négy másik erdélyi zenekarral. A felvételek 1978-79-ben készültek. 1982-ben jelent meg önálló lemezünk felcsíki, gyimesi és széki muzsikával.

– *Hogyan változott közben az együttes összetétele?*

– 1981-ben Pávai Istvánt kinevezték Maros Művészegyüttes művészeti titkárává. Helyére Kostyák Alpár lépett. Őt 1984-ben Toró Lajos váltotta fel. Az 1984-ben az Ördögsekérrel közösen megjelent lemezen régi és új Barozda tagok együtt muzsikáltak.

– *Úgy tudom, hogy Erdélyben már több táncháztalálkozó is volt, még mielőtt ez az évenkénti esemény Magyarországon 1982-ben beindult volna. Pedig Budapesten 1972-ben került sor az első táncházra.*

– Erdélyben az első táncháztalálkozóra 1978-ban Székelyudvarhelyen került sor. Kezdetből fogva a táncmuzikánsok mellett adatközlőket is meghívtak. Ezt további négy táncháztalálkozó követte a következő években, míg a hatóságok kezdték a mozgalmat teljesen ellehetetleníteni. Sorra betiltották a táncházakat, a zenészeket zaklatták. 1982 márciusában nem engedték ki minket az első magyarországi táncháztalálkozóra, pedig már benne voltunk a műsorban. Amikor viszont ugyanazon év augusztusában kiengedtek minket Magyarországra, halálos bűnnek számított, hogy muzsikáltunk Lékai bíborosnak Esztergomban és találkoztunk Domokos Pál Péterrel Budapesten. A támadások 1983-tól különösen felerősödtek, miután a Szabad Európa bemutatót minket. De ez már csak egy ürügy volt, hiszen a Barozda tevékenységének több jellemzője szállka volt a hatóság szemében már egy ideje. Például az, hogy a Barozda nemcsak saját táncházában játszott fontos szerepet, hanem az egész székelyföldi táncházmozgalom mozgatórugója volt közel tíz éven át, és saját – nem csak népzenei – műsoraival (koncertekkel is) turnézott egész Erdélyben, s maga mellé tudta vonni a szellemileg aktív fiatalokat. 1985-től minden műsorunkhoz bukaresti engedély kellett. Simó Jóska kiváló műsort állított össze Népek zenéje címmel. Ezzel, mert a magyar népzene mellett még más népek zenéje is volt benne, egy ideig még felléphetünk. 1986-ban tartottuk utolsó önálló koncertünket. Még ugyanabban az évben Bukarestből a repertoár, sőt az együttes nevének megváltoztatására szólították fel vezetőnket. Ennek eredményeként a fiúk a kivándorlás mellett döntöttek. Svédországra mentek, s egy év múlva már újra együtt muzsikáltak.

– *Nyilván mindenkiben felvetődik a kérdés, hogy a magyar kultúra iránt ennyire elkötelezett emberek miért nem Magyarországon igyekeztek letelepedni.*

– 1986-ban még nem lehetett politikai okból Magyarországon letelepedési engedélyt kérni. Csak házasság, családjegyesítés stb. esetén lehetett áttelepedni. Az én esetem más. Én még 1990-ig maradtam, de a kivándorlási kérelmem már 1989-ben be volt adva. El is bocsátottak napközi otthoni igazgatói állásomból 1989 decemberében. Az én férjem apai ágon erdélyi szász. Így adott volt, hogy Németországba vándoroljunk ki.

– *Hogyan sikerült tartaniuk a kapcsolatot a kilencvenes években, s milyen egyéb szereplésre kínálkozott lehetőség? Úgy tűnik, hangja semmit nem kopott az eltelt évek alatt!*

– Sikerült néhányszor együtt fellépnem a Barozdával, akik Svédországban rendszeresen játszanak. (Ott még Harkó Csaba csatlakozott hozzájuk.) De ez csak azt jelenti, hogy az utóbbi tizenegy év alatt négy-öt alkalommal jártam ilyen célból Svédországban, a fiúk kétszer Németországban, s együtt Magyarországon két-három alkalommal. Az utóbbi években a Jánosi együttesrel énekeltem évente néhány alkalommal, elkísértem őket külföldi turnéikra, de a milleniumi ünnepségeken is szerepeltünk. Németországban rendszeres fellépési lehetőségem nincs. Otthon természetesen gyakorlok.

– *Magyarországon mostanában több népzenei lemezt is kiadtak CD-n az 1990 előtti felvételekből. Az erdélyi lemezeket már csak kevesen tudják lejátszani a régi lemezjátszókon. Nagyon jó lenne, ha azok az 1978 és 1984 között megjelent albumok kaphatók lennének*

CD-n, nem beszélve más, akkori rádiós és televíziós felvételekről, melyek soha sem kerültek lemezre. A bodzafásóktól azt hallottam, hogy ez nem mindig egyszerű jogilag, illetve bizonyos felvételek meglétéről nincs biztos információjuk. Mi a helyzet a Barozda esetében? A mostani felvétel teljesen új anyag?

– Igen, korábbi lemezeinken nem játszottuk még ezeket. A kuruc dalokat fel is vettük 1984-ben és „Állapotomat jelentem” címmel adtuk volna ki, de végül nem engedték. Úgy terveztük most a jubileumra készülve, hogy emellett az új anyag mellett készülné egy összeállítás a régi számokból, valamint egy régizenei lemez. Minderre most kevés volt az idő. Simó Jóska így is emberfölötti módon dolgozott, hogy ez az egy CD időben elkészüljön. Mi sem tudjuk pontosan, mi történt a régi televíziós felvételekkel. A rádióban készültek talán megvannak szalagon, legalábbis részben. Az eredeti elképzelés szerint az emlékműsoron régi felvételek bejátszására is sor került volna. Sajnos, a romániai magyar televízió érdemben nem segített.

– *A jubileum koncertre elkészült ez a szép új lemez Svédországban, melyen Gázsa és Pávai István is közreműködik, de mindössze 500 példányban. Hogy juthatnak ehhez hozzá azok a magyarországiak, akik nem voltak itt?*

– Úgy tudom, a Fonóval folynak tárgyalások ez ügyben.

Fenyőfaültetés a jubileum emlékére – Ádám Gyula felvétele

– *A népzene mellett a régizene, közelebbről az erdélyi történelmi zene kezdetétől a Barozda érdeklődési területei közé tartozott. Létezett is egy Kájoni együttes, mely gyakorlatilag megegyezett a Barozdával, illetve őket egészítette ki még néhány muzsikus, mint a koncerten is fellépő Elekes Emőke. Mondana erről többet?*

– Valóban, a Kájoni együttes összetétele ezt jelentette. Az együttes 1978-ban alakult, s első dalainkat a Kájoni Kódexből vettük. 1980-ban került sor az első Régizene Fesztiválra Csíkszeredában, mely a mai napig él, bár ez is volt betiltva. Célunk, többek között, a műzene és a népzene közötti sok évszázados kapcsolat bemutatása volt. Az „Állapotomat jelentem” kizárólag erdélyi történelmi zenét tartalmazott volna, de, mint említettem, hiába készült el a felvétel, ez már nem jelenhetett meg. A Régizene Napokra még kaptunk meghívást, de a nagy földrajzi távolság és az időpontegyeztetés akkor nem tette lehetővé, hogy ott legyünk. Most a város vezetői ismételtel meghívtak minket. Meglátjuk, ezúttal sikerül-e összehangolnunk az utazást.

– *Születtek-e más tervek az újbóli találkozás alkalmával?*

– Igazából a jubileum kapcsán kezdtünk el gondolkozni a jövőről. Van egy olyan igény a város részéről, hogy évente legalább egyszer jöjjünk haza koncertezni, például a városnapokra, de a Régizene Fesztivál is szóba került. Engem a Hargita együttes meghívott, hogy a tervezett felcsíki néptánc táborukban tanítsak népdalokat. Ezt nagy örömmel meg is teszem, ha az időpontot össze tudjuk egyeztetni, ami valószínűnek tűnik, mert az évből összességében három hónapot itthon töltök. A nagy ünnepeken kívül augusztust, amikor éppen a legtöbb rendezvényre kerül sor Csíksban. Így hát minden esély megvan arra, hogy a jövőben gyakrabban találkozzam szülőföldemen a magyar népi kultúra iránt érdeklődő közönséggel.

Abkarovits Endre

Széki telek

A 80-as évek Romániájában különös dolgoknak, történeseknek lehettünk szem- és fültanúi, szenvedő alanyai – természetesen saját akaratumon kívül. Bízattak is annak idején, hogy naplójegyzetekben próbáljam megörökíteni azokat a kegyetlen éveket. De ez valamiért mégsem történt meg. Akkoriban a kilátás félénk szikrája is jobban érdekelt, mint a lelkekre nehezedeő, fullasztó sötétség rögzítésén való fáradozás. Most, annyi év után, mégis úgy döntöttem, hogy néhány momentumot előhívok akkori életünkből, minden idők tanulságára.

Az 1981-1988 közötti években szülőfalumban, Széken tanítottam a tízosztályos magyar tannyelvű iskolában. A Ceasescu-diktatúra legembertelenebb évei voltak ezek. Régi, elkopott, szétesett tankönyvekből tanítottunk, különben az elavult tartalmuk miatt fölösleges is lett volna újra kiadni őket, de az első oldal a „Kárpátok géniuszának” arcképével egyik könyvből sem hiányozhatott, ugyanis minden tankönyv ezzel kezdődött. Hogy a többéves tankönyvek egy-egy fejezetéből hiányzott 10-20 oldal, az nem okozott különösebb problémát, de még az sem, ha az óvodákban, iskolákban soha sem volt elegendő tűzifa, ami nem azt jelentette, hogy iskolalátogatási szünetet rendelnek el a hatalmasok. Legtöbbször zúzmarás falak között folyt az oktatás, időnként tornáztattuk a tanulókat, hogy a dermesztő hideg ellenére azért jegyzetelni is tudjanak valamit.

Sokan megkérdézhethetnek tőlem, hogy a szülők miért viselték el csendben mindezt? Azért, mert ha a helyi pártbizottságnak panaszt emelnek – mert csak annak lehetett –, csúnyán megüthették a bokájukat, például még két évente sem léphettek volna Magyarországra területére, vagy az éppen katonaidéjét töltő fiúkat valamelyik szénbányába helyezték volna további szolgálatra...

„Ez van, ebből lehet válogatni” – szokták volt mondogatni az emberek, de legtöbbször csak magukban mormolták ezt is, mert akkoriban még a falnak is füle volt...

Ha csak tehetjük, a falu központját, a cinterem környékét elkerültük, mert minduntalan „belénk botlottak” az ott ólálkodó, magukat külföldi turistáknak álcázott, kopott farmerba öltözött szekus csoportok, amelyeknek az akkoriban a 99 százalékban magyar ajkú Szék község a főhadiszállásuk volt. Rögvest fagatni kezdtek a nagymúltú hagyományainkról, magyarságtudatunkról. Hogy a kelepcebe húzás még tökéletesebb legyen, „apró ajándékot” is osztogattak fejenként, egy-egy arasznyi piros-fehér-zöld nemzeti szín szalagot – amit aztán a másnapi házkutatáskor

bizonyára meg is találtak, s ezért cserébe néhány napig élvezhettük a milícia vendégszeretetét, de volt, akit börtönbe is juttattak.

Akkor elképesztőnek, ma humorosnak tűnik, de ezek a janicsár-végrehajtók a házak előtti virágágyásokból kikapáltatták a piros és fehér muskátlikat színösszetételük miatt, és megparancsolták, hogy a piros tarajos, fehér tollú csirkéket le kell tiltani a zöldfüves udvarról. A széki ember azonban ezekben a zimankós időkben is tudott énekelni, táncolni, és mélyre ásni. Lételeme a megmaradás volt. Ha elvettek tőle valamit, akkor visszaszerezte azt, és még jobban vigyázott rá.

„A széki kubikus világmárka”, írta róluk a 70-es években Köntös-Szabó Zoltán kolozsvári író. A kihagyhatatlan szombat és vasárnap esti táncházakért hetente kétszer tették meg a fiatalok az utat néha fedetlen teherautókon Bukarest, Pitesti, Temesvár, Arad, Nagyszalonta, Tárnica vagy Kolozsvár építőtelepeiről Székre, ha esett, ha fújt. Ha a pártvezetőség úgy kívánta, hogy e táncházért cserébe román nyelvű, senki által nem olvasott újságokra fizessenek elő, akkor ez sem lehetett akadály: a nehéz munkával szerzett keresetükből erre is áldoztak, a kibontatlan újságcsomagokat szétesztették a házasulandók között, jól fogott a kemencék hevítésére lakodalomkészítéskor...

2001 november végén rovom e sorokat, betűk öltöztetik fel gondolataimat, emlékeimet, mint Szent-András havának fehér rajzása a didergő természetet. Miközben cigarettázom, néha kipillantok az ablakon, s a Tabán öles fáinak friss hófészkeire látok, melyek fölött varjak keringenek a tél viszontagságai előtt a városba gyömöszölve magukat. Elviselhetővé akarják tenni az elviselhetetlent. Ezt tettük mi is 1985 kemény telén a széki tantestület férfi tagjaival, néhány lelkes szülővel és markosabb diáklegénnyel.

Az üres fatárolóra, a szünni nem akaró hidegre és a gyermekekre való tekintettel valahányan fejszét ragadtunk, hogy sajátkezűleg egy-két fuvarra való fát vághassunk az iskola részére. Mondanom sem kell, hogy ebbéli kívánságunkat a második kocsmában megtalált erdész jóvá is hagyta. Másnap már a kondormárok erdőben döntöttük a fát „hüvös halomba”. Estére föl is rakodtunk a két traktoros utánfutóra. A fáradságtól még nehezebben araszoltunk hazafelé a térdig érő hóban.

Sötét este lett, mire elértünk a Farkastorka-dűlőig, s egyre gyakrabban gondoltunk az éhségtől kopogó gyomrunkra, a meleg ágyra, no meg a határ rész becses névadójára. A következő, hazafelé vezető dűlő neve Boszorkányok-gödre volt... Ám azon már nem jutottunk át, mert az erdőhöz közeli település, Vasasszentegyed (Észak-Mezőség, Tóvidék) főmilitárija két segédjével elénk vágott. Wass Albert egykori birtokán most bennük testesül meg a „hely szel-

leme”... Az igazoltatásnál kiderítette azt, amit mi már egy nappal azelőtt tudtunk, hiányzott a favágási és szállítási engedélyünk. Érdekes módon a szamosújvári erdészeti hivatal az iskoláknak nem állíthatott ki e tevékenységekre feljogosító irományokat. (Ezt csak a széki Néptanács pártbizottságának titkára tehette volna meg, aki mégis azt látta jobbnak, ha mi a Boszorkányok-gödrében kötünk ki...)

A hely „szelleme”, őre végül úgy döntött, hogy a Szentgyedyi kocsmáig elmehetünk, ha hajlandók leszünk őt ott „úri” módra megvendégelni. Összedobtuk szerény fizetésünkől maradt utolsó gyűrött százasaikat és elindultunk.

A csapos néhány percig nem volt beszámítható, mikor a pult előtt nyolc magyarul beszélő fejszés rendelni kezdett tőle, az ott iddógáló, farkasszemet meresztetőkről nem is beszélek.

Éjfél körül már „vallott” a milicista, de a drága konyakból sem maradt sok a füstös, áporodott levegőjű kocsmá polcán. Kiderült, hogy a széki rendőrőrsről kapta az utasítást – akik reggeli indulásunkat lefűlelték –, hogy minket elfogjon. Miközben a rendőrt itatgattuk, éber fuvarosaink kerülő utakon meglógtak a két rakomány fával, amit az éjszaka leple alatt sikerült az iskola mély pincéibe süllyeszteniük. Hajnali négyre mi is hazagyalogoltunk.

Reggel kilenctől földrajz órát tartottam a VIII/a osztályban. A lecke címe: Románia fakitermelő iparának nemzetközi elismerése... Lett volna mondanivalóm e témáról a tananyagot kívül is, ha az utolsó padosorok egyikében nem kevélykedett volna a megyei szakfelügyelő elvtárs...

Azóta eltelt néhány év, és az akkori derék diákjainkból mára komoly családapák lettek, akiket az idegen tájakról a téli fagyok most hazaparancsolnak a néhány hónapra kényszerűségből elhagyott meleg otthonaikba. A következő kökényvirágzásig, amíg újra vállukra akasztják vándortarisznyájukat, jut idejük emlékezésre, és hála istennek, lesz, ami „jártas-sa is a beszédet”, úgy hírlík, hogy az idén is igen jól eresztett a szilva...

Többek között talán arra is szeretnének választ kapni, hogy időközben legénnyé cseperedett fiaik, ha a szükség úgy hozná, vajon vállalnák-e mindezeket megmaradásuk érdekében? Annyit azonban már most tudnak, hogy gyerekeik lenge, városias öltözékében őket bizony megvette volna az isten hidege, ott a kondormároki erdőben. De büszkén vállalt viseletük, a posztónadrág, a gyapjuszvetter, a kocsók, a báránybőr kucsma, a csizma akkor sem maradt hálátlan.

Soós János

Táncos egyéniségek

A kunszentmiklósi Szappanos Lukács (1886-1973)

Szappanos Lukács Kunszentmiklóson született, református, redemptus szülőktől. Hat elemi végzettségű, egész életét parasztagradaként élte le. Amellett, hogy kiemelkedően művelt gazdálkodó, ősi kun nemesi származására is mindig büszke volt. Személyes kapcsolatban állt előbb Szabó Dezsővel, ké-

sőbb a népi írókkal, köztük Szabó Pállal, Veres Péterrel. Olvasta a világirodalom magyarra fordított remekeit, s erkölcsi tartását – a családi példákon kívül – a Bibliából merítette. Felsőbb iskolába tehát nem járt ugyan, de tehetsége, érdeklődése és kitartása Veres Péterrel rokonítja.

Személyén keresztül nyomon követhetjük, hogyan vált egy tekintélyes parasztagazda a közösség hagyományörzőjévé: hogyan gyűjtötte a kunokhoz kötődő hagyományokat, hogyan magyarázta-értelmezte és adta tovább nagy szorgalommal a gyűjtött ismereteket.

A XIX. század végén Kunszentmiklós kulturális életében meghatározó szerepet játszott Baksay Sándor lelkész, református püspök, író, fordító, etnográfus, akivel Szappanos Lukács 12 éves konfirmandusként

*MTA ZTI Néptánc Archivum Fotótára: Tf. 21 880.
Pesovár Ferenc felvétele, 1955.*

került kapcsolatba. A püspök megismertette a kun Miatyánk szövegével (amit egyébként akkoriban a helyi gimnáziumban is tanítottak), s a fogékony gyermek figyelmét ezzel a kun eredetre, a helyi múlt kutatására és a hagyományok fenntartásának fontosságára irányította. Ettől kezdve gyűjtött és jegyzetelt, ösztönösen jó érzékkel. Mindezekellett a kun sajátosságok érdekelték, különös tekintettel saját családjának a közösségekben elfoglalt helyére és betöltött szerepére. Megszerzett tudása, följegyzései, hagyományörző tevékenysége jól példázza mezővárosi paraszt-polgári gondolkodásmódját, beállítottságát.

Szappanos Lukács a hagyományok gyűjtése és széleskörű tájékozottsága révén lassacskán közéleti szerepet kapott Kunszentmiklóson. Mintegy a helyi társadalom – egy 8300 lakosú város – általánosan elismert „hagyományörzőjévé” vált. Munkássága a két világháború közti időszakra, illetve a második világháború utáni évtizedekre esik. Ebben, az egész magyar társadalom életében mély és gyökeres változásokat hozó periódusban a kun múltja vonatkozó ismeretanyag egyre jobban elveszítette korábbi, a helyi társadalom önképét meghatározó élő szerepét, ám a terjedő iskolázottság, emelkedő általános műveltség révén új értéket kapott, mint Kunszentmiklós sajátosságának kifejezése. Szappanos Lukács tevékenységén keresztül – ami szertartásmesteri szerepe révén mintegy közösségi megbízás is volt – valójában a hagyomány továbbadásának, őrzésének-átértelmezésének intézményesülését láthatjuk. Elévülhetetlen érdemet szerzett abban, hogy a Kunság olykor elveszettnek hitt táncöröksége: a kun verbunk, a „törökös”, a söprű- és a sapkátánc számunkra megőrződött. A kunszentmiklósiak Szentmiklósi Gyöngyösbokrétá csoportját 1931-ben alapította meg. Szappanos Lukács és együttese a Gyöngyösbokrétá-mozgalom keretében gyakorta mutatott be a kun verbunkot. A kunszentmiklósi körverbunk minden magyar verbunktípusnál szorosabban kapcsolódik a verbuválások kései szakaszában megjelenő, szabályozott katonai körverbunkhoz. Szappanos Lukács évtizedekig volt „verbunkos-káplár”-ja a Jászkunság szabadparaszti kerületeiben ünnepélyes alkalmakkor, névnapkor és lakodalmakban még az 1930-as években is táncolt verbunknak, melynek történeti tudatot ébren tartó szerepe is lehetett – utalva arra az időre, amikor a király részére kiállított huszárezred tagjait így toborozták. A társadalmi eseményre, hagyományvá vált számadásnapnak, a Dömötör-napi juhászvacsorának is a jó beszédű Szappanos Lukács lett a „ceremóniamestere”.

A kunszentmiklósiak fellépéseiken kun táncokként adták elő a XVIII. századi erdélyi nemes táncokból rekonstruált „süveges, sapkás” táncot és a reneszánszkor fátylós táncából alakult lakodalmi gyertyás táncot. A XV-XVI. századból származó álarcosfegyveres moreszka tánc népi változata is itt maradt fenn a XX. század negyedéig kunszentmiklósi törökös táncként.

Az 1936-os Gyöngyösbokrétá kiskunhalasi országos bemutatóján első helyezést ért el csoportja, sikeresen és méltó módon képviselve hazánkat számos külföldi fellépésük alkalmával is (Franciaország, Ausztria). A néprajzkutatók közül elsőként Gönyei Sándor kereste fel Szappanos Lukácsot 1947-ben. Mindig tömören és közérthetően mondta el tapasztalatainak összegzéséből adódó véleményét, sokat segítve a folklór bármely ága iránt érdeklődőknek. 1962-ben a Kossuth-rádióon keresztül az egész ország hallhatta az általa ismert „kun Miatyánkot”, melyet annak idején Baksay püspök úr kérésére tanult meg, s mely a külföldi kutatók érdeklődését is felkelte.

A kun Miatyánk

*Bezen attamaz kenze kikte
szen lészen szen adon
dösön szen küklön
nitziengen gerde ali kikte
bezen akomezne oknemezne
bergezge pitbütör küngön
ill bezen menemezne
neszen bezde jermesz berge utrogergene
illme bezne algyamanna
kutkor bezne algyamanna
szen börsön boka csalli
batson igye tengria. Amen.*

(Szappanos Lukács, Kunszentmiklós, 1968)

1966. augusztus 20-án kapta meg a Népművészet Mestere címet.

Szappanos Lukács a táncban így tanította tanítványait: „Nem szeretném látni, fiam, hogy möghajoltok. Mert a kun embörnek inkább eltörök a dereka, minthogy möghajoljon”. Ezt konkrétan a gerincességgel és a szabadságszeretettel kötötték össze. Róla beszéltek: „Amikor a szolgabíró berendelte, hogy József főherceg tiszteletére járja el a régi »kun táncokat«, megtagadta, mert a kun embörnek senki sem parancsolhat”.

Szappanos Lukács egy átmeneti korszak jellegzetes szereplője volt, akinek éppen az adott tekintélyt és hallgatóságot, hogy a helyi társadalomban már kihalt vagy kihalófélben lévő régies „kunparaszt” hagyomány képviselőjét vállalta. Mind a város lakossága, mind az országos közvélemény sajátos helyi értékeket látott ebben az általa megőrzött hagyományban.

Felföldi László

A Szappanos Lukácsról, illetve a Kunszentmiklóson végzett gyűjtések során készült filmekről, szöveges gyűjtésekről, zenei felvételekről, tánc- és zenei lejegyzésekről részletesebb adatokat az MTA Zenetudományi Intézet Néptánc Archivumában található az érdeklődők. Kunszentmiklós tánc-kiacására vonatkozó főbb irodalom:

Baksay Sándor

1891 Magyar népszokások.

In *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen*. 106. 242-256. Budapest

Galambos Sándor

1989 *Kunszentmiklós népének felszabadulás utáni első évei*. Kunszentmiklós

Gönyey Sándor

1936 *Kun táncok*.

Ethnographia XLVII. 214-218.

1937 *Kunszentmiklósi törökös tánc*.

Ethnographia XLVIII. 81-82.

Illyés Bálint

1976 *„Kedves kis Hazánk”*.

Kunszentmiklós krónikája a redemptiótól századunkig. Kunszentmiklós

Lajtha László - Gönyey Sándor

1943 *Tánc. A Magyarországi Néprajza IV. kötet* 76-131. III. kiadás. Budapest

Lányi Ágoston - Martin György - Pesovár Ernő

1983 *A körverbunk története, típusai és rokonsága*. Budapest

Morvay Péter

1953 *Útmutató népi táncaink gyűjtéséhez*. Budapest

1954 *Történeti néprajzi adatok a kiskunhalasi levéltárból*.

Néprajzi Értesítő XXXVII. 293-302.

Pesovár Ernő

1980 *Verbunktáncaink szerkezeti sajátosságai*. In *Népi kultúra - Népi társadalom XI-XII*. 451-467.

Peterdi Vera

1996 *Kun származástudat a 20. században*. In: *Magyarok Kelet és Nyugat között. A nemzettudat változó jelképei*. (Szerkesztette Hofner Tamás.) Budapest 209-219.

Tálasi István

1977 *Kiskunság*. Budapest

Felföldi László - Gombos András (szerk.)

2001 *A népművészet táncos mesterei*. Budapest 131.

A jázsági verbunkról II.

„Ez a ló, ez a ló, ez a sárga csikó,

Ez a Ferenc Jóska ménisibül való.

Elejbe, elejbe a csikóm elejbe,

Be talál ugrani a virágos kertbe.

Be talál ugrani, kárt talál ott tenni,

Szerellem bimbóját, le találja törni.”

(Molnár István jázszentandrásai gyűjtéséből)

A folkMAGazin 2001. tavaszi számában (24-25. o.) jelent meg első írásom a jázsági verbunkról. Az akkor közzétett gondolatokat tovább folytatva meg kell vizsgálni, hogy valóban élt-e a verbunk a Jázságban. Ehhez vissza kell térni a tánc éltető közegehez, a huszárokhoz, azon belül is a jászkun huszárok szerepéhez.

Az „A körverbunk” című kötet (Lányi Á. - Martin Gy. - Pesovár E., Budapest, 1983) a következő tényszerű közlésekre hagyatkozik A huszárezredek toborzó körzetei és a verbunkhagyomány c. fejezetében:

„Az 1. huszárezred, mely 1756-ban alakult, kezdetben Nyitra, Pozsony, Pest és Heves megyéből, majd az ország egész területéről biztosította utánpótlását szabad toborzással. [...] A 12. huszárezred 1800-ban alakult, mint a nemesi insurrectio része [...] Megalakulásától 1857-ig a jász és kun területről egészítették ki. Az alföldi verbunk hagyományt, a vidék jellemző körverbunk típusát, a tréfás lakodalmi verbuválást és a szájhagyomány verbuválást idéző emlékeit (Győrffy, 1955; Szűcs, 1962) is összefüggésbe hozhatjuk azzal, hogy az 1., 4., 5. és 12. huszárezred a jász-kun vidékre, Bihar megyére és az érintkező területekre támaszkodva végezte hadkiegészítését...”

Mielőtt azonban tovább haladnánk, itt kell megemlíteni, hogy ez a kötet tartalmazza a gyalogezredek hadkiegészítését is: „...A 32. gyalogezred hadkiegészítő területe: Pest, Heves, Nógrád megye, valamint a Jász és Kun kerület. A verbuváló és sorozó helyek: Pest, Eger, Jászberény, és Balassagyarmat. A gyűjtőhely: Pest...”

A felsorolt adatok magukban csak száraz tények. Ahhoz, hogy megtudjuk, a jászkunok valójában milyen szerepet játszottak a mindenkori háborúkban, más források után kell nézünk. Az egyik forrás a Ságvári György - Somogyi Győző szerzőpáros által kiadott Nagy Huszárkönyv (Magyar Könyvklub, Budapest, 1999), melyből sorban három idézetet emelek ki: „Mária Terézia valamennyi háborújában jelentős terheket vállaltak magukra a jászkunok. Alig néhány héttel Pálffy felhívásának megjelenése után (1742) a jászkun huszárok Johann Franz

von Pratta, Pálffy vérteseinek ezredese névleges parancsnoksága alatt, valójában Molnár Mihály alezredesnek, az alakulat vezénylőjének irányításával, megindultak Szilézia felé, ahová május 28-án meg is érkeztek. Kijutott nekik minden rosszból. Molnár egyik haza írt leveléből a harctér minden keserve kijajdul: »...Harmadnap az egész prussus Armada minden erejével ránk jött... elmaradt Aranyossy hadnagy úr szolgálattal, Kovács Bálint, fényszarusi Csucs András, árokszállási Juhász András, mihálytelki (Jásztelek) Vienner Ferdinánd, Bali Márton. Kiket ha elfogtak-e vagy megölték, máig sem vagyunk bizonyosak... mindennap hull népünk, vesznek fegyvereink, romlanak, döglenek lovaink, éjjel-nappal ruháink szakadnak...« Ez a jászkun csapat novemberben hazatért, de decemberben újabb közel 300 jászkun indult Sziléziába, ekkor is Molnár parancsnoksága alatt – immár a háború egész időtartamára.”

A hadrendbe állítás tovább folytatódott: „1744-ben újra harcok kezdődtek Sziléziában, ami újabb hadakat igényelt. A második sziléziai háború tartamára a nádor ismét »fegyvert kiáltott«, az insurrekció azonban most is csak nehézkesen indult, létszámban pedig elmaradt az 1742-estől. A jászkunok táborba küldték a maguk 400 lovasát, 1745-ben pedig – az insurrekció időtartamára – még további 1000 lovasat állítottak.” A jászkunok annyira buzgón küldték fiaikat a harcterekre, hogy erre még 1756-ban Mária Terézia is felfigyelt: „A másik ezred, még ugyanabban az évben, a nádori buzgalom eredménye volt. »Emlékezünk – írta Mária Terézia Bathány Lajos nádornak –, hogy a jász és a két kun kerületek a múlt hadjárat alkalmával mily serényen szerelték fel és küldték táborba lovasaikat, és mily hasznos szolgálatot tettek nekünk.«”

A jászkun huszárezredek embereinek pusztulását a Barczy Zoltán - Somogyi

Győző szerzőpáros könyve (Magyar Huszárok, Budapest, 1987) is említi: „A hét-éves háború ugyanakkor egyike volt a legvéresebb hadjáratoknak. Így például egy 1762 decemberéből származó kimutató szerint a jászkun huszárezrednek a harcokban 6 tisztje és 145 huszára elesett, 7 tisztet és 223 huszárt a sebesülésből származó rokkantság miatt elbocsátottak, 34 huszár eltűnt.” Ezek a számok a hátunk mögött lévő két világháborúhoz képest mérten kicsinek tűnnek, de álljon itt példának az említett kötetből az 1848/49-es szabadságharc utolsó lovas összecsapása, melyben a 14. Lehel huszárezred (a jászkun területek lovas önkénteseiből alakult 1848 végén) három százada csapott össze 300 kozákkal, Klapka tábornok vezetésével: „A harc rövid volt, és a kozákok menekülésével végződött, de a Lehel-huszárok hetet levágtak, tizenhét kozákot pedig foglyul ejtettek.”

A toborzások 1859-ben is folytatódtak (szintén az előző kötetből idézve): „A konjunktúrát 1859-ben a franciapiemonti szövetség ellen viselt háború hozta meg újra a huszárság számára. A hadvezetés akkor »szuperkönyű« lovascsapatok szervezésére adott ki rendeletet. Az országot toborzókerületekre osztották, s hasonló koreográfia szerint, mint ahogy az a század első felében is zajlott, toborzókülönítményekkel hívták zászló alá az arra hajlandó önkénteseket, de csak azokat, akik vagy nem értek még katonakorbába, vagy már kiszolgált katonák voltak. (Esetleg még olyanokat, akiket 26 éves korukig nem soroztak be.) Felállítási helyül Jászberényt, Debrecent, Aradot, Zalaegerszeget jelölték ki.”

A már említett „A körverbunk” című kötetben olvashatjuk a következő jászberényi leírást a verbuválás rendjéről: „A verbuváláshoz szükséges ételről, italról, zenéről, valamint a rend fenntartásáról pedig így intézkedett 1778-ban a jászberényi Protocollom Currantale (Morvay, 1955): »Adom totokra Kegyelmeteknek, hogy ezen Currensemnek vételével mindjárt az Verbunkhoz kellek látni, erős nagy Lóra termet fris és szép katonákat kellek állítani, kinek is napjában egy-egy font husa, és egy itze bora Lészen, tovább való Parancsoltatik. A verbunk pedig midőn tartatik azon katonáknak az egy-egy font hust ki kellek adni, úgy az egy itze bort is, a verbunkolás mellett megihatják, de még elegendő katonát nem fogadnak adik azért fogják költeni a bort és a hust, annak utána pedig a quartályon fogják consumálni, és az Gaz-

FELHÍVÁS

A főtí Károlyi István Gyermekközpont Népművészeti Szakközépiskolája felvételt hirdet minden olyan 8. osztály végző gyermek számára, akit érdekel a népművészet, a különböző népi mesterségek elsajátítása, és akiknek ügyes a kezük, illetve a lábuk. A szakközépiskola célja a tehetséggondozás, a népi kultúra ápolása, hagyományaink iskolai, szervezett keretek között való visszatartása.

Iskolánkban a néprajzot és a művészeti, szakmai tárgyakat 9. évfolyamtól tanulják a növendékek. A 12. évfolyam érettségivel zárul, a 13. évfolyamon pedig kizárólag szakmai tárgyak tanítása és a vizsgaremek elkészítése zajlik. A szakmai munka képesítő vizsgával fejeződik be. Az öt év folyamán az iskola népzenei és számítástechnikai fakultációkat biztosít. Vidéki tanulók esetében a növendékek kollégiumi ellátásban részesülnek.

Tanszakok:

Néptánc (OKJ 52.1833.02)
Fazekas (OKJ 52.1812.08)
Viseletkészítő (OKJ 52.1812.13)
Kéziszövő (OKJ 52.1812.12)

Felvételi vizsga:

2002. február 21-én 8.30-kor

A 8. osztályt végzett fiatalok matematikából és irodalomból írnak rövid felmérőt. Ezután a néptánc szakra jelentkezők mozgáskészségét, ritmusérzékét, muzikális képességeit és természetes adottságaikat méri fel a szaktanárok, a kézműves szakra jelentkezők pedig rajzfeladatokat oldanak meg. A fazekasságot (keramikus szakot) választók agyagózással, a viseletkészítők (textilrajzoló és modelltervező asszisztens) és a kéziszővők (textilműves) pedig mintatervezéssel fejezik be a felvételit.

Szeretettel várunk minden érdeklődőt!

Az iskola címe:

2153 Fót, Vörösmarty tér 2.

Telefon:

06-27/358-022/173, 130. mellék

Telefax: 06-27/359-597

da Asszonyok amivel lehet, meg fogják főzni, de a musikát is a Helység fogja állítani, káromkodásnak, gasságoknak és huza vonásoknak békit hadgyanak mert számot veszek mindenekről, alávaló Legényt bé ne fogadjanak; mindenkor egy s két fiatal Tanácsbéli legyen vélek...»

Jászsószentgyörgyön a verbuválás a következő képpen zajlott: „A fiatal legények sorsfordulója a katonai idő letöltése. Napjainkban ennek már nincsen jelentősége, de amikor még nem volt kötelező és 12 évet jelentett a katonai szolgálat, legtöbbször külhonban, nagy sors volt ez. »Fogdosással« szedték össze a legényeket a verbuválás alkalmával. Nagy gondot jelentett a községnek a kirótt létszám összeszedése. 1821-ből olvashatjuk az alábbiakat: »A hátralévő 11 rekruták verbuválása jövő Vasárnaphoz egy hétre, vagyis május 10-re elkezdetni ren-

deltetik, addig is ord. Bíró úr szükséges províziórul gondoskodgyon.«”

Nagy esemény volt, amikor a verbuváló tiszt urak megjelentek a községben. A vasárnapi vecsernye után a fogadó előtt gyülekezett a fiatalság, megszólalt a dunda és a klarinét. „Lányok, lányok, lányok a faluban, falu szélén szépen szól a muzsika...” Ilyenkor a káplár és néhány közlegény, díszesen kiöltözött huszár méltóságteljesen járnai kezdte a verbunkost. Ott volt az egész tanács, öregek és fiatalok, szólt a zene, folyt a bor. Egy-két legény és leány is bekerült a táncba, pengett a sarkantyú, emelkedett a hangulat, a katonák csalogatták, csábították a legényeket. Akiben volt egy kis virtus és vágyott a szép huszári életre, az felcsapott katonának, együtt ropta a táncot a toborzókkal és dalolta a nótát:

„Addig iszok, mulatok,
míg csak be nem rukkolok,
Ha elvisznek katonának,
megsiratnak engemet a lányok.”

Amikor a toborzás sikeresen befejeződött, a tanács elszámolt, amiről ezt a fel-

jegyzést találjuk 1821-ből: „A kiállított 11 legényekre tett verbunki költség címén 225.- Ft és 32 krajcár jóváhagyatik.” (Lukácsi Lászlóné - Lukácsi László - Rusvay Lajos: Jászsószentgyörgy krónikája, Szolnok, 1986)

A Jászkunságból verbuvált huszárság nagy létszáma, fent említett tények, az előző cikkben leírtak együttesen megmutatják, hogy a Jászságnak valamikor igen gazdag verbunk hagyománya volt, amiből sajnos mára alig maradt valami. Az már az előző generációs gyűjtők egyik tévedése, hogy más elfoglaltságuk mellett – néhány rövid filmfelvétel kivételével –, nem fordítottak elég figyelmet a Jászság táncainak filmre rögzítésére. A ritka kivételek egyike Kaposi Edit 1952-es gyűjtése, melynek átírása már megtörtént és a film tanulmányozható lett. E gyűjtés összegezése („Jelentés Jászkóhalma és

Jászberénybe való kiszállásról”) a következőket írja az egyik felvételről: „Huszártánc, mely a verbungról szakadt le. Táncolta: Kaszab József (szül.: 1889)”. Az „A körverbunk” című kötetben pedig a huszártáncról a következőket olvashatjuk: „Ugyancsak a lovasezredek verbuválásának az emlékét őrzi a paraszti terminológia, mint a szentgáli Huszártánc, a csallóközi Kóbor huszároké, a Galga és Solt vidék, valamint a Székelyföld Huszár verbunk elnevezése” (Martin, 1970).

Az előző cikkemben közzétett verbunk kotta és a tanulmányozhatóvá vált jászkóhalmi Huszártánc segítségével rekonstruálhatóvá vált a jászsági verbunk egy része. Az eddig elért eredmények táncban történő összefoglalását először a Nagykállói Kállai Kettős Néptáncfesztiválon láthatták 2001. októberének elején. A jászsági verbunk rekonstrukciós folyamata, amennyiben új adatok látnak napvilágot, természetesen folytatódik.

Kocsán László

Rácz „Kistuskó” Aladár és zenekara
Jászládány, 1991. – archív felvétel

Néprajzi árverések

Akorábbi években a Táncháztalálkozókon vagy a Mesterségek Ünnepeén rengeteg cseréptányért és egyéb régi néprajzi tárgyat kínáltak az erdélyiek, de más helyeken is lehetett találkozni portékáikat árusító, leginkább Székről érkezett asszonyokkal. A kilencvenes évek elején például a Moszkva téren is sokan igyekeztek pénzzé tenni a magukkal hozott darabokat. Ma már azonban csak elvétve találkozni régiségekkel a különböző rendezvényeken, mert Erdélyt mára sajnos gyakorlatilag kifosztották, mely szomorú tény, bár szerencsére ott is élnek gyűjtők, akik megtartották a kollekciójukat.

A táncházas közönségtől sem idegenek ezek a tárgyak, de ma már régiségboltokra, bolhapiacokra szorítkozhatnak azok, akik szívesen vásárolnak néprajzi tárgyakat. Árveréseken viszont nemigen találkozni táncházasokkal. Talán mert hallanak a csillagászati árakról, a több millió, több tízmillió forintért gazdát cserélő tételekről, melyek ennek a körnek - honfitársaink túlnyomó részéhez hasonlóan - megfizethetetlenek. Ám a néprajzi árverések ebből a szempontból kivételt képeznek, hiszen az e műtárgytypust képviselő darabok közül jó néhányhoz pár ezer forintért is hozzájuthatunk. Jellemző, hogy míg a legmagasabb áron elkelt festményért 70 millió, bélyegért 38 millió, érméért 7 millió forintot adtak ki, a néprajzi tárgyak kategóriájában a fenti összegek töredéke, 400 ezer forint (plusz 15% jutalék) jelenti a csúcst. Két tárgyat ütöttek le ennyiért, mindkettőt a Nagyházi Galéria és Aukciósház 1998. november 5-én tartott árverésén: egy Nyugat-Magyarországról, a

XIX. század első feléből származó kétajtós tölgyfa szekrény 320 ezer forintról, egy 1899-es datálású hartai festett fenyőfa tálalószekrény pedig 160 ezer forintról indulva érte el ezt az árat. A BÁV Bizományi Kereskedőház és Záloghitel Rt.-nél egy 180 ezer forinton kikiáltott XVI. századi erdélyi szász ácsolt láda tartja a rekordot, melyet 320 ezer forinton ütöttek le 1999. május 20-án.

Ám szemezzünk inkább a maximum 20 ezer forintért elkelt tételekből az elmúlt egy esztendő nagy néprajzi árverései alapján. Színes fényképekkel illusztrált katalógusban is bemutatott nívós anyagot a már említett két társaság árverezett az adott időszakban. A Nagyházi Galéria legutóbbi, november 29-én megtartott aukcióján 9 és 14 ezer forint közötti árakon keltek el Felvidékről származó, a XVIII-XIX. században készült kovácsoltvas szerszámok, egy-egy beütött díszítésű szekerce, bárd, kapa és két fejsze, 18 ezerért egy karcolt díszítésű, 1907-es évszámot viselő szaru só-tartó, ugyancsak ennyiért egy, a XIX. század végén készült székelyföldi bokály, két zilahi bokály pedig 15-15 ezer forintért, s egy pástói mázas cserép vajtartó 16 ezerért. 2000. november 4-én rendezett árverésén két tordai bokály a XIX. század második feléből, illetve végéről az induló 10 ezer forintos árán cserélt gazdát, szintén abból a korból származó tányérokat, tálakat 8-14 ezer forintért ütöttek le. Szűrőtál, tarkedlisütő 11-15 ezer forintot taksált, egy el nem kelt szűrőtál 10 ezerért meg lehetett volna venni.

A társaság 2001. április 5-i aukcióján remek felhozatal volt butellákból, melyek közül jó néhány el sem kelt. Legtöbbjüket egyébként 10-20 ezer forint közötti összegért meg lehetett volna venni, illetve párat ennyiért ütött le a kalapács. Két cserép kacsasütőért 14 ezer, illetve 18 ezer forintot fizettek ki, egy lakodalmas fazékért (Békés megye, XIX. század második fele) 15 ezer forintot. Néprajzi árverésen üvegtárgyak is szerepelnek, ez alkalommal például egy erdélyi fekete hutaüveg kancsó (XVIII. század vége) a 16 ezer forintos kikiáltási árán váltott tulajdonost. Egy 1838-as dátumot viselő bronzcsengőt 12 ezer forintért vitt haza új birtokosa, s néhány ruhadarab is szerepelt a kínálatban.

A BÁV 2001. május 31-én megrendezett árverése kitűnő cseréptárgyakkal indult. Egy XIX. századi tatái ikercsupor 6500 forintért, egy erdélyi kantáros fazék 7 ezerért, egy nyeles szűrő és egy csikmákszűrő ugyanennyiért kelt el, a szintén múlt századi kuglófsütők 4 ezer és 8 ezer forint közötti árakat értek el. XIX. századi zöld kalotaszegi és kalocsai kályhacsempéket 5 ezer és 11 ezer forint közötti értéken ütöttek le, egy alföldi karikás ostort 9 ezerért. Egy 1896-ból származó dél-alföldi citerát (faragott fa, lombfűrészelt dísszel) 6 ezerért, a három darab mézeskalács ütőfát 12-15 ezer forintért.

A téli szünet után indul az új árverési évad, s a régi néprajzi tárgyak szerelmesei e közölt árak alapján eldönthetik, hogy ellátogatnak-e aukciókra.

K. Tóth László

1. **Tálalószekrény, Harta, 1899.**
Nagyházi Galéria, 1998., 160.000,-/400.000,-
2. **Erdélyi szász festett láda, ácsolt bükkfa, XVI. sz.**
BÁV 2001., 220.000,- (nem kelt el)
3. **Korsó, Mezőtúr, 1897., 6.500,-**
BÁV, 2001.
4. **Mézeskalács ütőfa, XIX. sz.**
BÁV 2001., 15.000,-
5. **Kantáros fazék, Erdély, 7.000,-**
6. **Szűrőtál, Dél-Alföld, 16.000,-**
7. **Csikmák szűrő, Dél-Alföld, 7.000,-**
Mindhárom XIX. sz., BÁV 2001.

2

3

4

5

6

7

AZ ERDÉLYI TÁNCHÁZAKRÓL

A táncházmozgalom beindulása

A táncház Magyarországon a széki minta alapján terjedt el. Az első budapesti táncházat 1972-ben tartották, ahol jelen volt a legelismertebb koreográfusok közül Timár Sándor és Novák Ferenc is. A széki dominancia oka egyszerű: az 1970-es években már csak Széken maradt meg a régi szervezett közösségi táncélet, a gyermekek még helyi viseletben jártak iskolába, s az utcán a felnőttek sem öltöztek városi ruhába. Ünnepeken még ma is sokan a legszebb viseletükben mennek a templomba.

Csikban, Gyergyóban már az 1930-as években felbomlóban volt a hagyományos szokásrend, így a táncház is. Martin György gyűjtőútjai idején már csak leírásokban vagy idős falusi emberek emlékezetében élt. Kolozsvár éppen Szék közelsége miatt előzhette meg Csíkszeredát az első erdélyi táncház beindításában, 1977-ben. A közeli kalotaszegi és mezőségi falvak zenészeitől, táncosaitól szorgalmasan tanulva a kolozsváriak kialakíthatták a mai értelemben vett, többféle párt (táncrendet) felsorakoztató táncházat. 2002. február 16-án a Zurboló együttes szervezésében kerül majd sor a 25 éves erdélyi táncházmozgalom megünneplésére, amelyre minden egykori oktatót, résztvevőt szeretettel várnak. Érdeklődni és jelentkezni a zurbolotanc@yahoo.com e-mail címen lehet.

Csíkszereda a Barozda közreműködésével – felcsíki és a gyimesi gyűjtések alapján – már 1977-ben követte Kolozsvár példáját, így beindulhatott az első székelyföldi táncház.

Marosvásárhelyen 1981 őszétől szerveződött újjá a táncház, a nemrég 25. születésnapját ünneplő Barozda kontrásának, Pávai Istvának a közreműködésével.

Értékes kezdeményezések és táncház Csíkszerdában

Kevesen tudják, hogy a Hargita Együttes tagjai – felkészülendő a későbbi táncpedagógusi pályára – iskolai csoportokat is vezetnek. Munkájukat év közben senki nem felügyeli adminisztratív eszközökkel, maguk döntenek el, melyik táncanyaggal és mikor tartanak próbákat. Természetesen igény esetén minden szakmai segítséget – videó- és hanganyagot – megkapnak együttesüktől.

Vajon mi motiválja őket? Talán az, hogy a decemberi megmérettésen (műsoros bemutatkozáson) csak az kap értékes jutalmat az ilyen jellegű munka támogatását végző András Alapítványtól, akinek a csoportja derekasan helytáll? Persze az is, hogy az önálló munka öröme és a vele járó felelősség megélése révén a „táncon kívüli” életben is hasznosítható tapasztalatokat szerezhetnek a Hargita táncosai.

A Hargita tagjai és András Mihály az elindító annak a régen vált kezdeményezésnek is, amely a magyar népdalok széles körű megismerését tűzte ki célul. Az iskolák ellátása hangzóanyaggal és kottával, bemutatók tartása, a dalok terjesztése az együttes stúdiójában készülő CD-ken szintén az előbbi alapítvány szervezésében történik. Marosvásárhelyen Kis Dénes vezetésével már rendszeres rádióműsor népszerűsíti legszebb népdalainkat.

A Sapientia Erdélyi Tudományegyetem beindulásával újabb lendületet kapott a csíkszeredai táncház, amely stílszerűen továbbra is szerdán várja a néptáncot tanulni vágyókat. A Hargita Állami Székely Népi

Együttes nemrég költözött vissza régi helyére, így a táncház már nem a modern városi kultúrházban, hanem a hozzá jobban illő, nagyszerűen felújított színházépületben működik.

A csíkszeredai táncházban jó esély van arra, hogy a többségében egyetemista közönség és a Hargita Együttes hivatásos táncosai – a „szakemberek” – harmonikus kapcsolatot kiépítve éljék át a néptánc közösségformáló, hagyományápoló és erkölcsnemesítő hatásait. Kívánom, hogy éljenek is ezzel a lehetőséggel!

Táncház ma, Vásárhelyen

A Western Pub – a hajdani Vagon – ad helyet hétfő esténként a táncháznak, ahol este 7-től széki táncokat tanulhat a Sapientia Erdélyi Tudományegyetem megnyitására köszönhetően létszámában gyarapodott fiatalság. A helyszín sokkal alkalmasabb, mint a Maros Művész-

együttes felújításra szoruló próbaterme, annak ellenére, hogy a külső teremben szinte vágni lehet a füstöt. Az ablakok pedig zárva vannak, mivel a környéken lakó polgárok a „zavaró hangos zenére” hivatkozva feljelentéssel is fenyegetőznek. Ez is jelzi, hogy még a magyarok között is léteznek generációs és kulturális különbségek...

A Folk Center Alapítvány szervezőmunkájának köszönhetően több mint ötvenen látogatják a táncházat, ahol Ferenc Zsolt vezeti be a széki négyes, csárdás, lassú, porka és hétlépés rejtelmeibe az érdeklődőket. A Maros Művészegyüttes zenekara autentikus zenével terem remek hangulatot a táncolni vágyóknak.

10 éves a nagykarolyi táncház

November 10-én ünnepelte egy évtizedes születésnapját a három nemzetiség – magyar, román, szász – békés és termékeny együttéléséről híres város táncháza. Táncegyüttesük, a Rekettye 1997-től 14 néptáncfesztiválon és számos magyarországi fellépésen képviselte Nagykárolyt. Kisvárosról lévén szó, a rendszeres táncházba járók egy idő után automatikusan az együttes tagjaivá válnak, és a színpadi munkában vagy a szervezésben segítik a táncház és az együttes munkáját. A minden év augusztusában megrendezésre kerülő Nagykárolyi Napok egyik eseménye a Rekettye szatmári és mezőségi tánca, valamint a szombat esti táncház.

De térjünk vissza a jubileumra! Délelőtt gyermek táncházzal és nemezeléssel kezdődött az ünnepség. Délután a Szeged Táncegyüttes – a Kárpát-medence táncanyagát átfogó műsorával és Nagy Albert színes konferálásával – köszöntötte a tízéves karolyi táncházat. Ezt követően a sepsiszentgyörgyi Fabatka zenéjére gyimesi és moldvai táncokat, majd a mátészalkai testvéregyüttes vezetője, Babinecz Sándor „Bubu” irányításával mezőségi, széki és nagyecsedai táncokat tanulhattak a megjelentek. Közben ajándékképpen szendvics, üdítő és bor várta a táncolókat és a szegedi, mátészalkai, szentgyörgyi zenészeket.

Az esemény arra is alkalmat adott, hogy a jelenlévő szakemberek közös tervet készítsenek egy szatmári néptáncbórt meg szervezésére. A kevésbé ismert hadadi gyermektábor kibővítésével és nemzetközivé tételével már a következő nyáron megteremtődhet a lehetőség a szatmári táncok még szélesebb körű megismertetésére.

„Jót, s jól – ebben áll a nagy titok.” Csíkszerdában, Marosvásárhelyen, Nagykárolyban tudják, hogy még nem minden működik tökéletesen – de minden tőlük telhetően megtesznek a jobbítás érdekében. Kívánom hát, hogy az említett táncházak jövőre még sikeresebb legyenek, mint az idén!

Záhonyi András

Szalay Zoltán és felesége, Csíkszereda Pávai Csanád felvétele

A hetvenes évek elején találtam először dudásra a moldvai csángók között Külsőrekecsinben. Mesterke Gergely,

akkor 50 éves csángómagyar, „sípnek” nevezte a magyar dudákkal rokonnak tűnő, kettős sípszárú dudáját. A következő évben Nagypatakon leltem szakasztott olyan dudára Duma (Porondi) Jánosnál. Palack Antal nagypataki dudást 1991-ben vettem föl először, Dima Mihályra és Minuc Péterre pedig 1997-ben találtam rá Ploszkucénben. 1990-ben alapítványt hoztunk létre, amelynek célja a moldvai csángók archaikus kultúrájának ápolása. Ennek jegyében gyártattuk le az alapítvány költségén a – „Többet ér meggyújtani egy gyertyát, mint a sőtétiséget átkozni” mottó alapján – Mesterke Gergely tönkrement „sípjának” hasonmását. Tobak Ferenc, akkor még Magyarországon élő dudakészítő végezte el a munkát a Petrás Incze János Csángó Alapítvány költségén. Egy letűnőben lévő, hajdan gazdag kultúra utolsó archaikus kincseit őrzi még a csángóság. Ennek megmentése a siettetett asszimilációtól összeurópai érdek és feladat. Ezért kezdeményeztük és támogattuk a csángók ügyének tárgyalását az Európa Tanácsnál, amelyet Komlóssy József, a tettek embere következetesen végig is vitt. Domokos Pál Pétert idézve „Isten legyen minden lépésével”.

Először a moldvai árvíz károsultjait, a csángók pápalátogatását, és a csángó gyermekek iskoláztatását támogattuk. 1993-tól parabolaantennákat szereltettünk fel csángó házakban a magyar satelit programok fogásához. Négy kazettát adtunk ki, melyek között kettőn csángó dudu-felvételeket is közreadtunk, a néprajz történetében először. A bevételt teljes egészében a csángók támogatására fordítottuk. Számos svédországi újságcikkekben közöltük a moldvai csángó „sípokról” szerzett ismereteimet.

1994-ben a repertoár felelevenítése végett összehoztam Mesterke Gergely dudást falustársával, Fehér Márton hegedűssel, hangsúlyozva, hogy ez a felállás nem volt használatos az utóbbi évtizedekben a csángók körében. Sikerült is már elfeledett dallamokat előcsalogatni így a sípjából. Ugyanezen okból hoztam össze Gábor Antal kalogari hegedűst Mesterke Gergellyel és Petru Ghiurca trunki dudással 1997-ben.

A munkához erőt ad a moldvaiak szeretete, barátsága és embersége. Az emlék, ahogy a diktatúra éveiben nem keveset kockáztatva magnóra énekeltek, muzsikáltak nekem, és ha kellett, bújtattak a hatóságok elől.

Érnek persze kereső családások is. Nemcsak a helyi román hatóságok ellenségeskedéseire gondolok. Az említett dudakészítő, Tobak Ferenc, aki híret vette, hogy több csángó dudást is találtam, 25 év késéssel, 1998-ban Moldvába utazott. Ott azal az ürüggyel, hogy dudákat visz nekik, haragot, csalódást és szomorúságot importált. Pénzt osztogatott egyeseknek, míg másoknak semmit sem adott, ezzel gyűlöletet és vizályt keltve a falusiak között. Valóban adott dudát többeknek, de azzal a feltétellel, hogy másnak nem dudálhatnak. Először levélben írta, hogy reméli, rajta kívül nem csinál senki felvételt a dudásokkal. (Ő ugyanis CD kiadását tervezi.) Lévelében panasolja, hogy már eddig is mennyi pénzébe került a dudu. Később azt is megtette, hogy beszédette az „ajándékozott” dudákat, amikor megtudta, hogy Moldvába készülünk. Hogy ne játszhasznának nekem, akitől az összes moldvai dudu létezését megtudta. Ezek után hevenyészett írást küldött magyarországi szerkesztőkhöz a csángó sípokról. Azon már nincs is mit csodálkoznom, hogy – miután hozzájutott a csángó dudáról írt dolgozatomhoz – a munkám enyhén szólva megihlette. Mondanivaló-

Moldvai csángó dudások („sípok, csimpolyosok”) - I. rész

ja egyszerre kibővült. Egész fejezeteket vett be a tanulmányom alapján, néha még arra sem fordított gondot, hogy át-

írja a mondataimat. A kapkodás eredménye, hogy egy egyébként kiváló dudakönyv (A dudu, a furulya és a kanásztülök. A magyar hangszeres zene folklórja. Szerkesztette Agócs Gergely. Planétás Kiadó, Jelenlévő Múlt, Budapest, 2001. – a szerk.) címlapjára olyan dudás került, aki saját bevallása szerint nem tanult meg igazán dudálni. Mindezt tetézi, hogy a néprajztudományt a csángó dudával kapcsolatos valótlanosságokkal károsítja.

Mi a csángó dudász újracsatlásán fáradoztunk, ezért avatuk be Tobak Ferencet annak idején. Neki egy év alatt sikerült kedvét szegni a néhány még élő dudásnak, azzal, hogy megalázta, kínos helyzetbe hozta őket. Azért nem hagyjuk ilyen könnyen elsorvasztani a dudászt Moldvában! Amerikai business-szemlélettel vezérelt lelkülete alaposan lefékezte ugyan a kevés elért eredményt, de azért nincs minden veszve. Terveink szerint másokkal fogjuk legyártatni az öregek hangszereit, hogy megtaníthassák a játéksztílust és repertoárt az érdeklődő fiatalabbaknak. A munkánkat akadályozókkal megpróbálunk nem törődni. Attól a táncházas nemzedéknek még szent marad az, ami szent.

„Moldvába csak nagyon sok szeretettel és alázattal szabad menni” – mondta egyszer Domokos Pál Péter. Aki úgy megy, élete legszebb emlékeivel fog visszatérni. Aki nem, azelőtt bezárul ez az évszázadokon keresztül megalázott, megfélemlített nép. Magára maradotságában kaméleon életmódúvá, gyanakvóvá és zárkózottá vált a csángóság, de lelke mélyén a legigazabb emberséget őrzi. Aki szeretettel és alázattal közelít, azelőtt megnyílik, megmutatja kincseinek tárházát. Olyan életművek bizonyítják ezt, mint a Domokos Pál Péteré, Kallós Zoltáné és Martin Györgyé. Aki az ettől oly távol álló amerikai business-lelkülettel közeledik, sokat árthat nekik, de magát mindenképpen elzárja tőlük...

Az első hír a moldvai „sípokról”

A táncház beindulása a hetvenes évek elején spontán reakció volt a diktatúra butító, elhallgató kultúrpolitikája ellen. A hatalom igyekezett tabut csinálni Erdély és a többi leszakított országrész magyarjainak életéből. Csángókról legfőljebb ha a szüleinktől hallhattunk valamit. Ez a páratlan, autodidakta „mozgalom” saját szórakozásává tette a magyar népzene és néptánc kincs legértékesebb rétegeit. Kapcsolatba került az agyonhallgatott határokon túli magyarokkal, hiszen első sorban náluk találta még meg a magyar folklór rontatlan kincseit. Így fedezte fel újra a moldvai csángóságot is, akikről végképpen hallgatott a hatalom.

Magam először 1973-ban jutottam el Moldva csángó-lakta területeire egyetemi hallgató koromban, autóstoppal. A csángók történelméről, kultúrájáról csak annyit tudtam, amennyit a Piarista gimnáziumban elvéve, tanáraim elejtett szavaiból összeszedtem. Amikor első moldvai utam után felkerestem a csángókutatás úttörőjét, Domokos Pál Pétert, és megmutattam neki felvételeimet, azt mondta: „Jól tetted, ezt szoktam ajánlani az embereknek: menjetek el, nézzétek meg, akkor aztán úgyis utána fogtok nézni alaposan, hogy hol jártatok!”

A teherautóból Ferdinándon, vagyis Újfalun (1. jegyzet) kiszállva megpillantottam egy katrincás, csángó-inges asszonyt, aki két nagy csomag cukrot cipelt. Ma is őrzöm a fényképét. Odajött hozzám, anélkül, hogy tudta volna ki fia s borja vagyok és magyarul azt súgta oda: „Mű nyelvünket tiltsák”. Megféleml-

lítettégén felülkerekedő bizalma örökre elkötelezett. Aki valaha elbeszélgetett egy csángó asszonnyal Moldvában, az szívében többé nem szabadulhat.

Ferdinándon akkor építették az új, modern templomot. Megnézegettem, elbeszélgettem az engem odakísérő fiatalokkal, beszélgettem egy Iaşiban (Jászvásár, ahogy a csángók a mai napig hívják) tanuló kispappal. Még csak egy évet járt a papneveldeben, még hajlandó volt magyarul szólni. Fél óra sem telt el megérkezésem óta, már jött értem a milicista-autó. Egy kis csángó gyermek tolmácsolt. „Nem a kicsi pap adta föl magát, a nagypap jelentette fel, hogy megrabolta a Szentegyházat, s hogy nem igaz a pasaportja” – fordította. Szerencsére azt nem tudta lefordítani, ami akaratlanul kicsúszott a számon. Így aztán „békességben” elváltunk, a milicista megpróbált meggyőzni, hogy „ne mind járjam” itt a falvakat: „semmi érdekes, semmi nem szép, kár az időt vesztegetni”. Nem volt igazán jó idegenvezető. Életem legcsodálatosabb útjáról beszélt volna le.

Gyalogszerrel értem föl Külsőrekecsinbe Klézsén, Somoskán és Csík falun keresztül. Ezt az utat ne kerüld el, ha arra jársz! Este hat óra tájt, a nap lemenőben, a népek hazafelé tartottak. Minden asszony és leány viseletben – katrincában és csángó ingben –, állatokat vezetve, vállukon csángó tarisznya, kapa vagy egyéb szerszám.

– Megjárták? – kérdezték a kapukban álldogálók a mellettük elmenőket. – Meg – felelték.

Egy kapuban asszonyok beszélgettek. A mellettük elsiető fiatalasszony odaköszönt. – Tanácsolnak? – Há – volt a válasz.

Aztán egyikük hazaindult: – Maradjanak békével! – Békével járj, Meric!

Napokig csak jártam-jártam a kicsi utcákat („ulicákat”, ahogy ők mondják), a mezőt, beszélgettem, ismerkedtem az emberekkel, szívtam magamba páratlanul archaikus magyar nyelvjárásukat. Üteme meggyorsult a román hatására, de számtalan román kölcsönszó ellenére is rövid idő után minden magyar számára érthető és szívet gyönyörködtető.

Duma (Porondi) János
1979, Nagypatak
fotó: Pávai István

Aztán felkerestem azokat az énekeseket, akiket a faluban ismertek: az akkor 21 éves Farkas Rózsát – ma öt gyermekes családanya, Dobos (Lovas) Jánosné, Kottor Máris nénit és sok más. Először találkoztam Fehér Mártonnal, aki „hegedűből énekelt”. A falu magyarul is írni tudó bölcs örege, Bezsán Gyuri bácsi fia mellett lakott, a patak partján. Találkoztam és össze-

Mesterke Gergely
ötven esztendő moldvai csángó „sípós”
1973, Külsőrekecsin
fotó: Stuber György

barátkoztam Csicsó Márton külsőrekecsini sültüssel (furylyással), – aki férfi létére még siratózni is tudott – és feleségével, Rózsai nénivel, aki szintén sok értékes dalt „fúj” magnóra. Nagy titokban végeztük a felvételeket. Tőlük tudtam meg, hogy van egy „sípós” a faluban (a duda archaikus magyar nevével használják „magyarossan síp, oláhlul csimpoly” – 2. jegyzet).

Kettős sípszáron játszó csángó dudások

Másnap megmutatták a „csimpolyos” házát. A patakparton lakott, egész közel Fehér Mártonhoz, a primáshoz. Dobogó szívvel zörögtem be hozzájuk. Ötven éves, sasorrú, bozontos szemöldökű férfi jött elém, az az arctípus, amelyet Keszi Kovács László néprajztudós a besenyő származással hoz összefüggésbe. Barátsággal tessékelt be. (Éppen ilyen arcú csángó asszonyt láttam a moldvai Terebes faluban is. Csángó viseletben ment a katolikus templomba, de magyarul már nem tudott...)

Nyoma sem volt tekintetében annak az óvatosságnak, amelyet akkorra már sikerült szánt-szándékkal elterjeszteni a hetvenes évek elején újrakeményedő diktatúrának. Az a tartás volt benne, amelyet később sok idősebb csángó embernél tapasztaltam. Annál a generációnál, akinek a gerincét nem sikerült megtörni, akikben maradt emberi méltóság. Neve Mesterke Gergely. Hamarosan előkerült a „sípja”, mutatta és magyarázta.

Akkoriban már csak három dallamra emlékezett, de mondta, hogy korábban tudott többet is.

A kontralyuk nem a finoman megmunkált, apró cseresznyefa sípszár (sültü) jobboldalán, hanem baloldalon helyezkedik el. A dallamsíp oldalán felül öt, alul egy lyuk. „Bolhaluk” nincs a félhangok fogására. A sípszár végén oldalról lapított, színes bojtval díszített hangolótölcsér, amelybe egy hangolócsapocská illeszkedik. A kecskebőr tömlőből (burdujának is hívják a »burduf« román szóból, ami tömlőt jelent) két részből álló bordó (basszus síp) áll ki, amelyet „hangjának” hívnak, csakúgy, mint a kontrasípót. (Románul az egy hangon szóló kísérohangot „hang”-nak hívják). A sípszár és a bordó sípjai (a „sípák”) egynyelvű nádsípok, amelyeket vajban kisütöttek („megpergelték”). A kettős sípszár, a megmunkálás igényessége, valamint az ólomöntéses díszítés jellege a magyarországi dudákkal mutat rokonságot, jöllehet a sípszár lényegesen rövidebb és hiányzik a kecske- (juh-, kutya- menyecske-) fej. A sípszár hat lyuka *dó, ré, mi, fá, szó, lá, ti* hangsort ad ki, bár a *szó* némileg alá-, a *lá* hang pedig valamelyest fölhangolt. Az alaphangot

Palack Antal
41 esztendős „sípós”
1991, Nagypatak
fotó: Stuber György

1973-ban *h*-ra hangolta Mesterke Gergely, azaz a hangsor: *h, cisz, disz, e, fisz, gisz, aisz*. 1991-ben viszont egy hanggal föl-
jebb, *cisz*-re hangolta a „sípót”.

Egy évvel később, 1994-ben Duma (Porondi) János, akkor 82 esztendős „sípóst” kerestem föl Nagypatakon. A Mesterke Gergelyével szinte tökéletesen azonos, kis méretű, bolhaluk nélküli kettős sípszárú dudája volt. Azonnal látható, hogy ugyanazon kéz műve mind a kettő. Jó dudás volt, többek között ő is játszott a „Édes Gergelem...” dallamot.

Később, 1991-ben Nagypatakon az akkor 41 esztendős Palack Antal dudással készítettem felvételt. Ő vette meg Duma (Porondi) János „sípját”. Még Porondi életében tanult tőle dudálni egy keveset, de saját állítása szerint nem volt ideje igazán megtanulni rajta. Kiváló furulyás is. Klézsén is emlegettek egy „sípóst”, Dodán Györgyöt. A Külsőrekecsin szomszédságában lévő Csík faluban is tudtak még egy „sípósról” 1975-ben, aki akkor már szintén nem élt. A Sípós név Moldva-szerre elterjedt és egy hajdani gazdag dudakultúrát sejtet. Csimpolyár nevének is vannak Moldvában, pl. Bukilán.

A külsőrekecsini és nagypataki „sípók”, az „ikrek” megmunkálásának szakszerűsége és igényessége egy fejlett, valószínűleg több évszázadra visszatekintő dudakultúrát sejtet, amiről a Moldvában is előforduló Sípós és Csimpolyár vezetőknévek is tanúskodnak. Jelentősen eltér ez a fajta sípszár és bordó a környékbeli román dudáktól.

Megadatott, hogy 1973-ban egy, a magyarországi néprajz-tudomány számára gyakorlatilag ismeretlen, leíratlan tény hírét vihettem haza Magyarországra: Moldvában még létezik duda, sőt van, aki tud is rajta játszani. Ráadásul Gergely bácsi kitűnő értője volt a hangszerének, bár Csicsó Márton furulyás szerint apja, Ferenc még jobb dudás volt. Mesterke Gergely elmondta, hogy legalább tizenöt éve nem fújta, a bőr használhatatlan

volt, de a sípszáron mégis mesteri módon játszotta el azt a három dallamot, amelyekre még emlékezett. Hazaértemkor megmutattam a felvételeket Domokos Pál Péternek, Keszi Kovács László néprajztudósnak és Martin György néptáncutatónak. Mindhárman az akkor még élő Manga Jánoshoz küldtek, az akkori duda-szaktekintélyhez. Manga János nagyon meglepődött azon, hogy Moldvában még van duda. Mesterke Gergelyt az egyik legjobb magyar dudásnak minősítette.

Kodály Zoltán és Bartók Béla megállapították, hogy az erdélyi magyarok már nem használják a dudát, csak a románoknál maradt meg (Bartók, 1924; Kodály, 1937). Nicolai Mircea háromszéki (Zabola) román dudás 2000-ben mondta nekem a dudáról: „Nem is ismerte egyik része a magyaroknak. Mentünk versenyen, vótam magyar községekbe’ is, de nem is üsmerték, sokan nem is üsmerték.” Ez lehet a magyarázata, hogy néprajzkutatóink nem keresték fel a moldvai csángó dudásokat.

Berán István, ízig-vérig dudás, hallva a moldvai dudások hírét, 1979-ben maga is felkereste Duma (Porondi) Jánost és hangfelvételt készített vele. Sajnos, akkoriban még árthatott volna az adatközlőknek a publikálás. Emiatt például az erdélyi magyar Zakariás Attila nem ismerhette tapasztalataimat a moldvai dudásokról. Tőlem függetlenül talált rá „Porondira” néhány évvel később, a hetvenes évek végén (Pávai, 1993). A diktatúra éveit alatt nem volt tanácsos publikálni a tapasztalataimat moldvai dudásokról, mert belekötöttek volna az adatközlőkbe. A kilencvenes évek elejétől a svédországi magyarság újságjában számos cikkben számoltam be róluk. Először 1991-ben adtam közre Magyarországon a Mesterke Gergellyel 1973-ban készített felvételeimből, amelyeken eredeti „sípján” játszott. Később pedig olyan dallamokat közöltem, amelyeket az alapítványunk által újragyártott dudáján játszott.

Dima Mihály
72 éves
„csimpolyos”
1997,
Ploszkucén
fotó:
Stuber György

Egysípos, szimpla sípszáron játszó moldvai dudások

A legarchaikusabb északi-csángó nyelvjárást beszélő Ploszkucén faluban 1997-ben találtam dudásokra, az akkor 71 esztendő Dima Mihályra és 71 éves Minuc Péterre (helyi nevén »Micky-mouse«). Mindketten furulyások is. Minuc Péter akkor már nem bírta megfűjni a dudát. A külsőrekecsini és nagypataki dudáktól eltérően az ő dudájuk, amelyet kizárólag csimpolynak hívtak, sípnek nem, a környék román dudáihoz hasonló, egyszerű kivitelű, szimpla (egysípos) sípszárú volt. Dima Mihály édesapja, Dima György kiváló dudás hírében állt. 1954-ben halt meg. Élte végéig hordta a csángó viseletet, egyetlen ránk maradt fényképén is úgy van öltözve. Az ő dudáját örökölte meg a fia. Leírása szerint kis pipa volt a szimpla sípszár végén és összesen hat egyforma luk. Bolhaluk nem volt, a sípszár hátoldalán is hiányzott a luk a hüvelykujj számára. Szakasztott mása lehetett tehát a román dudás hangszerének, akinél a háromszéki Zabolán jártam. Eredetileg ő is hatlukú, bolhalyuk nélküli sípszárat használt, amely végén kis pipát képzett ki.

Ugyanezen a nyáron, 1997-ben ismertem meg egy 46 éves „elcsángósodott” román dudást. A Barlad környéki Pereniből házasodott oda és csak románul tud. Felesége szerint is „oláh”. Átvette az asszony katolikus vallását és eredeti román nevét csángó hangzásúra cserélte fel. A maga készítette csimpolyán, amely jól működött, kiválóan tud játszani, bár repertoárja nem eredeti. Jó furulyás is. Szimpla (egysípos) sípszárú dudája nagymértékben hasonlít a Dima Mihály csángó dudás volt hangszerére. Az egysípos csángó dуда és a környékbeli román dudák hasonlóságát jól érzékelteti a következő történet. Tobak Ferenc, amerikai lakos beszédette az összes csángó dudás hangszerét, hogy megakadályozza a felvételek készítését. Ezért a román dudás dudáját kaptam kölcsön, amin Dima Mihály maradéktalanul tudott játszani.

Összesen tehát hat – öt csángó és egy román dudást – találtam Moldvában. Ezek közül ma Duma (Porondi) János kivételével mindenki él, de játszani már alig játszik valaki.

Stuber György

Minuc Péter
Ploszkucén, 1997.
fotó: Stuber György

Jegyzetek

1. Az említett helységnevek román nevei

Berlád = Bârlad

Vaslui megye, Moldva, Románia

Bukila = Bucila

Bacău megye, Moldva, Románia

Bodzaforduló = Ântorsura Buzăului

Kovászna megye, Erdély, Románia

Csík = Ciocani

Bacău megye, Moldva, Románia

Diószén = Geoseni

Bacău megye, Moldva, Románia

Dózsa György vagy Újfalva = Gheorghiu Doja

Bacău megye, Moldva, Románia

Jászvásárhely, Jászárhely, Jászváros = Iași

Iași megye, Moldva, Románia

Ketris = Chetrișu

Neamț megye, Moldva, Románia

Külsőrekecsin = Fundu Răcăciuni

Bacău megye, Moldva, Románia

Klézse = Cleja

Bacău megye, Moldva, Románia

Lujzi-Kalagor = Luizi Călugăra

Bacău megye, Moldva, Románia

Máriafalva = Lărguța

Bacău megye, Moldva, Románia

Magyarfalva (vagy Gajcsána) = Unguri (Găiceana)

Bacău megye, Moldva, Románia

Nagypatak = Valea Mare

Bacău megye, Moldva, Románia

Ferdinánd, vagy Újfalva = Bălcescu

Bacău megye, Moldva, Románia

Ploszkucén = Ploscuțeni

Vrancea megye, Moldva Románia

Trunk = Galbeni

Bacău megye, Moldva, Románia

Újfalva vagy Ferdinánd = Nicolae Bălcescu

Bacău megye, Moldva, Románia

Zabola = Zabala

Kovászna megye, Háromszék, Erdély, Románia

2. Magyar iskolák hiányában nem volt hol megtanulniuk, hogy a románság hajdani becsületes neve, a vlachból származó „oláh” mára már csúfnévvé fajult. Akkoriban még alig mondta csángó, hogy „romány”, ma már gyakori, hogy kijavítják magukat az „oláh” szó kimondása után „romány”-ra.

Az első részhez tartozó irodalom:

Bartók Béla: *A magyar népdal*. Rózsavölgyi és társa. 1924. Bp.

Kodály Zoltán: *A magyar népzene*. In: *A magyarság néprajza negyedik kötete*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1937. Bp. 65. o. Hatodik kiadás: Zeneműkiadó 1973. Bp. 85. o.

Pávai István: *Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje*. Teleki László Alapítvány. 1993. Bp. 23. és 25. o.

TOROCKÓ

Erdély Hollókője

Torockó (románul Rimetea) nevét valószínűleg minden olyan magyar ismeri, aki csak kicsit is érdeklődik a magyar népművészet, a népviseletek iránt. De gyanítom, hogy személyesen még azok közül is kevesen keresték fel, akik egyébként szívesen járnak Erdélybe.

E mellőzöttségnek fő oka, hogy Torockó félreesik a szokásos turista útvonalaktól, s megközelítése még ma sem egyszerű. Legtöbbször valószínűleg Torda felől érkeznek. Tordáig jó út vezet, onnan meg az Aranyos, majd a Torockó patak mentén elviselhető minőségű. Ugyanez nem mondható el a dél felől Torockóra vezető útról. Nagyenyed felől jöve igencsak nagy megpróbáltatásnak teszi ki magát autós és autója. De ez úgy látszik, nem újdonság, mert már a hetvenes években nyomtatott Panoráma nagy útikönyv sem ajánlja ezt az útvonalat. Kár, mert a Kőköz, amelyen áthaladunk, igen érdekes táj.

Azonban ezúttal mégsem a szokásos megközelítést választottam. Kolozsvári ismerőseim tanácsára nem mentem át Kolozsváron és Tordán, hanem egy kevésbé ismert úton már Kolozsvár előtt délnek fordultam Magyarlónánál, s a Jára patak völgyében mentünk Borrévig. Ez egész kellemes, kisforgalmú útnak bizonyult, ráadásul lehetőséget adott arra, hogy a számomra eddig ismeretlen kalotaszegi Magyarlóna és Magyarfenes templomait is megnézzem. Különösen a magyarfenesi katolikus templom középkori freskói jelentettek váratlanul nagy élményt. Borrévnél érkezünk az Aranyos völgyébe, s fordultunk néhány kilométer után újra délnek, s hamarosan feltűnt előttünk a Székelykő kopár, de mégis fenséges tömege. De miért is hívják ezt a hegyet Székelykőnek, hiszen a Székelyföld jó távol esik még innen?

Torockó az egykori Aranyosszék területén található. A „szék” nevű közigazgatási egység már önmagában is

székely eredetre utal. Nos, valamikor valóban éltek itt székelyek, méghozzá Kézdivől, s Felvinc volt a központjuk 1876-ig. Bár a székelyek manapság egytömb-

ben élnek, de valamikor határőr szerepet tölthettek be, s a történelmi Magyarország más helyein is megtelepedtek, még a Nyugat-Dunántúlon, sőt, a Felvidéken is. Pontos eredetükről és kezdeti elhelyezkedésükről a tudósok máig vitáznak, de Aranyosszék középkori történetének velük kapcso-

latos része ismert. 1289-ben a tatárok elleni védekezésben nyújtottak segítséget Torockó várának, s ezért IV. László a székelyeknek ajándékozta a várat és környékét. Innen a Székelykő, illetve a Székelyvár elnevezés. Később azonban elnyomták őket, s a szomszédos Torockószentgyörgy földesurai, a Torockayak megfosztották őket szabadságjogaiktól. Ebbe a lakosság a következő évszázadokban sem tudott beletörődni, s gyakran kiújultak a harcok, míg végül a XVIII. század elején a labancok felgyújtották a települést, mely ekkorra korábbi városi rangját is elvesztette.

Torockó azonban a középkorban nem volt kizárólagosan magyar város, ellenkezőleg: sokan német városnak tartották. Mivel az egész Erdélyi Érchegeység fontos lelőhelye volt az aranynak (ma is az!), ezüstnek, vasércnek, már a rómaiak óta működtek errefelé bányák. Torockón a középkorban Felső-Ausztriából érkezett bá-

nyászok telepedtek meg, s állítólag a település lakosságának jó részét négy osztrák családra lehetett visszavezetni. A lakosság akkor vált egységesen magyar anyanyelvűvé, amikor 1480 körül felvették az unitárius vallást.

Akkor viszont felvetődik a kérdés, hogy Torockó népviseletében, népművészetében magyart vagy németet tiszteljünk. Malonyay Dezső 1909-ben megjelent ötkötetes „A magyar népművészet” című munkájában így foglал állást: „Mert, aki azt állítja, hogy Torockó népe német, mert hiszen III. András alatt körülbelül a XIII-ik század elején vándoroltak be, azoknak igazuk van, viszont, igazuk van azoknak is, akik azt állítják, hogy Torockó népe ma-

gyar, hisz a legszebb magyart beszél székely hazában...”

Népművészetét is ugyanolyan joggal lehetne németnek vallani, mint magyarnak. De Malonyay szerint nem az a fontos, hogy egyes formák, motívumok honnan erednek – ez sokszor kideríthetetlen, meg a különböző együtt élő népcsoportok motívum- és formakinccse keveredik egymással –, hanem a formák összeépítése a fontos. Malonyay szerint meddő kísérlet, hogy „a magyar oltványt a német termő tőkéből lefűrészeljük, s ezáltal mindkettőnek életét egyszerre elvegyük.” Egyébként is nem csak német és magyar, hanem a magyaron belül is székely, kalotaszegi, tiszántúli elemek is vegyültek e hely népművészetében, ami által igen sajátos karaktert kapott. Férfi viselete hasonlít a székelyekéhez, a női alapvonalai inkább német, színgazdagságában viszont inkább magyar.

Mielőtt azonban közelebbről szemügyre vesszük a népművészeti alkotásokat a múzeumban és magánházaknál, magát a települést szemrevételezzük. Eleinte az ember nem tudja levenni a szemét a Székelykőről, mely a falu fölé tornyosul 1130 méter magasságba. Úgy mondják, „Torockón kétszer kél a nap”. Egyszer a hegy bal oldalán, majd eltűnik a hegy mögött, s később újra felbukkan a hegy fölött. Tetején Torockó várának romjai. Egy

idő után aztán a helység házait is kezdjük észrevenni. Az út egyből a főterre vezet, mely igen nagy, s minden oldalról egységes stílusú házak szegélyezik. Még a század elején is a faházat tartották a tipikusan torockói típusúnak, de ma már kőházak láthatók a legtöbb helyen, bár állítólag ezek is sok faelemet tartalmaznak. A tér nyugati, magasabban fekvő oldalán láthatók a leg-egységesebb, legnagyobb házak. Ezek a kereskedőké voltak. A többi oldalon főleg kovácsok éltek, akik a hely fő kincsét, a vasat dolgozták fel ajtózáruk, pántok, s más termékek formájában. (A bányászok szerény faházai a tértől északnyugatra álltak.)

A tér felé képtáblakos, fehérre meszelt homlokzatok néznek. Mögöttük a magyar tájakon egyik leggyakoribb elrendezés volt jellemző Torockón is: a tisztaszoba mögött konyha, majd második szoba, átel-lenben kamra és nyári konyha, a telek végén keresztben nagy csűr, középen kocsiszínnel. A torockói tisztaszoba berendezése is követte az elterjedt gyakorlatot: az egyik sarokban két lóca asztallal, fölöttük fogasok edényekkel, a sarokban gyakran téka, az ablak másik oldalán díszes ágyágyfűtőlvalóval és díszesen hímzett végű nagypárnák több sorával. Hogy ez ma még hány háznál van így, nem tudhatjuk. Találtunk ilyen helyet, de miként más vidékeken (Kalotaszegen, Széken stb.) is tapasztaltuk, a nagy szegénység, s a hagyományok lazulása arra készítet sok embert, hogy a régi bútorokat eladja. Magyarfenesen mesélték asszonyok, hogy az olaszok már szinte minden régi bútort elvittek. Kár, hogy a lakosság értékei eladására kényszerül, mert azok egy másik országban legfeljebb egzotikumok, nem a helyi kultúra szerves részei. Itt viszont az előregedő, elnéptelenedő falvakban nincs is sokszor olyan utód, aki egyáltalán igényelné ezeket a darabokat. (Bár Erdély több táján arra is láttunk példát, hogy a nyugati komforttal berendezett házakban meghagynak egy, változatlanul tisztaszobaként berendezett helyiséget. Igaz, ez inkább a gazdagabb helyekre jellemző, mint

az általában Magyarországon munkát vállaló székiekre, vagy Kalotaszeg mindig is gazdagabb részeire, például a Cifra vidékre (Magyarvista, Magyar-méra).

A főtéren sétálgatva hamar feltűnik, hogy teljesen kihalt. Először azt hisszük, hogy biztos a mezőkön dolgoznak az emberek a szép áprilisi napfényes időben, de aztán érdeklődésünkre elmondják, hogy nem egészen erről van szó. A kívülről jó állapotúnak és lakottnak tűnő házakról kiderül, hogy sokból kiköltöztek már a tulajdonosok, vagy éppen nyaralóként használják őket. Többet át is alakítottak vendégfogadásra. Ebben nagy segítségükre voltak a magyar főváros V. kerületének szakemberei, akik 1996-tól szisztematikusan segítettek a műemlék jellegű épületek adatainak archiválásában, anyagi támo-

gatást nyújtottak a házak helyreállításához, s ha már nem laktak benne, az új funkció kialakításához. 162 épületről készítettek adatbázist, s 138 tulajdonossal kötöttek szerződést a helyreállításról. Ezáltal a lakosok anyagi támogatáshoz jutottak, a helyreállítás során munkalehetőséghez, s végezetül a falusi turizmus új lehetőségével egy potenciális jövedelemforráshoz. A helyreállítást 1999-ben Europa Nostra díjjal ismerték el.

Az élet általában akkor elevenedik meg a főtéren, amikor befut egy busz magyar turistákkal. Két évvel ezelőtt meg is jártuk, mert bízunk abban, hogy csak lesz szállás valamelyik háznál, s este érkezünk a Székelyföld felől. Nyár volt, s a főtér tele magyar buszokkal, szabad szállás pedig sehol. A postára rohantunk, hogy gyorsan Kolozsváron találjunk valamilyen

megoldást. Soha nem felejttem el, amint a postáskisasszony kurbli telefonon próbálta elérni a kolozsvári szál-lásadó mobiltelefonját. A jelenet a romániai viszonyok hű tükörképe volt! Egyszerre vannak jelen a modern élet kellékei és a járhatatlan utak.

Körbejárjuk a főteret, melynek egyik végén a jellegzetes „csurgó”, helyi nevén „vajor” áll. Ez lóitatásra, valamint mosásra szolgált. Lovakat most nem látunk, de asszonyok mossák szőnyegeiket a hosszú, vályú alakú lefolyóban. Húsvét előtti hét van, Erdély-szerte mindenütt patakokban, kutaknál hasonló jeleneteket látunk. Gyermekeim emlékképei idéződnek fel. Angol útitársaim félve kérdezik tőlem, hogy vajon az asszonyok mit szólnának hozzá, ha lefényképeznék a számukra még hihetlenebb, patakokban mosó helybelieket. Megnyugtatom őket,

hogy nyugodtan meglehetik, barátságos emberek lagnak erre felé.

A tér közepén egy nagy unitárius templom áll, fallal körülvéve. A falakon belül valaha temető volt, az ún. cínterem. Maga a templom építészetiileg jellegtelen, a múlt században épült. Mégis érdemes betérni, mert a padok elejét óriási (4-5 méter hosszú), az itt legjellegzetesebb, dupla

keresztzemes hímzések díszítik. A téren még áll egy kis görögkeleti templom is. A tér közepén, egy jókora épület egyik szárnyában kapott helyet a múzeum. Berendezése nem sokat változott az utóbbi években, de mégis itt lehet legjobban tanulmányozni Torockó népviseletét és tárgyi emlékeit. Ráadásul kapunk egy tippet egy kis magánmúzeumról, mely nagy élménynek bizonyul. Gyönyörű hímzések díszítik egy magánház kis szobáját, s a háziasszony készségesen előveszi a ládából a hagyományos torockói viselet darabjait, s türelmesen elmagyarázza mindegyik funkcióját. Most láthatjuk, hogy a nőknél minden korosztálynak megvolt a sajátos viselete. Mást hordott a fiatal lány, az eladósorban lévő lány, a fiatalasszony, sőt az asszonyok szoknyáinak színe más és más volt harmincas, negyvenes, ötvenes, hat-

vanás éveikben. Az ágyakat gyönyörű, kék és piros, keresztszemes hímzésű párnák borítják. Kalotaszegen is megtalálható a keresztszemes technika, különösen a párnákon, de ott egyébként az írásos hímzés dominál, ami azt jelenti, hogy a mintát a vászonra előrajzolják. Torockón az írásos hímzés már régóta háttérbe szorult. Az viszont közös a két vidékben, hogy ugyanazokat a színeket kedvelik, s hogy egy darabon nem keverik a színeket, például vagy kék, vagy piros az egész párnacsup, terítő, függöny.

Kalotaszegen a települések főutcáján áthaladó nagy forgalom miatt hamar kialakult a turisták igényeit kiszolgáló „népművészet”. Kezdetben még valóban népművészet volt, még a nyolcvanas években is rengeteg szép írásos párna és terítő között lehetett válogatni a táj jellegzetes színeiben. Ma már írásos egyre kevesebb akad, helyette egyre több a valamikor kötényeket díszítő minta minden elképzelhető színben, nem beszélve az egyéb, a vidékhez egyáltalán nem kötődő áruokról. Torockón soha nem alakult ki a kalotaszegihez hasonló kereskedés. Itt is lehetett párnákat, terítőket kapni,

de ehhez be kellett térni a házakhoz érdeklődni. Most is próbálok venni valamit, de a helyzet a jelek szerint igen megváltozott. Egyik helyről küldenek a másikra, de sehol semmi, vagy ha igen, akkor az árral van baj. Míg a nyolcvanas években Amos szappanok, sampon, kávé, némi készpénz valamilyen kombinációjából is kijött néha a párna ára, most nem akarok hinni a fülemnek, amikor egy gyengécske párnáért is tizenkétezer forintot akarnak kérni. Végül Torockószentgyörgyre (románul Colcesti) kell átugrani, ahol véletlenül ugyanazon nénitől tudok venni egy szép keresztszemest, akitől már a nyolcvanas években is a legszebb párnámat vásároltam.

A kis múzeumban a torockóiakra jellemző elmés bútorokból is láthatunk példákat. A fiókos asztal esetében például nem a fiókot húzzák ki, hanem az asztallapot húzzák le felőle. A fazekasságot illetően viszont nem alakult ki helyi hagyomány, más vidékekről származik a kerámia.

Táncaikat a rövid kirándulás alatt nem sikerül tanulmányozni, de hogy magyarosak lehettek, arra ismét Malonyayt idézhetem: „Soha életében né-

met ember így nem járta a táncot”. A Torockón szerzett benyomások igen emlékeztetnek Hollókőre, azzal a különbséggel, hogy míg ott szegényparaszti házak homogén együttesét sikerült megmenteni sokszor új funkcióval, addig Torockón a XIX. századi középosztály ízlése dominál, s a korábbi városi rang is érződik. De a helység sorsa, fokozatos elnéptelenedése, a műemlékvédők erőfeszítései egységes arculatának megőrzésére és a falusi turizmussal való újbóli fellendítésére, hasonlatossá teszik a két települést. Abban is biztos vagyok, hogy Torockó a tekintetben is hamarosan követni fogja magyarországi társát, hogy a Világörökség részévé válik.

De reménytelen vállalkozás lenne Torockó minden csodájáról egy ilyen rövid írásban beszámolni. Így hát csak azt ajánlhatom, amit Malonyay: „... eredjete magatok és lássátok! Nézzétek meg azt a kis várost, amint meghúzódik a Székelykő tövében, amelynek sötét, kiformalatlan tömege úgy telepedett oda mögéje, mint valami őskori szörnyeteg, amely testével akarná megővni minden bajtól és veszélytől.”

Abkarovits Endre

APRÁJA * APRÁJA * APRÁJA

Ismét az 1394-ben alapított Bagon került sor a **Hagyományörző Egyesületes Országos Találkozójára** szeptember 29-30-án.

*

„A zene hatása olyan emberformáló erő, mely kihat az egész személyiségre.” Kodály Zoltán fenti mondatát választotta mottójául a **kabai Vasvirág Citerazenekar** a megalakulásának 5. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi előadáshoz.

*

November 20-án avatták fel **Domokos Pál Péter** emléktábláját a Budapest, XI. Budafoki út 10/c számú háznál. Az ünnepélyt a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület szervezte, az emléktáblát Csoma Gergely készítette.

*

November 30-án a Magyar Hangszerész Szövetség Közgyűlése a leköszönő **Semmelweis Tibor** helyére

Szerényi Béla tekerőkészítőt választotta meg elnökének.

*

December 1-én az Almássy Téri Szabadidőközpontban tartotta a **Helidonaki Táncegyüttes** az 5 éves jubileumi műsorát. Az est során közreműködtek az együttes régi táncosai és az Aitosz Magyarországi Görög Néptáncsoport tagjai.

*

A Táncház Egyesület Közgyűlésén (2001. XII. 13.) a tisztújítás eredménye:

Elnök: **Timár Sándor**

Ügyvezetés: **Nagy Tímea, Berán István** (képviselő),

Havasréti Pál, Kiss Ferenc, Szűcs Gábor

Felügyelő bizottság: **Hortobágyi Gyöngyvér,**

Kobzos Kiss Tamás, ifj. Timár Sándor

Táncház Alapítvány kuratóriuma:

Sándor Ildikó, Nagy Zoltán (gondnok), **P. Vas János**

A martonvásári **Szászsorszép Táncegyüttes**

hagyományos karácsonyi műsorán közreműködtek:

Cselik Mária és párja Kalocsáról, a Művészeti Iskola gyermekcsoportjai (Martonvásár, Vál, Tordas), a Tatros és a Marton zenekar.

*

Antal Imre, a gyimesfelsőlaki csángó festő képeiből nyílt kiállítás a Károlyi Palota Kulturális Központ és a Hamvas Intézet szervezésében a Károlyi Palotában, december 7-én. A megnyitó után a közönség a setétpataki hagyományörzők, az **Ordasok Táncegyüttes** és a **Tatros zenekar** műsorában gyönyörködhetett.

Az est házigazdája **Sára Ferenc** volt.

*

„Bétöltse szívedet” címmel a FolkEurópa Kiadó gondozásában megjelent a **Méta együttes** új CD-je, melynek lemezbemutató koncertjére december 15-én került sor a Fonó Budai Zeneházban.

*

A Tertia Kiadónál megjelent **Falvy Károly: Boldogasszony – A női szerep a magyar hitvilág tükrében** c. kötete.

A Magyarok Házában rendezett bemutatón **Dávid Ibolya** igazságügy-miniszter bevezetője után a könyvet **Kriza Ildikó** néprajzkutató és **Várfiné Komlós Annamária** pszichológus mutatták be. Közreműködött **Maczkó Mária** népdalénekes.

*

Bartókos Karácsony – December 15-én tartották meg a Budapest Főváros Bartók Táncegyüttese karácsonyi összejövetelét. A programban betlehemezés, regölés, színpadi bemutatók, kézműves foglalkozások és egy bartókos relikviából összeállított kiállítás szerepelt. Az együttes új művészeti vezetője **Gyebnár László**.

*

A **folkMAGazin** ezentúl a főváros kiemelt helyein, nagyobb városokban és a megyeszékhelyeken utcai árusításban is kapható lesz!

TABLE OF CONTENTS

Page 7 **Conversation with Kallós Zoltán.**

In celebration of Kallós' 75th birthday, Abkarovits Endre went to Transylvania to seek him out for an interview. They finally met in Kallós' Kolozsvár home. At 75, Kallós has spent his life collecting traditional music in Transylvania, providing a wealth of guiding information and inspiration to generations of researchers, musicians, dancers, ethnographers. He is now deeply involved in organizing camps and workshops in Transylvania, setting up a foundation and museum, gradually arranging for release of one recording at a time from the huge amount of musical material he has collected throughout the years, all over Transylvania. This is a process of making his extensive collections of folk objects and music available to others while organizing opportunities for the youth of Transylvania to relearn and/or appreciate their own traditional music and culture. An amazing person.

Page 12 **III. Hungarian Dance House Festival in Vienna.** 2001 November 10.

The festival featured performances by the Csik Band, Gajdos and Galga ensembles, Haránt Esther, Lukács Laci, Gémesi Zoli, Sósokuti Edit, the Szóttés Dance Ensemble (Bratislava, Slovakia), Muszka György and Ilonka, Neti Sanyi, his son, and band from Transylvania, the Napraforgók Dance Ensemble (Vienna, Austria) and many others, followed by táncház afterwards. Report by Henics Tamás

Page 13 **Pesovár Ernő**

The list of activities, projects, publications, collaborations, positions, posts, awards and ongoing work that include the name of this key figure in Hungarian dance ethnography, history and research is **awe-inspiring**. Felföldi László has compiled a summary thereof, in greeting Mr. Pesovár at his 75th birthday.

Page 17 **Announcement of a new choreography of the Hargita National Székely Folk Ensemble,** a dance company in Transylvania.

Theme of the new work is the ancient magic stag myth of origin related to the winter solstice. Premiere of the new piece was in early November, 2001. By Orza Călin - choreographer

Page 19 **An inventory of the Final Hour project**

This December marks the end of a project documenting traditional village music to be found today in areas inhabited by Hungarians. The project began in 1997. During this time the repertoires of 47 bands from Transylvania, 25 Bands from Slovakia and 40 bands from Ukraine, Western Romania, Yugoslavia and Hungary have been documented in the studios of the Fonó Music Hall in Budapest. Each week a different band was brought from a different village. A total of 1250 CDs worth of material has been recorded for archival purposes and 15 CDs of selections from specific areas of Transylvania have been prepared for commercial release. More CDs of the material collected, are planned for commercial re-

lease under the Új Pátria series title. A complete listing of the villages (accompanied by the old county names used by the Hungarian researchers, but not by contemporary map-makers) covered within this program can be found in the Hungarian article. **Report by Arendás Péter**

Page 31 **On October 26th and 27th, 2001, an event was held in the town of Csíkszereda in Transylvania.**

The occasion was the 25th anniversary of the formation of a band called **Barozda**. This band is no longer in existence, but it was one of the first bands of dance house movement in Transylvania. Most of its members have left Transylvania: they are living now in places like Sweden, Germany and Hungary. The event was a reunion and a chance to perform together again. Many people whose names are well known today in these circles and beyond as researchers, musicians, teachers and singers were connected with this band or joined in this celebration as friends and contemporaries of the band. Allegedly 700-800 people attended and the party lasted until the next day.

In this issue, the event is covered by the conversation with Györfi Erzsébet (singer). By Abkarovits Endre.

Page 34 **Soós János**, though he now lives in Budapest, **is from the Transylvanian village of Szék**, where he worked as a teacher in the Hungarian language elementary school there from 1981-1988. Here is a sample of what it was like to live in 99 % ethnically Hungarian Szék during the time of the Ceasescu dictatorship (a regime not fond of ethnic Hungarians), the hardships imposed upon the citizens, and the nasty traps devised by the secret police (even the wall had ears then) to 'catch' the Szék residents in the act of thinking of themselves as Hungarian'. Those caught in such traps were often times fined, sometimes even put in prison.

To illustrate, is the story of a group of teachers, parents and students tired of unheated classrooms during the tough winter of 1985, who finally took it upon themselves to get some firewood...

Page 38 **Kocsán László – on the verbunk of the Jászság area (part II).**

In Kocsán's continuing quest of reconstructing the nearly lost dances of the Jászság area, here he makes use of historical accounts of cavalry and soldiers from the area from the period of the early 1700's til the 1850's. Dance historians have stated that a method used for recruiting soldiers for the armies during that period was the men's dance: the verbunk.

Therefore historical background supports the probable existence of verbunk in the Jászság area. Furthermore there is film footage from 1952 of man from the region dancing a verbunk, which has recently, with the help of modern technology, become usable for research. A summary of the results of this research has been presented in the form of a dance performed at a festival in north-eastern Hungary in October 2001.

Page 43 **Part I - Moldavian Csángó bagpipe players - dr. Stuber György** has been going to the Hungarian villages of Romanian Moldavia since the early 1970's collecting information on bagpipes - an instrument that is very nearly extinct in that area. Over the years he has amassed an enormous amount of information on the musicians, their instrument, the repertoire – some of which he shares with us here.

In this article dr. Stuber György also discusses at some length his complaints against Tobak Ferenc a Hungarian bagpipe player and maker who presently resides in California. Stuber's charges against Tobak include plagiarism (misuse of Stuber's manuscript), poor handling of informant rapport (paying off informants so that they won't allow others to make documentary recordings of them), and more.

(There must be a more graceful way of sharing field work results amongst colleagues. SF)

Page 52 **Announcing: 21st National Dance House Festival and Market 2002. March, 16 and 17. Budapest: SAP Events Hall and Körcsarnok (at the „Népstadió” metro stop)**

Sue Foy

As usual, all names of people here (except mine), have been written 'the Hungarian way', with the family name preceding the given name.

folkMAGazin

2001 Tél, VIII. évfolyam, 4. szám
Megjelenik negyedévente
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Felelős szerkesztő: K. Tóth László
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:
Bakonyi Erika, Gósi Anett, P. Vas János

Budapest, I. ker., Corvin tér 8.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153.
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Tücsi Nyomdaipari és Szolgáltató BT.
2132 Göd, Szódi út 41.
Tel./fax: 27/336-809

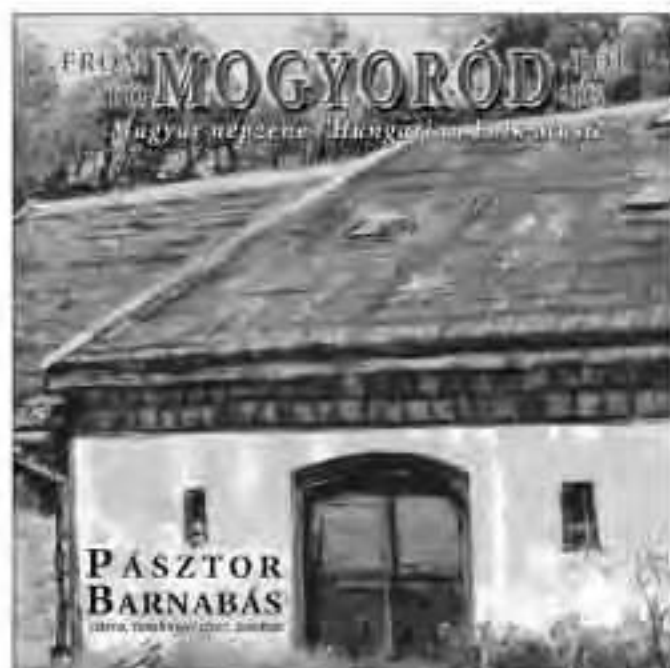
ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla szám:
OTP I. ker. fiók MNB 11701004
Táncház Alapítvány, B 82678

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap-program Népművészeti Kollégiuma

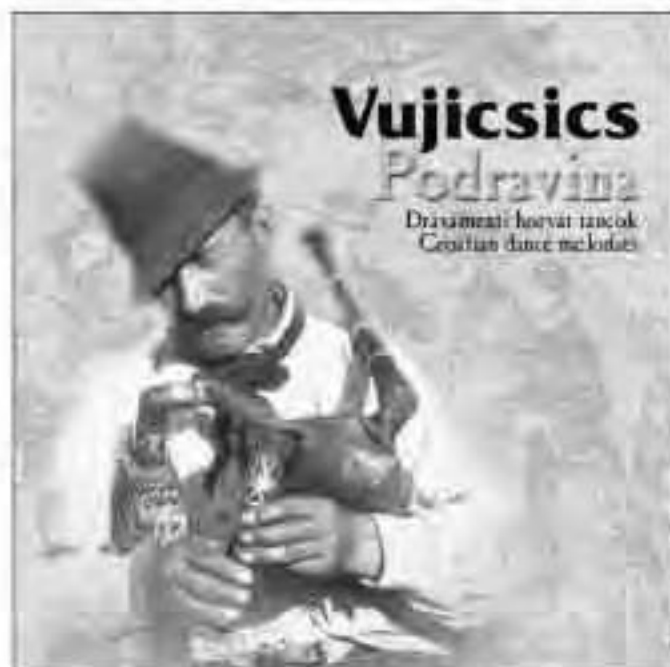

Következő lapzárta: 2002. február 20.

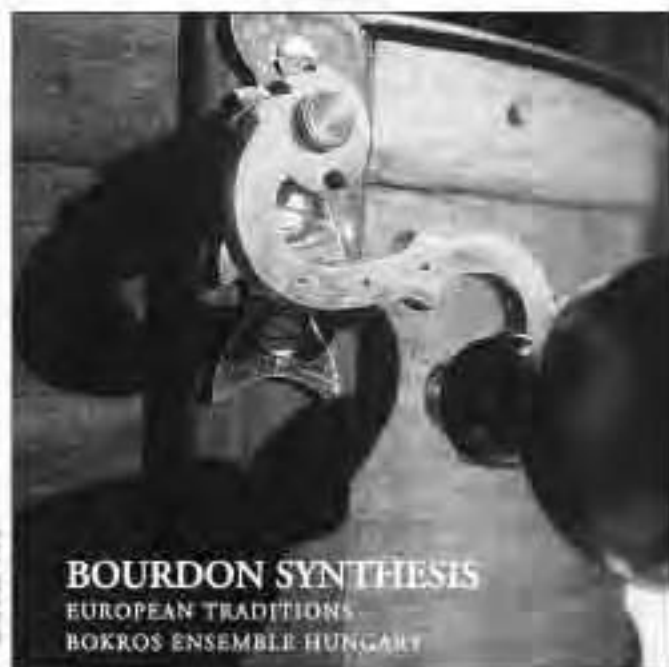
ONI 2001/1

KOLOMPOS • www.kolompos.hu

PERIFERIC Records
www.perifericrecords.com

@-e-DISC 004
BGCD 100

FONO Records
www.fono.hu

FA-115-2

FA-096-2

XXI. Országos

Táncháztalálkozó

és Kirakodóvásár

SAP
RENDEZVÉNYCSARNOK
KÖRCSARNOK

2002.
március 16-17.

A népzene, a néptánc és a tárgyalkotó népművészet seregszeméje, műkedvelő és hivatásos előadók, gyermek- és felnőtt néptáncgyűltések, zeneiskolások és hagyományörző népművészek közreműködésével a magyar tájak és a Kárpát-medence népeinek képviseletében.

*Aprók Bálja és játszóház, kézműves foglalkozások
Táncházak tanítással és bemutatókkal
Népzenei koncertek és lemezbemutatók
Népművészeti vásár és mesterségbemutatók*

*Kiváló minőségű táncgyűltések, hagyományörzők gálaműsorai
Népszokások, maskarások, filmvetítés, hangszerkiállítás
Oktatási, ludományos és szórakoztató kiadványok
Zenés folk-kocsma, tájjellegű ételek és italok
Éjszakai bál, Őssznépi mulatság*

*Szeretettel várjuk a Budapesti Tavasz Fesztivál nyitó hetvégéjén!
Legyen Ön is vendégünk a népművészeti kedvelőinek sokszázos táborában!
Szerezzen életre szóló élményeket mulatságunkon, amelynek az SAP Rendezvénycsarnok és a Körcsarnok ad otthont, a Népstadion metróállomás közelében.*

www.tanchaz.hu • tel./fax: 214-3521